

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

2005-2017 ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA KULLANILAN 5.
SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI: MEB YAYINLARI ÖRNEĞİ

MERVE UYAR

İzmir

2019

**İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**2005-2017 ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA KULLANILAN 5.
SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI: MEB YAYINLARI ÖRNEĞİ**

MERVE UYAR

**İzmir
2019**

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “2005-2017 Öğretim Programlarında Kullanılan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırılması: MEB Yayınları Örneği” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

18/06/2019

Merve UYAR

Tarih:03/07/2019

Tez Başlığı:

2005-2017 Öğretim Programlarında Kullanılan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırılması: MEB Yayınları Örneği

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 144 sayfalık kısmına ilişkin, 03/07/2019 tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin **benzerlik oranı % 23 tür**.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz Programı Kullanım Kılavuzunu okudum ☐

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) ☐

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) ☒

☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça hariç, ☐ Alıntılar dâhil, ☐ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.	☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça dâhil, ☐ Alıntılar dâhil.
EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. ☐ EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd İçinde. ☐	

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Merve UYAR
Öğrenci No : 2012950028
Anabilim Dalı : İlköğretim Anabilim Dalı
Programı : Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
Statüsü : Yüksek Lisans X ☒ Doktora ☐

ÖĞRENCİ

Merve UYAR

03/07/2019

(Adı Soyadı, İmza, Tarih)

DANIŞMAN

Doç. Dr. Doğan DUMAN

03/07/2019

(Unvan, Adı Soyadı, İmza, Tarih)

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (☐) işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: +90 (232) 3018026 veya ali.tas@deu.edu.tr) başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

Merve UYAR Tarafından Doç.Dr.Doğan DUMAN yönetiminde hazırlanan 2005-2017 Öğretim Programlarında Kullanılan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırılması : MEB Yayınları Örneği başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından “**Yüksek Lisans Tezi**” olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Doğan DUMAN

Danışman

Doç.Dr.Ali Ekber GÜLERSOY

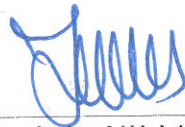

Jüri Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Saadet TEKİN

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Süha YILMAZ
Enstitü Müdürü V.

TEŞEKKÜR

Lisans dönemimden bugüne her zaman tecrübesi ve desteğiyle bana yardımcı olan çok değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Doğan DUMAN'a çok teşekkür ederim.

Her zaman öğrencileri olmaktan gurur duyduğum Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nın çok değerli hocalarına; tecrübeleriyle bana yol gösteren değerli jüri üyeleri Sayın Doç. Dr. Ali Ekber GÜLERSOY'a, Sayın Dr. Öğr. Üyesi Saadet TEKİN'e; fikirleriyle yol gösteren Sayın Dr. Öğr. Üyesi Erhan YAYLAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatımın başından beri her zaman beni destekleyen, aldığım her kararda yanımda olduklarını bildiğim anneme, babama ve kardeşime sonsuz teşekkürler sunarım.

Son olarak bu zorlu süreçte desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen, her zaman yanımda olan, asla pes etmeme izin vermeyen sevgili eşim Mehmet KESKİN'e, hep birlikte olmak dileğiyle, teşekkürlerimi sunarım.

Merve UYAR

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
ÖZET.....	x
ABSTRACT.....	xi
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç ve Önem.....	2
1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri	3
1.4. Sınırlılıklar.....	4
1.5. Varsayımlar	4
1.6. Tanımlar	4
1.7. Kısaltmalar	5
BÖLÜM II.....	6
KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
2.1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler	6
2.1.2. Sosyal Bilimlerin Tanımı.....	6
2.2.2 Sosyal Bilgilerde Yer Alan Belli Başlı Disiplinler	10
2.3. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının İncelenmesi	12
2.3.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	12
2.3.2. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması	13
2.4. Ders Kitabı ve Ders Kitabında Bulunması Gereken Özellikler	20
2.4.1 Ders Kitabı ve Ders Kitabının Eğitim Öğretimdeki Yeri	20
2.4.2. Ders Kitabında Bulunması Gereken Özellikler.....	22
2.4.2.1. Fiziksel tasarım	24

2.4.2.2. <i>Eğitsel Tasarım</i>	25
2.4.2.5. <i>Dil ve Anlatım</i>	31
2.3. İlgili Araştırmalar	32
BÖLÜM III	37
YÖNTEM.....	37
3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni	37
3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar	37
3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları	38
3.4 Verilerin Analizi.....	39
3.6. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği.....	39
3.7. Araştırmacının Rolü	40
BÖLÜM IV	41
BULGULAR.....	41
4.1.Ders Kitaplarının Fiziksel Açıdan Karşılaştırılması Sonucu Ortaya Çıkan Bulgular.....	41
4.1.1. <i>Görünüş</i>	42
4.1.2. <i>Renk</i>	44
4.1.3. <i>Ders Kitabında Bulunması Gereken Bilgiler</i>	44
4.1.4. <i>Boyut</i>	55
4.1.5. <i>Yazı büyüklüğü</i>	55
4.2. Eğitsel Tasarım Açısından Ders Kitaplarının Karşılaştırılması ile Elde Edilen Bulgular.....	58
4.2.1. <i>Kazanım Açısından</i>	58
4.2.2. <i>İçerik Açısından</i>	65
4.2.3. <i>Öğrenme- Öğretme Süreci Açısından</i>	80
4.2.4. <i>Ölçme Değerlendirme</i>	86
4.3. Görsel Tasarım İlkesi Doğrultusunda Yapılan Karşılaştırmada Elde Edilen Bulgular.....	91
4.4.Dil ve Anlatım Açısından Ders Kitaplarının Karşılaştırılması Sonucu Elde Edilen Bulgular	103

BÖLÜM V	114
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	114
5.1. Tartışma.....	114
5.2. Sonuç ve Öneriler.....	116
KAYNAKÇA.....	120
EK 1.	127

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1- 2005 ve 2017 SBÖP kazanım sayısı karşılaştırma.....	14
Tablo 2- 2005 SBÖP’nde yer alıp2017 SBÖP’nda çıkarılan kazanımlara bazı örnekler	16
Tablo 3- 2005 ve 2017 SBÖP yer alan öğrenme alanları.....	17
Tablo 4- 2005 ve 2017 SBÖP yer alan değerler.....	19
Tablo 5- 2005 SBÖP kazanımların ders kitaplarına göre dağılımı.....	60
Tablo 6- 2017 SBÖP kazanımlarının ders kitabına göre dağılımı.....	65
Tablo 7- 2005 ve 2017 SBÖP Öğrenme alanlarının sayfalara dağılımı.....	67
Tablo 8- 2005 ve 2017 SBÖP hazırlık ve ünite değerlendirme soru sayılarının karşılaştırılması.....	88
Tablo 9- 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsel materyallerin karşılaştırılması.....	93
Tablo 10- 2005 Sosyal bilgiler ders kitabı okunabilirlik tablosu.....	112
Tablo 11- 2008 Sosyal bilgiler ders kitabı okunabilirlik tablosu.....	113
Tablo 12- 2010 Sosyal bilgiler ders kitabı okunabilirlik tablosu.....	113
Tablo 13- 2017 Sosyal bilgiler ders kitabı okunabilirlik tablosu.....	113

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 2005 SBDK Ön ve arka kapak.....	42
Şekil 2. 2008 SBDK Ön ve arka kapak.....	42
Şekil 3. 2010 SBDK Ön ve arka kapak.....	43
Şekil 4. 2017 SBDK Ön ve arka kapak.....	43
Şekil 5. 2005 ve 2008 SBDK Organizasyon şeması.....	48
Şekil 6. 2010 SBDK Ders kitabı tanıtım şeması.....	49
Şekil 7. 2017 SBDK "Kitabımızı Tanıyalım" bölümü.....	49
Şekil 8. 2005 ve 2008 yılı ders kitapları içindekiler sayfaları	50
Şekil 9. 2010 yılı ders kitabı içindekiler sayfası	51
Şekil 10. 2017 yılı ders kitabı içindekiler sayfası	51
Şekil 11. 2014 SBDK s.60-61 kenar boşluk kullanımı	52
Şekil 12. 2017 SBDK s. 68-69 kenar boşluk kullanımı	52
Şekil 13. 2005 SBDK Kronoloji bölümü	53
Şekil 14. 2008 SBDK kronoloji bölümü.....	54
Şekil 15. 2010 SBDK kronoloji bölümü.....	54
Şekil 16. 2017 SBDK kronoloji bölümü.....	55
Şekil 17. 2017 SBDK yazı boyutu örneği.....	56
Şekil 18. 2005 SBDK yazı boyutu örneği.....	56
Şekil 19. 2008 SBDK yazı boyutu örneği.....	57
Şekil 20. 2010 SBDK yazı boyutu örneği.....	57
Şekil 21. 2008 SBDK s. 102-103 "genelden özele" ilkesi örneği.....	67
Şekil 22. 2008 SBDK s. 180-181 "genelden özele" ilkesi örneği.....	67
Şekil 23. 2010 SBDK s. 82-83 "genelden özele" ilkesi örneği.....	68
Şekil 24. 2010 SBDK s. 172-173 "genelden özele" ilkesi örneği.....	68
Şekil 25. 2017 SBDK s. 141-142 "genelden özele" ilkesi örneği.....	69
Şekil 26. 2017 SBDK s. 170-171 "genelden özele" ilkesi örneği.....	69
Şekil 27. 2008 SBDK s. 30-31	70
Şekil 28. 2010 SBDK s. 22-23.....	70

Şekil 29. 2017 SBDK s. 18-19	71
Şekil 30. 2017 SBDK s. 137	71
Şekil 31. 2017 SBDK kavram haritası örnekleri.....	72
Şekil 32. 2017 SBDK s. 107-108 bilim insanları örnekleri	73
Şekil 33. 2005 SBDK s. 120-121 bilim insanları örneği.....	74
Şekil 34. 2005 SBDK s. 124-125 bilim insanları örneği.....	74
Şekil 35. 2008 SBDK s. 124-125 bilim insanları örneği.....	75
Şekil 36. 2010 SBDK s. 112-113 bilim insanları örneği.....	75
Şekil 37. 2010 SBDK s. 114-115 bilim insanları örneği.....	76
Şekil 38. 2010 SBDK s. 26 ve s. 153 çelişkili bilgi örneği.....	77
Şekil 39. 2008 SBDK s. 96 güncel olmayan grafik örneği	77
Şekil 40. 2008 SBDK s. 112-113	78
Şekil 41. 2005 SBDK s. 110-111	78
Şekil 42. 2010 SBDK s. 100-101	79
Şekil 43. 2017 SBDK s. 134	79
Şekil 44. 2005 SBDK s. 80	80
Şekil 45. 2008 SBDK s. 105	80
Şekil 46. 2010 SBDK s. 108	80
Şekil 47. 2017 SBDK s. 76	81
Şekil 48. 2005 SBDK s. 64	81
Şekil 49. 2010 SBDK s. 72	82
Şekil 50. 2010 SBDK s. 62-63.....	82
Şekil 51. 2010 SBDK s. 110- 111	83
Şekil 52. 2017 SBDK s. 79.....	84
Şekil 53. 2017 SBDK s. 80	84
Şekil 54. 2017 SBDK s. 120-121	85
Şekil 55. 2017 SBDK s. 109	85
Şekil 56. 2017 SBDK s. 105	85
Şekil 57. 2017 SBDK s. 86	85
Şekil 58. 2017 SBDK s. 28-29	86
Şekil 59. 2017SBDK s. 146-147 "Neler Öğreneceğiz?" bölümü.....	87

Şekil 60. 2005 SBDK s. 154-155, 2008 SBDK s. 156-157 "Öğreneceklerimiz" bölümü	88
Şekil 61. 2010 SBDK s. 144-145 "Hazırlık Çalışması" bölümü.....	88
Şekil 62. 2010 SBDK s. 142-143 "Kendimi Değerlendiriyorum" bölümü.....	89
Şekil 63. 2008 SBDK "Ünite Değerlendirmesi" bölümü.....	89
Şekil 64. 2005 SBDK s. 66- 67 "Ünite Değerlendirmesi" bölümü.....	90
Şekil 65. 2017 SBDK s. 114-115 "Kendimi Değerlendiriyorum" bölümü.....	90
Şekil 66. 2010 SBDK s. 37 Efes Antik Kenti görseli	93
Şekil 67. 2017 SBDK Efes Antik Kenti Görselleri.....	93
Şekil 68. 2017 SBDK harita boyutu örneği	94
Şekil 69. 2005 SBDK harita boyutu örneği	94
Şekil 70. 2008 SBDK harita boyutu örneği	95
Şekil 71. 2010 SBDK harita boyutu örneği	95
Şekil 72. 2017 SBDK karikatür kullanım örnekleri.....	97
Şekil 73. 2005 SBDK zaman dizimi örneği	98
Şekil 74. 2017 SBDK zaman dizimi örneği	98
Şekil 75. 2017 SBDK "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanı kapağı	99
Şekil 76. 2010 SBDK “Gerçekleşen Düşler” ünite kapağı	99
Şekil 77. 2005 ve 2008 SBDK “ Gerçekleşen Düşler” ünite kapağı	100
Şekil 78. 2017 SBDK s. 169 olumsuz görsel örneği.....	101
Şekil 79. 2005 ve 2008 SBDK iklimler görseli	101
Şekil 80. 2010 SBDK iklimler görseli	102
Şekil 81. 2017 SBDK İklimler görseli	102
Şekil 82. 2005 5. sınıf SBDK s.121-123 yabancı kelimelerin okunuşu.....	103
Şekil 83. 2008 5. sınıf SBDK s.185-197 yabancı kelimelerin okunuşu.....	103
Şekil 84. 2010 SBDK s. 106-107 yabancı kelimelerin okunuşu.....	103
Şekil 85. 2017 SBDK s. 16-27 yabancı kelimelerin okunuşu.....	104
Şekil 86. 2005 SBDK s. 170 uzun cümle örneği.....	104
Şekil 87. 2008 SBDK s. 129 uzun cümle örneği.....	104
Şekil 88. 2010 SBDK s. 99 uzun cümle örneği.....	105
Şekil 89. 2017 SBDK s. 101 uzun cümle örneği.....	105
Şekil 90. 2005 5.sınıf SBDK s.24-25 konuşma çizgisi kullanmama hatası.....	106

Şekil 91. 2017 SBDK s. 12 konuşma çizgisi kullanma hatası	106
Şekil 92. 2005 SBDK farklı vurgu örnekleri	107
Şekil 93. 2008 5.sınıf SBDK farklı vurgu örnekleri	108
Şekil 94. 2017 5.sınıf SBDK farklı vurgu örnekleri	108
Şekil 95. 2017 5.sınıf SBDK s.52 numaralandırma hatası örneği	109
Şekil 96. 2017 5.sınıf SBDK s.63 numaralandırma hatası örneği	109
Şekil 97. 2017 5.sınıf SBDK s.12 virgül kullanım hatası	110
Şekil 98. 2010 5.sınıf SBDK s.14 iki nokta kullanım hatası	110
Şekil 99. 2008 SBDK paragraf hatası.....	111
Şekil 100. 2010 5.sınıf SBDK s.43 paragraf hatası.....	110
Şekil 101. 2008 SBDK s. 53 yarım kalmış cümle örneği	111
Şekil 102. 2010 5.sınıf SBDK s.24 anlatım bozukluğu örneği	112

ÖZET

2005-2017 Öğretim Programlarında Kullanılan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırılması: MEB Yayınları Örneği

Uyar, Merve

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD

Doç. Dr. Doğan DUMAN

Bu araştırmada 2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında kullanılan 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları, ders kitabı inceleme kriterlerine göre karşılaştırılmıştır. Bu kriterler; fiziksel (biçimsel), eğitsel (hedefler, bilimsel içerik, öğrenme-öğretme süreci, ölçme değerlendirme), dil ve anlatım, görsel tasarım olarak belirlenmiştir. Araştırmada yöntem olarak doküman incelemesi seçilmiştir. Konu alanı ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler ışığında ders kitapları incelenmiştir. Araştırma MEB Yayınları ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma sonucu elde edilen bulgular daha önce yapılan çalışmaların sonuçları ile büyük ölçüde uyushmaktadır. 2017 yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na göre hazırlanan ders kitabının fiziksel özellikler ve görsel tasarım açısından daha kullanışlı olduğu görülmüştür. 2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 5.sınıf ders kitaplarında ise eğitsel ve dil ve anlatım yönünden eksiklikler tespit edilmiştir. Bu eksikliklerin giderilmesi ders kitabının daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Ders Kitabı, Öğretim Programı

ABSTRACT

Comparison of 5th Grade Social Sciences Textbooks Used in 2005 and 2017 Curriculum: Ministry of National Education Publishing Sample

Uyar, Merve

Social Studies Teaching M.A. Program

Assoc. Prof. Dr. Doğan DUMAN

In this study, the 5th grade Social Studies textbooks used in Social Studies Curriculum in 2005 and 2017 were compared according to the textbook review criteria. These criteria include; physical (formal), educational (goals, scientific content, learning-teaching process, measurement and evaluation), language and expression, visual design. Document analysis was chosen as the method in the research. A literature review on the subject area has been made. In the light of the data obtained from the literature review, the textbooks were examined. The research is limited to the Ministry of National Education.

The findings of the study are largely consistent with the results of previous studies. The textbook prepared according to the 2017 Social Studies Curriculum was found to be more useful in terms of physical features and visual design. In the 2005 and 2017 Social Studies Curriculum 5th grade textbooks, deficiencies in terms of educational and language and expression were determined. Elimination of these shortcomings will enable the textbook to be used more efficiently.

Keywords: Social Studies, Textbook , Curriculum

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

İnsanlık, tarih boyunca hızlı bir gelişme içerisinde olmuştur. Bu değişme ve gelişme 2000’li yıllarla birlikte çok daha hızlanmıştır. Hızlanan dünya ile birlikte eğitim alanında da büyük değişimler gerçekleşmiştir. Çünkü değişen dünya düzeninde insanların sahip olması beklenen bilgi ve becerilerde bazı değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Gelişen teknoloji ile birlikte ekonomik, sosyal, kültürel, teknoloji alanlarında ilerlemek isteyen ülkeler eğitim sistemlerinde değişikliğe gitmişlerdir. Bu doğrultuda ülkemizde de bu amaç doğrultusunda 2005 ve 2017 yıllarında müfredat değişikliğine gidilmiştir. “Bu değişiklik ile öğretim programında “birey” olmanın aynı zamanda çok daha geniş bir ‘dünya ailesine’ ait olduğunun bilincine varacak, yaşadığı topluma ve ülkesine, toprağına samimi bir hisle bağlanacak, bilim ve teknolojiyi etkin bir şekilde kullanarak gerekli teknik bilgi, birikim, beceri ve yeterliliklere sahip olacak kuşaklar yetiştirmek hedeflenmiştir (MEB, 2017,s. 4).”

Eğitimle çağın gereksinimlerine göre şekil vermeye çalışılır. Ayrıca eğitim sistemleri ona göre hazırlanır. “Ülkelerin eğitim sistemleri de ülkelerin geleceğine büyük tesir eder. İçinde bulunduğumuz bilgi teknoloji çağında, bilgi ve teknolojiye hükmedemeyen ülkelerin ekonomik ve siyasal etkililiği sürdürebilmesi çok zor olduğu gibi 21. yüzyılda çağdaş, evrensel değerleri olmayan ve hatta geleceği şekillendirmeyi gözüne kestirememiş bir eğitim sisteminin ülke ideallerini gerçekleştirmesi de çok zor olacaktır (Akınoğlu 2005 akt. Sözen, Ada 2018, s. 55).”

Ortaokul 5, 6, 7. Sınıf ve ilkokul 4. Sınıfta okutulan sosyal bilgiler dersinin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Milli, manevi ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirme itibarıyla Sosyal Bilgiler dersinin katkısı son derece büyüktür (MEB, 2017). Sosyal Bilgiler dersiyle öğrencilere araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, empati, kalıp ve önyargıyı fark etme, karar verme, medya okur yazarlığı, politik okuryazarlık, problem çözme, sosyal katılım...gibi beceriler kazandırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda birçok değer ve beceri kazanımı açısından oldukça önemli olan Sosyal bilgiler dersine ait ders kitabının incelenmesi de sosyal bilgiler dersinin önemini bir kez daha ortaya koymaya fırsat sağlayacaktır.

“Öğretmenin öğretim-öğrenme ortamında öğretim süreçleri olarak sınırsız olanaklardan yararlanma imkanı vardır. Örneğin, onlarca öğretim

yönteminden o içeriğin en iyi öğretimi için en uygun yöntemleri seçmek öğretmenin işidir. Öğretmenlik mesleğinin önemi de buradan gelir. Öğrencisine ve içeriğine en uygun yöntemleri seçmek profesyonellik ister. Öğrencisini tanımayan, öğreteceği içerik hakkında yeterli bilgisi olmayan, koşullarını dikkate almayan bir öğretmenin iyi seçimler yapabilmesi söz konusu değildir. Bu seçim ve seçimden sonrada sınıfta kullanım için öğretmenlere sunulan sınırsız olanaklardan biri de yazılı materyallerdir. Yazılı materyallerin en önemlileri kitaplardır (Küçükahmet, 2011, s. 19).”

“Derste kullanılan ve dersin geliştirilmesine esas oluşturan araçlardan biri olan ders kitapları, belli bir dersin öğretimi ile belli bir düzeydeki öğrencilere yönelik olarak yazılan; içeriği öğretim programına uygun olan, incelemesi yapılmış ve onaylamış temel kaynaklardan biridir (Gülersoy, 2013,s. 8).”

Öğretim sürecinde ders kitapları öğretmene öğreteceği konu hakkında yol haritası oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Yine ders kitapları sayesinde öğretmen fazla olan ders yüküne rağmen öğrenme-öğretmen sürecini iyi yönetebilmektedir. Ayrıca derslere hazırlık yapma konusunda öğretmene yardımcı olmaktadır. Belirtilen avantajlarından dolayı öğretmenler teknolojik değişimlere rağmen derse hazırlık ve planlama aşamasında hala ders kitaplarından geniş ölçüde yararlanmaktadır.

Ders kitaplarını sadece öğretmenler değil öğrenciler de kullanmaktadır. Ders kitaplarının öğrencilere dersi daha iyi takip etme, sözlü anlatımda oluşan eksiklikleri giderme, derse olan ilgiyi canlı tutma, derste işlenecek konuyu önceden hazırlanıp gelebilme gibi yararları bulunmaktadır. Öğrencilerin bir bölümünün günümüzde bile teknolojik imkânlardan uzak olmaları ders kitaplarına duyulan gereksinimi ve önemi artırmaktadır. Çünkü bu durumda öğrencilerin bilgiye ulaşabilecekleri en önemli kaynak ders kitaplarıdır. Bu sebeple ders kitaplarının dersin işleyişine ve öğrenci ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanması büyük önem taşımaktadır. Öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanan ders kitapları başarıyı arttıracak ve öğrencileri öğrenmeye güdüleyecektir.

1.2. Amaç ve Önem

Bu çalışmada 2005 ve 2017 yıllarında uygulanan müfredatlar kapsamında MEB Yayınları tarafından basılmış olan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının fiziki (görünüş, renk, ders kitabında bulunması gereken bilgiler, boyut, yazı büyüklüğü) ve içerik bakımından (öğrenme anlayışı, bilginin sunumu, görsel materyaller ve işlevleri, etkinlikler ve ölçme değerlendirme) karşılaştırılarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2005 ve 2017 yıllarında hazırlanan Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları kapsamında hazırlanan MEB Yayınları 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içerik ve fiziki yönden karşılaştırılması ile;

- MEB Program ve Öğretim Materyalleri Geliştirme Daire Başkanlığında bulunan komisyonlara,
- Ders kitabı hazırlayan yazarlara,
- Sosyal bilgiler ders kitapları ile ilgili yapılacak olan diğer çalışmalara yarar sağlanması hedeflenmektedir.

1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri

“2005-2017 Öğretim Programlarında Kullanılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırılması” çalışmasında örneklem olarak MEB Yayınları seçilmiştir.

Araştırmanın problem ve alt problemleri şunlardır:

- 1.2005 ve 2017 öğretim programlarında kullanılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının fiziksel benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
 - 1.1.Kitapların görünüşleri kriterlere uygun mudur?
 - 1.2.Kitaplarda kullanılan renk seçimi uygun mudur?
 - 1.3. Kitaplarda ders kitabında bulunması gereken bilgiler bulunmakta mıdır?
 - 1.4.Kitapların boyutları nedir?
 - 1.5.Kitaplarda kullanılan yazı boyutu hitap ettiği kitleye yönelik midir?
- 2.2005 ve 2017 öğretim programlarında kullanılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içerik bakımından karşılaştırılmasının sonuçları nelerdir?
 - 2.1. 2005 ve 2017 öğretim programlarında kullanılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları öğrenme anlayışları bakımından farklılık göstermekte midir?
 - 2.2. 2005 ve 2017 öğretim programlarında kullanılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları bilgiyi sunma bakımından farklılık göstermekte midir?
 - 2.3. 2005 ve 2017 öğretim programlarında kullanılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsel materyaller konular ile uyumluluk göstermekte midir?
 - 2.4. 2005 ve 2017 öğretim programlarında kullanılan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bulunan etkinliklerin farklılıkları var mıdır?
 - 2.5. 2005 ve 2017 öğretim programlarında kullanılan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme bakımından farklılıkları bulunmakta mıdır?

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- 2005 ve 2017 5. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı,
- MEB Yayınları tarafından basılmış 5. sınıf ders kitapları ile sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

2017 öğretim programıyla birlikte öğretmen kılavuz kitapları ve öğrenci çalışma kitapları kaldırılmıştır. Bu nedenle bu çalışmada 2005 öğretim programında da öğretmen kılavuz kitabı ve öğrenci çalışma kitabı kullanılmadığı varsayılarak inceleme dışı tutulmuştur.

1.6. Tanımlar

Ders Kitabı: Ders kitabı, belli bir dersin (matematik, Türkçe, fizik vb.) öğretimi için ve belirli bir düzeydeki (ilköğretim 1, lise 2 gibi) öğrencilere yönelik olarak yazılan; içeriği yetişeklere (öğretim programı) uygun olan, incelenmesi yapılmış ve onaylanmış temel kaynaktır (Oğuzkan 1974 ten akt. Ceyhan-Yiğit, 2004, s. 16).

Günümüzde ders kitapları milli eğitimin programına uygun olarak hazırlanan ve bu açıdan da programa uygun bir organizasyon sağlayan eğitim materyallerinden biridir (Altun, 2013).

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak ders kitaplarının Milli Eğitim'in temel hedeflerine uygun olarak herhangi bir ders için, belli bir düzeye yönelik öğretim programlarına uygun olarak hazırlanmış temel materyal olduğunu söyleyebiliriz.

Öğretim Programı: Eğitim programı öğrenene okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneğidir (Demirel, 2000, s. 6).

Sosyal Bilgiler: Toplu öğretim anlayışından hareketle sosyal bilimlerin pedagojik amaçlarla basitleştirildiği derstir (MEB, 2017).

Sönmez sosyal bilgileri şu şekilde tanımlamaktadır: “Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir (Sönmez, 2010, s. 3).”

Sosyal bilgiler disiplinler arası bir anlayış ile sosyal bilimlerin birey tarafından öğrenilmesini sağlayan, öğrenilen bilgilerin içselleştirilerek davranışa dönüşmesini hedefleyen bir derstir.

1.7. Kısaltmalar

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

SBDK: Sosyal Bilgiler ders kitabı

SBÖP: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

Akt. : Aktaran

s. : sayfa

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler

2.1.2. Sosyal Bilimlerin Tanımı

“İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren başlayan toplumsal ve bireysel sorunlara çözüm çabaları, sosyal bilimlerin doğuşunu sağlamıştır (Bilgili, 2008, s. 2).” Sosyal bilimlerin merkezinde insanların toplumsal olarak yaşaması yer almaktadır. Toplum ve insanın zaman içindeki değişimleri sosyal bilimlerin konusu içinde yer almaktadır. İnsanlar tarafından oluşturulan her şey sosyal bilimlerin kapsamı içerisine girmektedir.

Sönmez’e göre (2010, s.2) sosyal bilimler, insan tarafından üretilen gerçekte kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir. Ancak sosyal bilim tek başına bir bilim olmadığı için birçok farklı tanımlama yapmak da mümkündür. Sosyal bilimler sosyoloji, tarih, hukuk, coğrafya, psikoloji, antropoloji, etnoloji, sanat tarihi, arkeoloji gibi bilimlere içermektedir. Bu durum her sosyal bilimin kendi metodolojisini oluşturmasına neden olmuştur.

“Sosyal bilimlerin amacı bilgiyi araştırıp geliştirmek, insan ve toplum ilişkilerinde olaylar arası ilişkileri ortaya çıkarmak, problemlere çözüm bulmak ve insanın mutluluğunu yükseltmektir (Bilgili, 2008, s.3).” Sosyal bilimler, bilimsel bir tutumla toplumların incelendiği disiplinlerdir; ilgilendiği esas konu, gruplar içinde oluşan insan etkinliğidir; amaç beşeri anlayışın gelişmesidir (Köstüklü, 2001 akt. Kılıçoğlu, 2015, s.9).

Sosyal bilgiler ile sosyal bilimler arasında net bir çizgi çizebilmek oldukça güçtür. Çünkü sosyal bilgilerde ele alınan konuların kaynağı sosyal bilimlerdir. Ancak unutulmamalıdır ki sosyal bilimler ve sosyal bilgiler birbirinden farklı kavramlardır. “Sosyal bilimler insan davranışların çok boyutlu olarak inceler. Sosyal bilgiler ise sosyal davranış incelemenin önemli olduğunu vurgulayan ve temel eğitim kurumlarında öğretilen bir müfredat çalışmasıdır (Tanrıöğren, 2006 akt. Kılıçoğlu, 2015, s.10).” Sosyal bilimler Batı’da modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. “Sosyal bilimler modernliğin ürünüdür (Kızılçelik, 2004, s.1).” Sosyal bilgiler ise eğitim programı olarak ilk kez 19. yüzyılda ABD’de ortaya çıkmıştır. Bir çalışma alanının bir disiplin olabilmesi için kendisine ait bir metodolojisinin olması gerekir. Sosyal bilimlerin alt dallarının kendi

metodolojileri bulunurken bu durum sosyal bilgiler için geçerli değildir. Sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin yaptığı araştırmaları belli bir yaş grubundaki öğrencilere aktarır. Bir diğer deyişle; “sosyal bilimler, sosyal bilgileri de kapsayan bir bilimler bütünüdür (Sığan, 1997, akt. Kalıpçı, 2008, s.10).”

2.2.2. Sosyal Bilgilerin Tanımı ve Kapsamı

2.2.2.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı

İnsan toplum içinde yaşayan bir varlıktır. Bu durum ise insanın bireysel ve toplumsal birçok sorunla başa çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunla başa çıkma yöntemleri ise sosyal bilimlerin doğmasını sağlamıştır. Sosyal bilimlerin toplum hayatındaki rolü ve katkısı fark edildiğinde de bundan istifade etme yolu olarak Sosyal Bilgiler ortaya çıkmıştır. Zira sosyal bilgiler, 19. yüzyılın sonlarında ABD’de yaşanan sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlara ilişkin sosyal bilimlerce önerilen çözümleri vatandaşlara aktarma vasıtası olarak ortaya çıkmıştır (Bilgili ve diğerleri, 2008, s.2).

Günümüzde sosyal bilgiler eğitimi konusunda en önemli kuruluş olarak kabul edilen ABD Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) 1993 yılında sosyal bilgileri şu şekilde tanımlar:

“Sosyal Bilgiler, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülen sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı sağlar. Sosyal bilgilerin temel amacı, birbirlerine bağımlı, global bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneğini geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır (NCSS, 1993, akt., Doğanay, 2007,s.79).”

Ülkemizde ise Sosyal bilgiler tanımı MEB 2005 programında şu şekilde tanımlanmıştır:

“Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki

çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB, 2005).”

Öztürk’e (2006) göre ise sosyal bilgiler, “hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programıdır (Öztürk, 2006, akt., Tay, 2017, s.466).”

Sosyal bilgilerin tek bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Kapsadığı alan itibariyle oldukça geniş bir bilimsel alanda yer alan sosyal bilgiler, toplum hayatında ve insan yaşamında oldukça önemli bir derstir. Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere sosyal bilgiler dersi disiplinler arası bir derstir. Temeli sosyal bilimlerden oluşur.

Sosyal bilgiler sayesinde toplumdaki bireylerin toplum ve birbirleriyle olan bağları kuvvetlenebilir. Çünkü sosyal bilgiler dersi toplumun ortak değerlerinin, tarihinin, örf, adet ve geleneklerinin öğretildiği bir derstir. Bu ders sayesinde daha ilkokul yıllarından itibaren bireyler hem birey hem de toplum olmayı öğrenip görev ve sorumluluklarını fark ederler.

Sosyal bilimlerin yaptığı araştırmalar sonucu ortaya koyduğu bilgileri toplu bir şekilde öğrenilmesini sağlayan ders sosyal bilgilerdir. Sosyal bilgiler dersi sayesinde bireyler haklarını tanır, geçmiş ve gelecek arasında köprü kurar, çevresi ve dünyada olan olaylarla ilgili farkındalık kazanır. Yaşanan problemlerin çözümüne katkıda bulunan bireyler olarak yetişmesinin önü sosyal bilgiler ile açılır. Sosyal bilgiler dersi ile öğrencilerin okuyan, sorgulayan, “neden?” “niçin?” gibi sorular sorup cevaplarını arayan, toplumsal ve evrensel değerlere saygılı, demokratik değer ve beceriler kazanmış bireyler olması hedeflenir.

Sosyal bilgiler öğretiminde üç temel yaklaşım esas alınmıştır. Bunlar;

- 1- Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler
- 2- Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler
- 3- Yansıtıcı inceleme olarak sosyal bilgiler

Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler öğretimi en eski sosyal bilgiler yaklaşımıdır. “Bu yaklaşımda sosyal bilgilerin temel amacı öğrencilere kültürel mirası aktararak, onların iyi bir vatandaş olmalarını sağlamaktır. Kültürel miras aktarılırken, öğrencilere geçmişteki bilgiler ve olgular; temel toplumsal kurumlar, değerler, inançlar kazandırılmaya çalışılır (Erden, tarihsiz;7, akt., Kılıçoğlu, 2015, s.6).” Bu yaklaşımda öğretmen ideal vatandaş nasıl olmalıdır konusunda örnekler gösterir. Geçmiş ile bağ kurma, geçmiş öğrenme, otoriteye bağlılık bu yaklaşımın en önemli özellikleridir.

Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler öğretiminde ise öğrencilere sosyal bilimlerin yapısını kavratma ve bulguları yorumlama yeteneği kazandırılmaya çalışılır. Bunun için araştırma ve inceleme yöntemi kullanılır.

Yansıtıcı inceleme olarak sosyal bilgiler öğretiminin amacı ise öğrencilerin sorunların çözümünde düşünerek karar vermeleri ve problem çözebilmelerini sağlamaktır. Çocuklar karşılaştıkları gerçek problemleri inceleyerek araştırma becerileri kazanırlar (Doğanay, 2002, 21 akt., Kılıçoğlu, 2015, s.7).

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Sosyal bilgiler dersinin amaçları olarak 17 maddede sayılmaktadır:

“1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.

2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.

3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.

4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.

5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.

6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.

7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, çizelge, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.

8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.

9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.

10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.

11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.

12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.

13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, Sosyal Bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.

14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.

15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.

16. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.

17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir (MEB, 2005,s.6).”

2.2.2 Sosyal Bilgilerde Yer Alan Belli Başlı Disiplinler

Sosyal bilgiler içeriğini sosyal bilimlerden alır. Bu sebeple sosyal bilgiler bilim değil bir çalışma alanıdır. Araştırma yapmak yerine sosyal bilimlerin araştırmalarından oluşan derlemeleri öğrencilere aktarır. Sosyal bilgilerin yararlandığı belli başlı bilim dalları şunlardır:

- Tarih: Geçmişteki olayları; yer, zaman, kişileri göstererek kaynaklara dayalı olarak sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bilim dalıdır (Köstüklü, 2001 akt. Kılıçoğlu. 2015, s.11). Ülkemizde sosyal bilgiler dersi ilk başlarda tarih, coğrafya ve vatandaşlık çerçevesi içerisindeydi. Ancak değişen sosyal bilgiler öğretimi anlayışıyla diğer sosyal bilimlerde ders kapsamında yerini aldı. Sosyal bilgilerde tarih öğretiminin amacı öğrencinin geçmişi ve bugünü anlamasını sağlamak, zaman kavramını kazandırmak, olayları neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlamasını sağlamak, tarihsel olaylardan yola çıkarak günümüz dünyasında olan olayları kavrayabilmesini sağlamaktır.

- Coğrafya: “İnsan ile onun yaşadığı mekan (çevre) arasındaki ilişkileri dağılışı, karşılaştırma ve nedensellik ilkeleri doğrultusunda araştıran ve sonuçlar ortaya koyan bilim” olarak tanımlanabilir (Zeybek, 2008, s.111).

Coğrafya insan, mekan, çevre kavramlarını inceler. İnsanın yaşadığı mekanla olan ilişkisi de coğrafya biliminin konuları arasına girer. Yaşadığı dünyayı ve çevreyi algılaması, çevre bilincinin kazandırılması, harita yorumlama becerisinin edinilebilmesi, nüfus dağılışı ve göç gibi kavramlardan yola çıkarak problemlere çözüm üretebilmesi, ekonomik yatırımlar ile coğrafi şartlar arasında bağ kurarak doğru yatırımların yapılabilmesi için coğrafya öğretimi önemlidir.

- **Ekonomi:** Eldeki sınırlı kaynaklarla insan ihtiyaçlarının giderilmesini amaçlayan ekonomi önemli bir sosyal bilimdir. İlköğretim dönemindeki öğrencilere ekonomi üretim-dağıtım-tüketim çerçevesinde öğretilmektedir. Öğrencilerin sahip oldukları kaynakları en doğru şekilde kullanabilmeleri için yatırım önerileri tasarımları sağlanarak girişimci olmaları hedeflenmektedir.

- **Siyaset bilimi:** Sosyal bilgiler dersinde öğrenciler ülkelerin nasıl yönetildiğini, yönetim şekillerini, etkin vatandaş olarak haklarını öğrenirler. Bunlar siyaset bilimi sayesinde olmaktadır. Siyaset bilimi iktidar, devlet, egemenlik, otorite, adalet, anayasa gibi kavramları ele alır.

- **Antropoloji:** insanların biyolojik ve kültürel çeşitliliğini inceleyen bilim dalıdır. Eski sosyal bilgiler programında daha az yer alan antropoloji bilimi yeni programla birlikte daha fazla yer alabilmiştir. Öğrenciler farklı yerlerdeki farklı kültürleri de tanıma imkanı bulur ve hoşgörü duygusu geliştirir.

- **Sosyoloji:** Toplumu inceleyen bilim dalıdır. İnsanların oluşturduğu aile, iş, hükümet gibi toplulukları inceler. Toplumsal olaylar sosyolojinin konusunu oluşturur. Sosyal bilgiler işte bu toplumsal olayları ve insanların oluşturduğu grup ve kurumların içerisindeki sorumluluk ve hakları öğrenciye öğretmeyi hedefler.

- **Hukuk:** “Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırıcı gücü ile kuvvetlendirilmiş fertlerin ilişkilerinde, yaşayışlarında hakim olan kaideler bütününe hukuk denir (Bilgili ve diğerleri, 2008, s.144).” Hukuk sadece kişilerin birbiri ile değil kişilerin devletle olan ilişkilerini de ele alır. Sosyal bilgiler de öğrencilere haklarını yasal çerçevelerde nasıl arayacakları kavratmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla sosyal bilgiler dersinde dilekçe

yazma, haksızlığa uğradığında hangi kurumlara başvurulacağı gibi bilgiler verilmektedir.

- Psikoloji: İnsan davranışını incelen psikoloji bilimi sosyal bilgiler içerisinde yer alan bilim dallarındandır. Empati kurma, ön yargılardan arınma gibi beceriler psikoloji bilimi sayesinde sosyal bilgiler dersinde kazandırılabilir. Öğrenciler karşısındaki kişinin yaptığı bir hareketi neden yaptığını psikoloji bilimi sayesinde anlamlandırabilir.

2.3. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının İncelenmesi

Bu bölümde 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler öğreti programları karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

2.3.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

Eğitim programı ve öğretim programı birbirinden farklı kavramlardır. Demirel'e göre (2011, s. 6-7) eğitim programı; öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantılar düzeneği iken öğretim programı; okul ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir. Eğitim programı belirlenen kazanımlara ulaşmak için yapılan tüm etkinlikleri kapsarken öğretim programı belli bir dersi ve belli bir öğretim kademesini ele alır.

Öğretim programları bir ülkedeki eğitimin en temel unsurlarından biridir. Eğitim programlarında “ne?”, “niçin?”, “nasıl?”, “ne zaman?” gibi sorular temel olarak alınır. Programlar bu sorular çerçevesinde hazırlanır ve uygulamaya konulur.

1997 yılında ülkemizde sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmiş ve bu durum 1998 yılında öğretim programının değişmesi ile neticelendirilmiştir. 1998 yılında yapılan değişiklik davranışçı öğretim biçimine göre şekillenmiştir. Bu sistemde öğrenci bilgiyi alan konumundadır. “ Davranışçı yaklaşıma göre; davranışlarımız çevre tarafından belirlenir ve kontrol edilebilir. Eğer uygun çevre yaratılırsa çocuklar istenilen şekle sokulabilir. İnsanların özerk davranılması ve kendi davranışlarını yönlendirmesi mümkün değildir (Açıkgöz, 2007, s.79).” Bu öğretim programında sosyal bilgiler dersi tarih, coğrafya ve vatandaşlık konuları arasında sıkıştırılmıştır. Oysa sosyal bilgiler dersi bu üç bilimden çok daha fazlasını içermektedir.

Değişen ve gelişen dünyadan öğretim programları da etkilenmiştir. Bu sebeple ülkemizde 2004 yılında pilot bölgelerde 2005 yılında ise tüm ülkede uygulanacak şekilde

yeni bir öğretim programına geçilmiştir. 20. Yüzyılın başlarında yapılandırmacılık gelişmeye başlamıştır. Bu sistemde bilgi öğrenen tarafından yapılandırılır. Öğrenme kişiye özgüdür. Yeni öğretim programı yapılandırmacı bir anlayışla hazırlanmıştır. Öğrenci bilgiyi araştıran, sorgulayan birey olarak öğretim sürecinin merkezinde konumlandırılmıştır.

Sosyal bilgiler sürekli değişen ve gelişen dünyada bilgi arttıkça ve geliştikçe, dahası çocuklar ve gençlerin anlamlı bilgileri nasıl ürettiği hakkında bilgi elde edildikçe bu değişime ayak uydurmak, ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap verebilir nitelikte olabilmek için sürekli bir değişim içindedir. Bu nedenle 2004 yılında sosyal oluşturmacı anlayışı ile hazırlanan eğitim programımız zamanla gelişmeye ihtiyaç duymuş ve 2017 yılında yeniden revize edilerek uygulamaya konmuştur (Gürel, 2017, aktaran, Fidan, Çelen, Hayır Kanat 2018, s.333).

2017 yılında oluşturulan yeni Sosyal bilgiler öğretim programının da yapılandırmacı yaklaşım ile hazırlandığı görülmektedir. İş birliğine dayalı yaparak yaşayarak öğrenme bu programda da esas olarak alınmıştır. 2017 yılında uygulamaya konan program ile kazanım sayıları azaltılmış, üniteler yerine öğrenme alanları ile konunun öğrenmesine zemin hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu durum programın sadeleşmesinin önünü açmış ve öğrencileri gereksiz bilgi yığınlarından kurtarmayı amaçlamıştır. Değişen dünya ve bilgi toplumu çerçevesinden bakıldığında bu değişimin kaçınılmaz olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü bu program ile öğrenciye kazandırılmak istenen hedef davranışlarda sadeleşmeye gidilmiş ve öğrencinin öğrenme davranışlarını sergilemesi daha kolay hale getirilmiştir.

2.3.2. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması

Sosyal bilgiler dersi kapsamında 1968, 1998, 2005 ve 2017 yıllarına program değişikliğine gidilmiştir. Ülkemizde sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılan belki de en önemli değişikliklerden bir tanesi 2005 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programı ile gerçekleşmiştir. Bu program ile yapılandırmacı eğitime geçilmiş ve öğrenci öğrenme sürecinde çok daha aktif bir role bürünmüştür. Bu anlayışla birlikte sadece öğrencinin rolü değil öğretmenin rolünde de değişiklikler meydana gelmiştir. Çünkü Hunt'(1998) a göre yapılandırmacılıkta öğretmen, bilgileri doğrudan sunan değil, öğrencilerin problemleri çözmeleri için rehber olan kişidir (akt., Özdemir, 2015, s.33). Yapılandırmacılıkta kişi bilgiyi pasif alan konumundan çıkarılmış, bilgiyi kendi deneyimlerine göre işleyen ve kullanan aktif bir konuma gelmiştir. Amaç ortak bir öğrenmeden çok kişinin kendi deneyimleriyle konuyu içselleştirmesidir. Öğrenme öznel ve öğrenci merkezlidir. Öğretmenin değil öğrenmenin esas alındığı bu yaklaşımda öğrenme zaman alır.

“2005 yılında MEB tarafından öğretim programının değişmesine gerekçe olarak bireysel, toplumsal ve ekonomik gelişmelerin yanı sıra sosyo-kültürel yapı, aile ve yaşam biçimleri ile üretim-tüketim alanındaki değişikliklerle birlikte güncel gelişmeler, mevcut müfredat değerlendirmeleri sonucu elde edilen veriler ile AB normları ve eğitim anlayışının dikkate alınması gösterilmiştir. 2017 de yapılan öğretim programı güncellenmesi gerekçesi olarak da mevcut programa yönelik araştırmalar, sosyal bilgiler alan yazınındaki gelişmeler, öğretmenler başta olmak üzere yapılan eleştirilerin belirginleşmesi ve Türkiye Yeterlilik Çerçevesi’nin (TYÇ) yansıtılması gerekliliği gösterilmiştir (MEB, 2017, s.6).” Bu açıdan bakıldığında programların her ikisinin de güncellenme gerekçelerinin değişen dünya ve ülke koşulları olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Ayrıca eski programların eğitim süreci açısından ihtiyaçları karşılamadığı da güncelleme gerekçesi olarak görülmektedir.

2.3.2.1.Kazanım Açısından Değerlendirilmesi

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında göze çarpan en önemli yeniliklerden birisi sınıf bazında verilecek kazanım sayılarıdır. 2005 yılında sosyal bilgiler dersi için tüm sınıf düzeylerinde toplam 174 kazanım varken bu sayı 2017 öğretim programında 136 ya düşürülmüştür.

Öğrenme alanları	2005 SBÖP				2017 SBÖP			
	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf
1. Birey ve Toplum	6	4	6	5	5	4	5	4
2. Kültür ve Miras	6	6	9	8	4	5	6	5
3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	8	8	7	5	6	5	4	4
4. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	7	6	6	5	5	6	6
5. Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	6	5	5	5	5	4	4
6. Gruplar, Kurumlar ve Örgütler	5	5	-	-	-	-	-	-
7.Güç, Yönetim ve Toplum/Etkin Vatandaşlık	4	5	5	5	4	4	6	6
8. Küresel Bağlantılar	4	6	5	4	4	5	4	4
Toplam	46	47	43	38	33	34	35	32

Tablo 1. 2005 ve 2017 SBÖP kazanım sayısı karşılaştırma

Kaynak: MEB,2017 aktaran Çoban, Akşit, 2018,s.491

Tablo incelendiğinde kazanım sayılarının azaldığı görülmektedir. Ancak bu durum sadece kazanımların çıkarılması ile gerçekleşmemiştir. Bazı kazanımların çıkarıldığı gibi bazı kazanımların da birleştirildiği görülmektedir. Örneğin 2005 programı 5. sınıf sosyal bilgiler dersi kazanımlarından “Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir.” ve “Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve

farklılıklar açısından karşılaştırır,” kazanımları 2017 sosyal bilgiler öğretim programında tek bir kazanım halinde; “Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.” olarak birleştirilmiştir. Yine 5. Sınıf programında yer alan, “Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetleri fark eder,” ve “Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetler ile coğrafi özellikleri ilişkilendirir,” kazanımları 2017 müfredatında “Yaşadığı bölgenin ekonomik faaliyetlerini belirler.” şeklinde birleştirilerek güncellenmiştir. 6. sınıflarda ise “Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur,” , “Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir.”, kazanımları “Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur,” şeklinde birleştirilmiştir.

Birleştirilen kazanımlarda vurgu yapılacak unsurlar açıkla olarak belirtilmiştir. 2005 SBÖP 5. sınıf düzeyinde yer alan “Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark eder.”, “Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir,” kazanımları 2017 SBÖP “Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir,” şeklinde birleştirilmiş ve “Ülkemizden ve dünyanın farklı ülkelerinden örnekler seçilerek ortak mirasın anlamı üzerinde durur,” açıklamasına yer verilmiştir.

Kazanımların yazılışları açısından da her iki program arasında farklılıklar görülmektedir. 2005 SBÖP kazanımları “bakış açısı geliştirir, tanır,” gibi ifadeler 2017 SBÖP’nda yerini “belirler, analiz eder, sorgular, tartışır, açıklar” gibi ifadeler almıştır.

Kazanım sayılarının azaltılmasında bir diğer önemli faktör ise bazı kazanımların çıkarılmasıdır. Çıkarılan kazanımların bazıları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Sınıf	Çıkarılan kazanımların bazıları
4.sınıf	Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir. Görsel materyallerden yararlanarak çeşitli toplumların günlük yaşamlarına ilişkin çıkarımlarda bulunur. Toplumlar arasında ortak kutlanan günlere örnekler verir.
5. sınıf	İçinde bulunduğu gruplar ile gruplara ait rolleri ilişkilendirir. Kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ve sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır. Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar. Ülkeler arası ekonomik alışveriş olduğunu fark eder.

6. sınıf	Olgu ve görüşü ayırt eder. Farklı ölçeklerde çizilmiş haritalardan yararlanarak ölçek değiştiğinde haritanın değişen özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur. Anadolu ve Mezopotamya’ da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder. Günümüz Türk Silahlı Kuvvetlerini ilk Türk devletlerinin ordusu ile ilişkilendirerek, Türk Silahlı Kuvvetlerinin önemini ve görevlerini kavrar.
7. sınıf	Atatürk’ün iletişime verdiği öneme kanıtlar gösterir Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir. Türkiye Selçukluları döneminde Türklerin siyasal mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu’nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirir. 20. Yüzyılın başında Osmanlı Devleti ve Avrupa ülkelerinin siyasî ve ekonomik yapısıyla I. Dünya Savaşı’nın sebep ve sonuçlarını ilişkilendirir. Düşünce, sanat ve edebiyat ürünlerinin, doğal varlıkların ve tarihi çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunun farkına varır.

Tablo-2. 2005 SBÖP’nde yer alıp 2017 SBÖP’nda çıkarılan kazanımlara bazı örnekler

Yukarıdaki bilgiler ışında özetleyecek olursak 2005 ve 2017 yıllarında hazırlanan SBÖP kazanım sayıları açısından farklılık göstermektedir. Yeni programda kazanım sayısının azaltıldığı görülmektedir. Çünkü eski programda yer alan kazanım sayılarının fazla olması öğrenme öğretme sürecinde aksaklıklara sebep olmaktaydı. Belli bir yıllık plan dahilinde müfredatın öğrenilmesini tamamlamak zorunda olan öğretmenler uygulamada zaman bakımından sıkıntı yaşamaktaydılar. Kazanımlarda sadeleşme ve azalmayla birlikte bu durum ortadan kaldırılmıştır.

2.3.2.2.Öğrenme Alanları Açısından

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda göze çarpan bir diğer ayırım ise öğrenme alanlarıdır. 2005 programında toplam 9 öğrenme alanı bulunmaktaydı. Bu kapsamda 4. ve 5. sınıf düzeyinde 8; 6. ve 7. sınıf düzeyinde 7 öğrenme alanı bulunmaktaydı. Ancak 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda 7 öğrenme alanına yer verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanının programa eklendiği; “Güç, Yönetim, Toplum” ve “Zaman, Süreklilik ve Değişim” öğrenme alanlarının programdan çıkarıldığı görülmektedir.

Bir diğer değişiklik ise ünitelerin isimlendirilmesi aşamasında görölmektedir. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda üniteler öğrenme alanlarına göre belirlenmiş ve üniteler için ayrı bir isimlendirme yapılmıştır. 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda ise öğrenme alanlarının isimleri ünite ismi yerine kullanılmıştır.

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan öğrenme alanları	
2005	2017
Birey ve Toplum	Birey ve Toplum
İnsanlar, Yerler, Çevreler	İnsanlar, Yerler, Çevreler
Kültür ve Miras	Kültür ve Miras
Üretim, Dağıtım, Tüketim	Üretim, Dağıtım, Tüketim
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler (Bu alan sadece 4. Ve 5. Sınıf düzeyinde yer alır.)	-----
Küresel Bağlantılar	Küresel Bağlantılar
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilim, Teknoloji ve Toplum
Güç, Yönetim ve Toplum	Etkin Vatandaşlık
Zaman, Süreklilik ve Değişim (Tüm öğrenme alanlarını kapsar.)	-----

Tablo-3. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan öğrenme alanları

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Program'larının her ikisinin de sarmal program anlayışı ile hazırlandığı görölmektedir. "Sarmal programlama yaklaşımında daha önce öğrenilmiş olan bazı konular, gerektikçe tekrar edilebilir. Bu tekrarlar, tercihen konuyu sadece hatırlatmaktan çok kapsamını da genişletmelidir. İçeriği bu tip yaklaşımla hazırlanan programlar daha esnektirler. Ancak öğrenilecek konular ve öğrenme süresi kontrollüdür (Demirel, 2011, s.143)." Böylelikle öğrenciler öğrenilecek konuları farklı zamanlarda, kapsamı genişleterek öğrenebileceklerdir.

2.3.2.3.Kazandırılmak İstenen Değerler Açısından

Milli, manevi ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirmede aile, toplum, medyanın yanı sıra öğretim programlarının da önemli bir etkisi bulunmaktadır (MEB, 2017). 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programları incelendiğinde her iki programda da değerler eğitime önem verildiği görölmektedir. Belirlenen değerler öğrencilere örtük öğrenme yoluyla

kazandırılmaya çalışılacaktır. Bu süreçte öğretmenin rol model olması da değerler eğitimi açısından önem taşımaktadır.

2005 programında kazandırılması amaçlanan toplam 20 değer belirlenmiştir. 2017 programın da ise belirlenen değer sayısı 18dir. Bazı değerlerin her iki programda yer aldığı, bazı değerlerin ise anlam değişmesi olmadan farklı şekilde ifade edildiği görülmektedir.

2005 ve 2017 Programında Yer Alan Değerler	
2005	2017
Adil olma	Adalet
Aile birliğine önem verme	Aile birliğine önem verme
Bağımsızlık	Bağımsızlık
Barış	Barış
Bilimsellik	Bilimsellik
Çalışkanlık	Çalışkanlık
Dayanışma	Dayanışma
Duyarlılık	Duyarlılık
Dürüstlük	Dürüstlük
Estetik	Estetik
Hoşgörü	Eşitlik
Misafirperverlik	Özgürlük
Sağlıklı olmaya önem verme	Saygı
Saygı	Sevgi
Sevgi	Sorumluluk
Sorumluluk	Tasarruf
Temizlik	Vatanseverlik
Vatanseverlik	Yardımseverlik
Yardımseverlik	

Tablo-4. 2005 ve 2017 Programında Yer Alan Değerler

2.3.2.4. Beceriler Açısından

2005 programında toplam 15 temel beceriye yer verilmiştir. Bu beceriler araştırma, bilgi teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, empati, girişimcilik, gözlem, iletişim, karar verme becerisi, mekan algılama, problem çözme, sosyal katılım, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yaratıcı düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama becerileridir.

2016 yılında Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi yürürlüğe girmiştir. “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ), Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ) ile uyumlu olacak şekilde tasarlanan; ilk, orta ve yükseköğretim dâhil, mesleki, genel ve akademik eğitim ve öğretim programları ve diğer öğrenme yollarıyla kazanılan tüm yeterlilikler esaslarını gösteren ulusal yeterlilik çerçevesidir (MEB, 2017, s.6).”

TYÇ 2017 programında yer alan becerileri belirlemiştir. Bu programda da beceriler kazanımlar içerisinde örtük şekilde kavratılacaktır. Belirlenen 26 beceri şu şekildedir: Araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, empati, finansal okuryazarlık, girişimcilik, gözlem, harita okuryazarlığı, iletişim, işbirliği, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, kanıt kullanma, karar verme, konum analizi, medya okuryazarlığı, mekan algılama, öz denetim, politik okuryazarlık, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yenilikçi düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama.

Her iki programda ortak beceriler olduğu gibi yeni eklenen beceriler de göze çarpmaktadır. Yeni eklenen beceriler dijital okuryazarlık, öz denetim, eleştirel okuryazarlık, konum analizi, politik okuryazarlık, yenilikçilik, öz denetim becerileridir.

Sonuç olarak 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarının ortak özellikleri olduğu görülmektedir:

- 2005 yılında uygulamaya konan yapılandırmacı yaklaşım 2017 yılında da devam etmektedir.
- Her iki program da sarmal yaklaşım çerçevesinde hazırlanmıştır.
- 2005 programında yer alan kazanım sayıları 2017 programında sadeleştirilmiştir. Kazanım sayısı azaltılmış olsa da bazı kazanımların birleştirilerek programa alındığı göze çarpmaktadır.
- Öğrenme alanları açısından değerlendirildiğinde her iki programda da öğrenme alanları çerçevesinde bir program oluşturulmuştur. 2005 yılında öğrenme alanlarının yanı sıra ünitelerin de isimlendirilmesi 2017 yılında terk edilmiştir.
- 2005 programında 15 temel beceriye yer verilmişken 2017 yılında 26 temel beceriye yer verilmiştir.
- Değerler eğitimi her iki programda da önemini korumaya devam etmiştir.

2.4. Ders Kitabı ve Ders Kitabında Bulunması Gereken Özellikler

Bu bölümde ders kitabının eğitim öğretimdeki yeri ve önemi ile ders kitabında bulunması gereken özellikler üzerinde durulacaktır.

2.4.1 Ders Kitabı ve Ders Kitabının Eğitim Öğretimdeki Yeri

Ders kitapları öğrenme-öğretme sürecinde öğretmenlerin neler öğreteceğini ve öğrencinin ne öğreneceğin gösteren en önemli kaynaklardan biridir. Ders kitabı bütün yönleriyle eğitim ve öğretimin hedeflerini gerçekleştirmeyi hedefler. “Eğitim hedeflerinin başarıya ulaşması ve kaliteli eğitim verilmesi kaliteli kitaplar sayesinde gerçekleşir (Büyükalın, 2003, s.99 akt. Egedemir, 2017,s.19).” Hazırlanan ders kitapları ne kadar kaliteli hazırlanırsa o kadar başarılı olur. İçeriği güncel olarak hazırlanmış ders kitapları bu konuda başarılı olabilecek kitaplardır. Çünkü güncel olaylar öğrencilerin daha çok ilgisini çeker ve öğrenmeye daha istekli olmalarını sağlar.

“Öğretim sürecinde ders kitaplarının hazırlanmasındaki temel ilke; kitapların öğretim programında belirlenen davranışları yani; bilgi, beceri ve özellikleri öğrencilere kazandıracak faaliyetleri içermesi ve bu faaliyetlere rehberlik edici nitelikte olmasıdır (Altun, 2013, s.17).” Ders kitaplarının öğrencinin ilgisinin çekebilmesi bu sebeple önemlidir. Çünkü ders kitabı ne kadar farklı duylara hitap ederse öğrenci tarafından o kadar çok verimli kullanılır. Öğrencinin dikkat ve ilgisini çekecek etkinliklerin yer aldığı, öğrenci seviyesine uygun renklendirilmiş, canlı bir basıma sahip olan kitaplar daha çok dikkat çeker. Öğrenciler bu şekilde hazırlanan kitapları ve dolayısıyla dersi daha çok severler. Bu da öğrencinin o derse daha istekli katılmasına ve öğrenmenin kalıcı olmasına imkan sağlar.

“Ucuza mal olmuş ve özenle hazırlanmamış kitap tasarımları okuyucunun tepkisine neden olmaktadır. (fotokopi, sağ marjının serbest bırakılması, daktiloyla yazıp çoğaltma vb.) Buradan hareketle ders kitabının biçim, desen ve tasarım özelliklerinin de öğrenme üzerinde etkisi olduğu söylenebilir (Schramm, 1995, akt. Ceylan, Yiğit, 2004, s.24).”

“Ders kitapları programın somutlaştırılmış, programa bir nevi şekil verilmiş halidir (Oruç, 2015, s.269).” Ders kitapları sayesinde öğrenme-öğretme süreci daha planlı bir şekilde kolaylıkla gerçekleştirilebilmektedir. Konunun öğrenilmesi konusunda yardımcı olan ders kitaplarında öğrenilecek konu ile ilgili yer alan etkinlikler de öğrenmenin kalıcı hale gelmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Ancak buradan “ders

kitapları öğrenme için yeterlidir” sonucu çıkarılmamalıdır. Ders kitapları öğrenmeyi kolaylaştırır fakat tek başına yeterli değildir.

Teknolojik gelişmeler ne kadar hızlı olursa olsun ders kitapları halen önemini korumaktadır. Ülkemizde ders kitaplarının devlet okullarında ücretsiz olarak dağıtılması her öğrencinin evinde bir kaynak olmasını sağlamıştır. Bu sayede teknolojik imkanlara ulaşamayan öğrencilerde ders kitabı yardımıyla öğrenme sürecini pekiştirir.

Ders kitapları, geçmişten günümüze eğitim-öğretim faaliyetlerinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Ders kitaplarının eğitim ve öğretimde bu kadar etkili hale gelmesinin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Öğretim programlarına paralel olarak hazırlanması, programda yer alan ve ulaşılmak istenen hedef ve davranışları kapsaması.
2. Bütün öğrencileri ortak noktada birleştirebilecek içeriğe sahip olması.
3. Öğrencilere çok yönlü fayda sağlaması, (Konu-içerik, hazırlık çalışmaları, değerlendirme soruları, testler, grafikler, resimler, tablo, istatistiki veriler, sözlük, kronoloji, okuma parçaları gibi verileri ders sırasında bütün öğrencilere aynı anda sunma fırsatı vermesi).
4. Elde edilmesi ve kullanımının kolay olması.
5. Değişik duyu organlarına hitap edebilme özelliğine sahip olması.
6. Öğrencilerin sadece okulda değil evde de yararlanabileceği, unuttuğu bilgileri bulabileceği, ödevlerini hazırlayabileceği, inceleme ve araştırma yapabileceği bir kaynak durumunda bulunması vb. sebeplerle ders kitapları etkili kaynaklar olma özelliklerini korumaktadırlar (Ceyhan ve Yiğit, 2004).

Öğrencilerin başarılarının artırılmasında ders kitabı oldukça önemli unsurlardan bir tanesidir. İyi hazırlanmış bir ders kitabı öğrenme öğretme sürecinde vakit kayıplarının önüne geçebilir. Özellikle küçük yaşlardaki öğrencilerin yazma hızları düşüktür. Bu sebeple not aldırırken zaman kayıpları yaşanabilir. Ders kitapları bu durumun önüne geçebilir. Etkili bir ders kitabı öğrencileri araştırma yapma, problem çözme, kendini değerlendirme gibi becerileri kazanmalarını sağlar. Bu beceriler Sosyal

Bilgiler Öğretim Programında da yer alan becerilerdir. Bir diğer deyişle öğretim programlarında yer alan becerilerin kazandırılabilmesi için de ders kitapları önem taşır.

Ders kitaplarının eğitim öğretim sürecinde avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Özellikler ders kitaplarının ders sırasında tek kaynak olarak kullanılması dersin tek düze olarak işlenmesine sebep olur. Sadece görsel-işitsel zeka türüne göre sadece sunuş yoluyla öğrenme yöntemi kullanılarak öğretim yapılması farklı öğrencilerin dersten çabuk sıkılmalarına ve ders sırasında sınıf düzeninin bozulmasına neden olur. Ders kitapları her yıl için bir kere seçilir ve dönem sırasında kitap değişimi yapılmaz. Oysaki günümüzde bilgi çok hızlı olarak değişmektedir. Bu da ders kitaplarındaki bilgilerin güncellikten zaman zaman uzaklaşmalarına sebebiyet vermektedir.

2.4.2. Ders Kitabında Bulunması Gereken Özellikler

“Evans ve Brueckner’e göre ders kitaplarının kullanılmasının başlıca iki nedeni vardır. Bunlar ders kitaplarının ülkelerin milli eğitimin eğitim programlarına uygun olarak hazırlanması ve bir öğretim materyali olarak kitapların kullanılmasıdır (Nelson 1992, Yanpar 2005, akt. Yeşiltaş 2015, s. 233).”

Ülkemizde 2005 yılında yapılandırmacı anlayış temelli öğretim programına geçilmiştir. Bu durum tüm eğitim sisteminde olduğu gibi ders kitaplarında da büyük bir değişikliğe yol açmıştır. “Yapılandırmacı sistemde hazırlanan ders kitaplarında öğrenci bilgiyi alan değil bilgiyi işleyen, bireysel olarak bilgiyi anlamlandıran biridir. Bu çerçevede yapılandırmacı ders kitaplarında “bilgiyi açık ve doğrudan vermek için yazılan açıklayıcı yazılar (MEB, 2004, s.66 akt. Kabapınar, 2007, s. 120)” gibi bilgiyi doğrudan ve genellikle didaktik bir üslupla veren metinler kullanılmamaktadır (Kabapınar, 2007, s. 120). Bu sebeple yeni öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarında öğrencinin bireysel öğrenmelerinin önünü açan etkinlikler ve anlatımlar yer almalıdır.

MEB tarafından 2015 yılında yayımlanan “MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği” ne göre bir ders kitabının sahip olması gereken nitelikler şunlardır:

(1) Ders kitapları;

a) Anayasa ve kanunlara aykırı hususları içermez.

b) Bilimsel hata içermez.

c) Temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunar.

ç) Reklam niteliğinde öğeler içermez.

d) Eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsar.

e) Görsel tasarım ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alarak yapılır.

(2) z-Kitaplar, ders kitaplarının niteliklerine ilave olarak;

a) Kazanımları destekleyici nitelikte hazırlanır.

b) Temel tasarım ilkelerine uygun olarak hazırlanır.

c) Hangi kazanımı desteklediği ve teknik özellikleri gibi tanımlayıcı bilgileri uygun olarak etiketlenir.

ç) Sesli içeriklerde ses net ve anlaşılır olur.

d) Zenginleştirme içeriklerinde yer alan ses, grafik, video, animasyon, simülasyon, etkileşimli oyun gibi unsurlarda, süre kazanımın gerektirdiği etkinlik veya işlenişe uygun olarak sınırlandırılır.

e) Zenginleştirme içeriklerinde, elektronik materyallere atıf veya telif hakları ile ilgili bilgilendirme zorunlulukları dışında reklam amaçlı öğeler kullanılmaz.

(http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_01/12113913_yonet_melikderskitaplari.pdf 20.03.2019 tarihinde erişilmiştir.)

Gagne'nin fikirlerinden hareketle bir ders kitabı şu yeterliliklere sahip olmalıdır (Tertemiz, Ercan, Kayabaşı; 2011, s. 34):

- Öğrencinin derse ilgisini arttırması,
- Konuların amaçlarını açıkça ortaya koyması,
- Öğrencinin ilgisini dersin önemli bölümlerine yönlendirmesi,

- Dersin önemli bilgilerini sunması,
- Bilginin depolanması için yarar sağlaması,
- Yeterince örnek uygulamaya yer vermesi,
- Öğrenciyi bilgi ve becerilerini geliştirmek için özendirmesi,
- Öğrenciye problemi anlamayı ve çözmeyi öğretmesi,
- Öğrencinin kendini değerlendirmesi için seçenekler sunması,
- Öğrenciyi; benlik, iç kontrol, çalışma vb. yönlerden

gelişmeye özendirmesi.

Ülkemizde yaşanan öğretim programları değişikliğiyle birlikte ders kitaplarında da önemli değişiklikler yapılmıştır. Kitaplar artık bilgiyi yoğun olarak vermek yerine öğrencinin bilgiye ulaşmasını daha kolay hale getirecek şekilde hazırlanmaya başlamıştır.

Bir ders kitabının sahip olduğu özellikler incelenirken şu başlıklara dikkat edilir:

1. Fiziksel özellikler
2. Eğitsel tasarım
3. Görsel tasarım
4. Dil ve anlatım

2.4.2.1. Fiziksel tasarım

Bir ders kitabının sahip olduğu fiziksel özellikler öğrencilerin derse karşı olan tutumlarını dolaylı ya da doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple ders kitabı seçerken fiziksel özellikler dikkate alınmalıdır. Fiziksel özellikler ise görünüş, renk, ders kitabında olması gereken bilgiler, boyut ve yazı büyüklüğü başlıkları altında incelenebilir.

- Ders kitabının görünüşünde kusur olmamalıdır. Baskı hatası, leke, kir, delik kırışıklık, yırtıklık bulunmamalıdır. Kenarları düzgün kesilmelidir.
- Dikkat edilmesi gereken bir diğer özellik renktir. Ders kitaplarında canlı renkler kullanılmalıdır. Kullanılan renkler de kitabın tamamında aynı olmamalıdır. Bu durum öğrencinin kısa sürede ilgisini kaybetmesine sebep olabilir.
- Ders kitaplarında bulunması gereken standart bilgiler bulunmaktadır. Örneğin; ön ve iç kapakta kitabı tanıtıcı bilgiler yer almalıdır. Kitabın adı, yazarların adı, kullanılacağı okul türü veya sınıf, yayın evinin adı gibi bilgiler mutlaka yer almalıdır. Kitap kapağı ise dersin özelliğine uygun olarak dersin tümünü kapsayacak

şekilde tasarlanmalıdır. Ders kitabının sırtında da kitabın adı, hangi sınıf düzeyinde kullanılacağı, yazar ya da hazırlayanların adı, yayınevinin amblemi ve kısa adı, basım yılı bilgileri yer almalıdır.

- MEB'in Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nde belirlediği esaslar ve bu anlamda ISO 6716 A serisi dikkate alınarak ders kitaplarının boyutları belirlenmelidir. Bu bağlamda ders kitapları A4, A5 ve B5 ebatlarında olmalıdır.

- Bir ders kitabında kullanılacak yazı büyüklüğü (punto) ise kitabın kullanılacağı sınıf seviyesine göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin; ilkokul 1. sınıf için 20-24 punto, 4. sınıf için hazırlanan kitaplarda 12 punto kullanılırken ortaokul 5. sınıf için 11, 6. ve 7. sınıflar için ise 10 punto kullanılmalıdır. Başlıklar ise daha büyük puntolarla yazılmalıdır. Böylelikle başlık ve metin birbirinden rahatlıkla ayırt edilebilir.

Ders kitaplarında bulunması gereken zorunlu bölümler bulunmaktadır. Bunlar; Türk Bayrağı ve İstiklal Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi, Atatürk Resmi, Türkiye ve Türk Dünyası haritalarıdır. Türkiye ve Türk dünyası haritaları sosyal bilgiler dersi için hazırlanan kitaplarda zorunlu bölümlerdir.

2.4.2.2. Eğitsel Tasarım

Ders kitabının sahip olması gereken eğitsel tasarım öğeleri hedefler, bilimsel içerik, öğrenme öğretme süresi ve ölçme değerlendirme açılarından değerlendirilir.

2.4.2.2.1. Hedefler (amaçlar) açısından

“Hedefler, öğrenciye kazandırılmak üzere seçilen istendik özelliklerdir (Demirel, 2011, s. 105).” Bir diğer deyişle hedefler eğitim öğretim süreci sonunda öğrencinin kazanması istenilen davranışlardır. Hedefler uzak, genel ve özel hedefler olmak üzere üçe ayrılır. Uzak hedefler, ülkenin politik felsefesini yansıtan ve oldukça genel olarak belirtilen hedeflerdir. Uzak hedefin yorumu aynı zamanda okulun iş görüşünü yansıtan hedeflere genel hedef denir. Öğrenciye kazandırılması uygun görülen özellikler ve bir disiplin ya da bir çalışma alanı için hazırlanmış hedefler ise özel hedeflerdir (Varış, 1994 akt. Demirel, 2011, s. 106).

Ders kitapları ülkede uygulanan öğretim programlarına uygun olarak hazırlanmalıdır. Bununla birlikte öğrenciye destekleyici etkinliklerde sunulmalıdır. Öğrenciler her ünitenin başında o ünitenin amaçlarından haberdar edilmelidir. Böylece neyi, neden öğreneceklerini daha iyi fark ederler. Özellikle sosyal bilgiler alanında

yazılmış bir ders kitabında, her ünite ya da öğrenme alanının giriş sayfasında, o üniteye öğrenilmesi hedeflenen kazanımların ve amaçların yer alması, öğrencinin amaç ve kazanımlardan haberdar olmasını sağlayacaktır (Tertemiz, Kılıç ve Atasoy, 2001 akt. Kalıpçı, 2008).

2.4.2.2.2. Bilimsel İçerik Açısından

Ders kitabının en önemli bölümü içerik ögesidir. İçerik kazanımlarla ne kadar uyumlu ise ders kitabının amaca hizmet etmesi o kadar kolay olur. İçerik düzenlenirken yakında uzağa, basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta olacak şekilde düzenlenmelidir. “İçerik, öğrencilerin akademik düzeylerine, ilgi ve beklentilerine uygun bir şekilde düzenlenmelidir (Keçe, 2013, s. 44).”

Ders kitabı içeriğinin en son bilimsel verilere dayalı ve güncel olması çok önemlidir. Güncel olaylar öğrencilerin ders olan ilgisinin canlı tutulmasını sağlayacaktır. Ders kitabındaki içerik, gerçek yaşamla yakından ilişki içinde olmalıdır. “Kazanımın günlük hayattan bir içerikle desteklenerek sunulması, öğrencinin ders kitabı içeriğini günlük hayatıyla ilişkilendirmesine katkı sağlamaktadır (Keçe, 2013, s. 45).” Bireysel farklılıkların dikkate alınarak güncel olaylar etrafında hazırlanmış bir ders kitabı öğrenciler üzerinde olumlu etki yaratacaktır.

2.4.2.2.3. Öğrenme- Öğretme Süreci Açısından

“Öğretme genel olarak, öğrenmenin kolaylaştırılması, öğrenmeye rehberlik edilmesi ve öğrenene öğrenmeyi gerçekleştirmesinde yardımcı olunması olarak ele alınmaktadır (Açıkgöz, 2007, s. 12).” Öğrenme ise bireyin davranışlarında kalıcı değişiklikler anlamına gelmektedir. Programın unsurlarından öğrenme öğretme süreci (eğitim durumları), seçilen içeriğin programda belirlenen amaçlara ve öğrencilere kazandırılacak davranışlara ulaşmada nasıl düzenleneceğini ve nasıl kazandırılacağını göstermektedir (Kılıç ve diğerleri, 2001, s. 106).

Öğrenme-öğretme süreci içerisinde pek çok kaynak kullanılır. Bu kaynakların başında da ders kitapları gelmektedir. İyi hazırlanmış bir ders kitabı bu süreçte iyi bir planlayıcı olarak karşımıza çıkar. Yapılandırmacı öğretim sisteminde öğrencinin aktif rol oynaması sebebiyle ders kitapları öğrencilerin bağımsız olarak öğrenmelerini de kolaylaştırmalıdır. “Öğrencilerin aktif ve yaratıcı olabilmeleri için öğrenme- öğretme sürecinin bir parçası olan ders kitapları bağımsız öğrenme yeteneğini pekiştirmelidir (Cerrahoğlu, 2002, akt. Kalıpçı, 2008).” Ders kitaplarında bol örnekler yer almalı,

günlük hayattan problemler yer verilerek öğrencilerin kendi başlarına problem çözmelerine fırsat verilmelidir.

Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı (2011, s. 50-51) öğrenme öğretme süreci açısından bir ders kitabında bulunması gereken özellikleri şu şekilde özetlemişlerdir:

- Ders kitabında yer alan etkinlikler farklı öğrenme stilleri olan çocuklara hitap etmelidir (Sözel, mantıksal matematiksel, bedensel/kinestetik, görsel/uzamsal, içsel, kişiler arası, ritmik).
- Öğretme ve öğrenme etkinlikleri çocuğun yaşantılarına uygun olmalıdır.
- Öğrenme etkinlikleri sürekli ve tekrarlanır olmalıdır.
- Öğrenme etkinlikleri sürekli ve karmaşıklılaşmalıdır.
- Öğrenme etkinlikleri yatay olarak diğer dersleri desteklemelidir.
- Öğrenme etkinlikleri dikey olarak birbirini desteklemelidir.
- Öğrenme etkinlikleri bir bütünlük taşımalıdır. (Konular bir tema etrafında işlenmelidir.)
- Öğrenme etkinlikleri birden fazla davranışı gerçekleştirmeye hizmet etmelidir.
- Öğrenme etkinlikleri istenmeyen yan ürünler meydana gelmesini engeller nitelikte olmalıdır.
- Konunun sunuluşunda verilen ipuçları davranışı kazandırıcı nitelikte olmalıdır.
- Her ünite ve konunun başında öğrencinin konuyu daha iyi anlamasını sağlayacak ön örgütleyiciler olmalıdır.
- Her ünite veya konu, problemleri belirtilen, araştırma, inceleme ve gözlem yoluyla problemleri sıralama, gerekli deneyleri yapma, deneylerden sonuç çıkarma ve bu sonuçları kontrol ederek genelleme yapma şeklinde sıralanan bilimsel düşünme metodunu güçlendirecek şekilde işlenmelidir.
- Muhteva öğrencinin akademik düzeyine, ilgi ve beklentilerine uyum bir şekilde düzenlenmelidir.
- Muhtevada öğrenmeyi kolaylaştırıcı örnekler verilmelidir.

- Kitapta yer alan metinler çok sayıda konuyu açıklayıcı resim, grafik ve şemalarla desteklenmeli; okuyucunun dikkatini çekmesi için önemli yerler koyu (bold) yazılarak veya çerçeve içine alınarak belirtilmelidir.
- Ünitenin uzunluğuna göre belli konuların sonunda ara özetler ya da ünitenin sonunda özet yapılmalıdır. Özetler metnin ana ve yardımcı noktalarıyla uyumlu olmalıdır.
- Gereksiz, önemsiz, amaçsız ve metne uygun olmayan içerik; yüzeysel, ön yargılı ve göz ardı edilen bilgilere yer vermemelidir.
- Muhteva görsel ve teknik düzen yönünden ve dil özellikleri yönünden dikkatle incelenerek düzenlenmelidir.
- Kitap, organize öğrenme materyali sağlama, öğrencide kalıcı öğrenme izleri geliştirme, tekrar olanağı verme, görsel öğrenme ortamı sağlama, öğretmene zaman ve enerji tasarrufu olanağı verme, öğrenmede devamlılık ve eğitim hizmetlerini yaygınlaştırma gibi yönlerden öğrenme-öğretme süreçlerine katkıda bulunmalıdır.
- Ünitelerde proje konuları, gözlem, anket gibi etkinlikler olmalıdır.
- Gerçek yaşam problemleri ve çözüm önerileri yer almalıdır (Öğrencilerin hazırladıkları örnekler verilebilir).
- Teknolojiden yararlanmaya özendirmelidir (Örneğin, verilen bir afiş çalışmasında bilgisayarlardan yararlanılabilir ya da ilimiz ve bölgemizle ilgili şeffaflar hazırlanabilir).
- Aile katılımını gerektirecek etkinlikler yer almalıdır.
- Öğrenme etkinlikleri ve önerilen alıştırmalar öğretmenden destek almadan öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilir türde olmalıdır.
- Muhteva düzenleme biçimi öğrenciyi öğrenmede bağımsız olmaya özendirmelidir.
- Muhteva, gerektiğinde gazete gibi yayın organlarında çıkan haberlerle desteklenmelidir.

Yukarıdaki maddelerden de yola çıkarak ders kitapları öğrenme- öğretme sürecinde öğrenciyi aktif hale getirebilen, bireysel öğrenmenin önünü açan, farklı zeka türlerini hitap eden, içerik ve kazanımları birbiri ile uyumlu olan, bol örneklerle öğrenciye farklı deneyimler sunan kitaplar olmalıdır.

2.4.2.2.4. Değerlendirme Açısından

Ölçme değerlendirme eğitim sürecinin önemli aşamalarından biridir. Bu süreçte öğrenci neyi ne kadar öğrendiğini fark eder. Bu sebeple ders kitaplarında ölçme değerlendirme önemli bir bölümü oluşturur. Değerlendirme sadece ünite sonunda gerçekleşmez. Ünite öncesi öğrencinin hazır bulunuşluk seviyesinin belirlenmesinde, konu bitiminde ara değerlendirmelerde de kullanılır. Değerlendirme etkinliklerinin çeşitlilik göstermesi önemlidir. Bilgi, beceri ve tutum geliştirmeye yönelik değerlendirme etkinlikleri yer almalıdır. Bu süreç boyunca öğrenci kendini değerlendirme, dereceli değerlendirme ölçeği, öğretmen değerlendirmesi gibi farklı değerlendirme türleri ile değerlendirilerek daha dinamik bir sürecin oluşması sağlanabilir.

MEB ders kitaplarında yer alan ölçme değerlendirme bölümü için şu iki kriteri belirlemiştir (MEB, 2012, s.4):

- 1) Öğrenme yöntemleri ve stratejileri dikkate alınır ve üst düzey düşünme becerileri geliştirilir.
- 2) Değerlendirmeye ilişkin unsurlar, ölçme ve değerlendirmenin ilke ve teknikleri dikkate alınarak düzenlenir.

2.4.2.4. Görsel Tasarım

Ders kitaplarında görsel tasarım, sözel bilgilerin resimlendirilmesinin ve görsel materyallerin amacına uygun olarak kullanılabilir olmasını içerir (Kılıç ve diğerleri, 2001, s. 109). Kullanılan görsel materyaller ile ders kitabının ilgi çekiciliği artırılabilir. Böylelikle daha canlı ve aktif bir öğrenme süreci sağlanabilir. İlgi çekici görsel materyaller öğrenci motivasyonu için oldukça önemlidir. İyi bir görsel tasarıma sahip ders kitapları öğrenciye görsel okuma yoluyla işlenecek konuyla ilgili fikir sahibi olma imkanı sunar.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında sıkça kullanılan görsellere şu örnekleri verebiliriz:

Resim: Resimler öğrencilere konuyu daha iyi anlama ve somutlaştırma imkanı sunar. Ders kitaplarında en yaygın kullanılan materyallerdendir. Resimler renkli ve içeriğe uygun olmalıdır. Nolen ve Goezt, ders kitaplarında yer alabilecek resimleri üç biçimde sınıflandırmıştır. “Süsleyici resimler, konunun sembolik yönünü belirlemek için tasarlanmıştır. Çocuğun hayal gücünü ortaya çıkarmayı amaçlar. Açıklayıcı resimler, anlam çözdürücü resimler olarak da adlandırılır. İlişkili olduğu metinle aynı içeriğe sahiptirler.

Metni tamamlayıcı resimler ise çocuk için yabancı olan herhangi bir kavram, isim ya da olgunun tanıtılmasında kullanılır (Akbaba, 2015, s. 235).”

Fotoğraf: Tarihsel bir belge olarak fotoğraf ilk olarak 1853-1856 Kırım Savaşı’nda kullanılmıştır. O günden bugüne fotoğraflar kanıt niteliği taşıyarak eğitimde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak fotoğrafların eğitimde etkili bir araç olabilmesi için öğrencilerin fotoğraf okuma becerileri kazanmaları gerekmektedir. Öğrenci fotoğrafı yorumlarken 5N-1K sorularına(ne, niçin, nerede, ne zaman, nasıl, kim) cevap aramalıdır. Bu sorular öğrencinin fotoğrafı okuyabilmesini kolaylaştırır. Özellikle tarihsel kanıt olarak kullanılan fotoğraflar problem çözme, kanıt kullanma empati gibi becerilerin kazanılmasını da sağlar.” Fotoğraf yoluyla giysilerin, bugün unutulmuş adetlerin, artık kullanılmayan eşyaların, tahrip edilmiş ya da insan eliyle oluşturulmuş coğrafyanın, fiziki çevrenin, kentlerin, yerleşim birimlerinin anlamamız kolaylaşır (Danacıoğlu, 2001 akt. Akbaba, 2015, s. 244).”

Karikatür: Karikatürler öğrencini dikkatini çeken, eğlendirerek yorumlama becerisi kazanılmasını sağlayan görsellerdir. Politik karikatürler, tarihsel karikatürler, kavram karikatürleri sosyal bilgiler dersinde önemli yer tutarlar. Bu karikatürler öğrencinin eğlenerek eleştirel düşünce becerisi kazanmasını sağlar. Konular karikatürler sayesinde çok daha kolay kavranabilir. Bu konuda öğretmenler düşen görev ise öğrenciye karikatürü yorumlama becerisi kazandırabilmektir. Öğrenci karikatürü sadece okuyup eğlenmek yerine yorumlayabilme yeteneğine sahip olmalıdır. Eğer bu yeteneğe sahip değilse öğretmen tarafından rehberlik edilmelidir.

Minyatür: TDK ’ya bakıldığında minyatür “çoğunlukla eski yazma kitaplarda görülen, ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtılmayan küçük, renkli resim sanatı olarak tanımlanır (<http://www.tdk.gov.tr> adresinden 28.03.2019 tarihinde erişilmiştir).” Minyatürler fotoğrafın icadından önceki dönem için bizlere görsel kaynak oluştururlar. Özellikle tarih öğretiminde kullanılan minyatürler bir süs olmaktan ziyade konuyu açıklayıcı bir kanıttır.

Gazete: Yapılandırmacı öğretim anlayışıyla birlikte günlük hayattan örneklerin ders kitaplarında yer alması önemli hale gelmiştir.” Gerçek dünyayı insanların önüne getiren güncel bir kaynak olan gazeteler, eğitsel açıdan çok yönlü ve dinamik bir öğrenme amacıdır (Yaşar ve Gültekin, 2007, akt. Akbaba, 2013, s. 260).”

Gazeteler öğrencilerin görsel materyalleri yorumlamasına olanak tanıyacağı gibi üst düzey düşünme becerileri kazanmalarını da sağlayacaktır.

Gazeteler birinci elden kaynaklardır. Gazeteler, ders ve ders kitaplarından edinilen bilginin pekiştirilmesinde ve hedeflenen becerilerin kazanılmasında, günlük yayınlanması açısından “her gün yenilenen bir kitap” işlevi görmektedir. Böylece gazete kupürleri, ders kitabından daha ucuz; kesilebilmesi, yapıştırabilmesi, katlanabilmesi açısından da etkili bir kaynaktır. Bu açıdan gazetenin tamamı değil; konu ve içerik ile ilgili gazete kupürünün eğitim açısından kullanımı esas alınmaktadır (Ersöz,2011, s.16).

Özellikle derslerde gazetelerden yararlanmak öğrencilerin ebeveynleri ile ilişkilerini de canlandırır. Büyüklerinin takip ettiği gazeteleri okuyan öğrenci ailesi ile konuşacak daha çok ortak nokta bulur. Bu da aile içi iletişimi olumlu etkiler.

Tarih şeritleri: Öğrencilerde zaman algısının oluşabilmesi için sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih şeritleri kullanılır. Bu sayede öğrenciler zamanı algılayıp tarihsel süreçleri yorumlama becerileri kazanır.

Harita: Yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün belirli bir ölçek ile kuşbakışı olarak çizilerek bir düzlem üzerine aktarılmasına harita denir. Sosyal bilgiler dersi konu itibarıyla pek çok kez harita kullanımına ihtiyaç duyar. Çünkü coğrafya konularının öğretiminde haritalar vazgeçilmez materyallerdir. Sadece coğrafya konularında değil tarih konularında da harita kullanımı öğrencinin tarih içinde gerçekleşen olayların yerini harita üzerinde görerek somutlaştırmasını sağlar.

Grafik: Sayısal verilerin somutlaştırılmasını kolaylaştıran grafikler sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan bir diğer önemli görsel materyallerdir. Kullanılan çeşitli grafikler sayesinde öğrenciler eldeki verilerle grafik oluşturma, grafik okuyabilme gibi beceriler kazanırlar.

2.4.2.5. Dil ve Anlatım

“Ders sırasında öğretmen, öğrenci ve ders kitabı arasında bir iletişim sürecinden söz etmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında başarılı bir iletişim sürecinin oluşması için özellikle ders kitabının dil ve anlatım bakımından çeşitli özellikleri yerine getiriyor olması gereklidir (Demir, 2013, s. 106).”

MEB, ders kitaplarında kullanılacak dil ve anlatım özellikleri için şu kriterleri esas almıştır (MEB, 2012,s. 3):

1) Yaşayan Türkçe doğru, güzel ve etkili kullanılır.

2) Konuların işlenişinde öğrencinin seviyesine ve gelişim özelliklerine uygun olarak doğru, anlaşılır, yalın bir dil ve anlatım kullanılır.

3) Dilin kullanımında, Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu esas alınır.

Ders kitaplarında kullanılan dil mutlaka öğrencilerin seviyelerine uygun olmalıdır. Anlamını bilmediği kelimelerle çok sık karşılaşan öğrenci konudan uzaklaşabilir. Sadece kullanılan kelimeler değil cümle uzunlukları da öğrenci seviyesine uygun olmalıdır. En uzun cümle sayısı 1. sınıf için 6, 2. sınıfta 8, 3. sınıfta 10, 4. sınıfta 12, 5. sınıfta ise 14'ü geçmemelidir (Tertemiz ve diğerleri, 2011, s. 55). Kullanılan üslup akıcı ve anlaşılır olmalıdır. Dil bilgisi kurallarına uyulmalıdır. Böylece öğrenciler ders kitapları aracılığıyla hem konuları öğrenecek hem de ana dilin doğru ve düzgün kullanımını görecektirler. Ana dilin öğretilmesi açısından ders kitapları önemli bir araçtır. Ders kitaplarında yer alan kavramların mümkün olduğunca Türkçeleri kullanılmalı, yabancı kelimeler kullanılacaksa mutlaka parantez içinde okunuşları da yazılmalıdır.

Bir ders kitabında yer alan paragraflar arasında bütünlük bulunmalıdır. Bu bütünlük akıcı bir şekilde sağlanmalıdır. Paragraf ve cümleler tekdüzelikten uzak olmalıdır. Bu sayede öğrenme daha hızlı ve kalıcı olarak sağlanabilir.

2.3. İlgili Araştırmalar

Gülersoy (2013), “İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından Değerlendirilmesi” isimli makale çalışmasında 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabını fiziksel, eğitsel, görsel, dil ve anlatım açısından değerlendirmiştir. Yapılan inceleme ve görüşmeler sonucunda ders kitabında bazı eksiklikler belirlenmiştir. Örneğin önsöz, indeks ve küçük bir atlasın olmaması, anlatım açısından da bazı eksikliklerin bulunması ders kitabının ideal bir ders kitabı haline getirilmesi için düzeltilmesi gereken eksiklikler olarak belirlenmiştir.

Kabapınar (2007), “1998 ve 2004 Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Olay ve Değerlerin Sunumu: İşlev ve Nitelik Açısından Farklı Bir Noktaya Geldik mi?” çalışmasında değişen ve eski programdaki ders kitapları arasında nitel bir araştırma yapmıştır. İki farklı öğrenme anlayışı temeline dayanan öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitaplarında

sosyal olay, durum ve sorunların oldukça farklı olarak sunulduğu sonucuna ulaşmıştır. 2004 programına ait ders kitaplarında yaşamın içinden olumsuzluklara da yer verildiği, daha önce böyle bir anlatımın kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer farklılık da bilgilerin sunuş şeklidir. Artık öğrenciler bilgiyi sadece alan değil aynı zamanda yaparak yaşayarak öğrenendir. Bu sebeple öğüt verme yerine öğrencinin problemi kendisinin çözebilmesi amaçlanmıştır.

Akbal ve Kabapınar (2010), “Sınıf Öğretmenlerinin 1998 ve 2004 yılı İlköğretim Programlarına Göre Hazırlanmış Hayat Bilgisi Ders Kitaplarına İlişkin Değerlendirmeleri” çalışmasında amaç sınıf öğretmenlerinin iki farklı anlayışla hazırlanmış hayat bilgisi ders kitaplarına ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmalarda öğretmenlerin 2004 programına göre hazırlanmış ders kitaplarını daha olumlu bulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demir ve Atasoy (2018) tarafından “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının (2017) Değerlendirilmesi” isimli bir makale yayımlanmıştır. Bu çalışmada 2017 öğretim programına göre hazırlanmış olan sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı fiziksel, eğitsel, görsel tasarım, dil ve anlatım özellikleri açısından incelenmiştir. İncelemeler sonucunda hazırlanmış olan yeni 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının önceki yıllara göre farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenci çalışma kitabının kaldırılmış olması, ünite sayısının azaltılmış olması gibi eğitsel tasarım farklılıklarına yer verilmiştir. Görsel açıdan da kitabın kalitesinin önceki yıllardaki kitaplara kıyasla oldukça iyi olduğu, canlı renkler tercih edildiğinde daha fazla dikkat çektiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya göre yeni ders kitabı eğitim-öğretim faaliyetlerine olumlu etkide bulunabilecektir.

Fidan, Çelen ve Hayır Kanat (2018) tarafından hazırlanan “2017 Programına Göre Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğrenme Etkinlikleri Açısından Değerlendirilmesi” isimli çalışmada 2017 programı doğrultusunda hazırlanmış olan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı öğrenme etkinlikleri açısından değerlendirilmiştir. Bu araştırmanın sonuçları ise şu şekildedir: Öğrenci çalışma kitabı kaldırılmış olsa bile hazırlanan yeni kitap bu eksikliği giderebilecek durumdadır. Kitapta yer alan etkinlikler öğrenci merkezlidir. Ayrıca çoklu zekâ kuramı çerçevesine de uygun etkinlikler hazırlanmıştır. Ancak var olan etkinlikler ünitelere eşit dağıtılmamıştır.

Literatür taraması sonucunda 2017 sosyal bilgiler öğretim programı doğrultusunda hazırlanmış sosyal bilgiler ders kitabı incelemesi konusunda farklı bir

çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak önceki yıllarda yaşanan program değişikliği sonucu ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında yaşanan değişimin incelendiği çalışmalara rastlanılmıştır.

Kalıpcı (2008) tarafından hazırlanmış olan “İlköğretim 1998 ve 2014 Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Göre Yazılmış 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenme Anlayışları, İçerik ve Kullanılabilirlik Açısından Değerlendirilmesi” isimli bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu çalışmada 1998 ve 2014 yıllarında kullanılan ders kitapları, öğrenci çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları incelenmiştir. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde doküman incelemesi yapılmış ikinci bölümde ise öğretmen görüşlerine dayalı veriler değerlendirilmiştir. Kitap inceleme bölümünde 2004 programına göre hazırlanan ders kitaplarında hikâye edici metinlerin arttığı, görsellerin çeşitlendirildiği, çalışma kitabının ortaya çıkmasıyla birlikte ölçme değerlendirmenin çeşitlendiği bulgularına ulaşılmıştır. Öğretmen görüşleri bölümünde ise 2004 programına yönelik olumlu cevapların alındığı vurgulanmıştır. Öğretmenler ders kitaplarında görsellerin artmasını, hikâye edici metinlerin kullanılmasını olumlu karşılarken ölçme değerlendirme sistemindeki değişikliği de olumlu bulmuşlardır.

Ulu Kalın (2007), “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2004) ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde, yeni hazırlanan eğitim-öğretim programının uygulanabilirliğini ve bu doğrultuda hazırlanan ders kitaplarının hedefe uygun olup olmadığını ölçmeyi amaçlanmıştır. Bu çalışma ile birlikte; 2004 yılında önce pilot okullarda uygulanmaya başlanan ve 2005–2006 eğitim öğretim yılında ülke genelinde uygulanan yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın öğrenci merkezli olduğu; ancak ülkemizde bölgesel farklılıklardan dolayı yeterli olmadığı bunun nedeninin ise ülkemizde bölgeler arasında bulunan sosyo-ekonomik düzey farklılığından kaynaklandığı belirlenmiştir. Yine aynı şekilde yeni program dahilinde oluşturulan ders kitabının, öğrenci merkezli olup, öğrencinin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel kazanımlar elde edebileceği, yaparak ve yaşayarak öğrenmeyi sağlayan etkinliklerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Eğedemir (2017), “7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Görsel Metin Açısından İncelenmesi” isimli tezinde ders kitabını görsel açıdan öğretmen görüşlerine göre incelemiştir. Bu inceleme sonucunda ders kitabının görsel açıdan zenginleştirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Tonga (2007), “İlköğretim 5. Sınıf MEB Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Görsel Materyallerin İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinde literatür taraması sonrasında elde edilen veriler doğrultusunda MEB Yayınlarına ait sosyal bilgiler ders kitabındaki görsel materyalleri incelemiştir. Kitapta yer alan görseller görsel tasarım ilkelerine uygun olarak hazırlanmışsa da baskıdan kaynaklı bazı aksaklıklar göze çarpmaktadır.

Esen (2017) tarafından hazırlanmış “7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi” yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Tezinde, Sosyal Bilgiler Programı (2005) ile kullanılmaya başlanan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının sosyal bilgiler öğretmenlerince tasarım, görsel düzen, fiziksel yapı, içerik, kullanımda karşılaşılan güçlükler, ders kitabının programın kazanımlarına ulaştırmadaki katkısı, kitabın kullanım durumu ve öneriler yönleriyle incelenmesi amaçlanmıştır. Öğretmen görüşlerinin sonuçlarında; kronolojik eksiklik, gereksiz bilgilerin olması, istenilen kazanımları kapsamaması şeklinde üç güçlüğün öne çıktığı saptanmıştır. Ayrıca sosyal bilgiler derslerinde öğretmenlerin konular için ek kaynağa ihtiyaç duydukları ve ek kaynaklara yöneldikleri belirlenmiştir.

Yılmaz (2016) tarafından hazırlanan “Ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi- Eskişehir Örneği” başlıklı bir yüksek lisans tezi de bulunmaktadır. Bu tez 2015-2016 eğitim öğretim yılında Eskişehir merkezde bulunan 49 okulun 151 öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonuç hizmet süresi az olan öğretmenler ile fazla olan öğretmenler arasında ders kitabını yeterli bulma açısından farklılıklar gözlenmiştir. Hizmet süresi az olan öğretmenlerin ders kitabını dil ve anlatım, görsel tasarım, ölçme değerlendirme açısından yeterli buldukları gözlemlenmiştir.

Turan (2015), “Ortaokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” tez çalışmasında 2014-2015 eğitim öğretim yılında kullanılan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını Afyonkarahisar’da görev yapan öğretmenlerin görüşlerine göre incelemiştir. Araştırma “3”lü Likert Tipi Derecelendirme Ölçeği” ile yapılmış, dil ve anlatım, tasarım, görsel düzen, fiziksel yapı ve içerik boyutları incelenmiştir. Bu çalışmada öğretmenler genel olarak kitabı olumlu bulmuşlardır.

Çetin (2008), “6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının (2005) Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenip Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans tezinde 2005 yılında hazırlanan yeni sosyal bilgiler programı ve program içeriğine uygun olarak hazırlanan sosyal bilgiler ders kitabını hazırlık çalışmaları, değerlendirme soruları, bilimsel içerik, dil/anlatım, görsel düzen, fiziksel yapı, gerekli öğeler ve yardımcı materyaller açısından öğretmen görüşlerinin neler olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda 117 öğretmenle anket görüşmesi yapılmıştır. Öğretmenler ders kitabını hazırlık çalışmaları ve yardımcı materyal açısından eksik bulsa da bilimsel içerik, dil ve anlatım, görsel düzen, fiziksel yapı ve içermesi gerek öğeler açısından olumlu bulmuşlardır.

Araştırma sonucunda görülmüştür ki 2005 ve 2017 yıllarında kullanılan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları üzerinde karşılaştırılmalı bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma ile bu alandaki eksikliğin giderilmesi hedeflenmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni

Araştırmada 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları kapsamlarında hazırlanmış olan ders kitaplarının biçimsel (fiziksel), eğitsel tasarım (hedefler, bilimsel içerik, öğrenme-öğretme süresi, değerlendirme açılarından), dil ve anlatım, görsel tasarım ilkeleri doğrultusunda karşılaştırılmaları amaçlanmıştır.

Yapılan araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme ve içerik analizi yöntemleri seçilmiştir. İçerik analizi, “belli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenabilir bir teknik olarak tanımlanır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2012, s. 240). Doküman incelenmesi ise araştırılacak konu hakkındaki yazılı materyallerin incelenmesini kapsar. Araştırmacıya zaman ve ekonomik anlamda tasarruf sağlayan bir yöntemdir (Yıldırım, Şimşek, 2016 akt. Demir, Oğuz Haçat, 2018, s. 32). Araştırma doküman inceleme analizi basamaklarına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar dokümanlara ulaşma, dokümanların orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma olmak üzere beş aşamadan oluşur (Foster, 1995; Yıldırım, Şimşek, 2011, akt. Tay, 2017, s. 470).

3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar

Araştırmada kullanılan sosyal bilgiler ders kitapları MEB Yayınları tarafından bastırılmış yayınlardır. 2017 SBÖP uygulamaya başlandığında dağıtılan 5. sınıf ders kitabı MEB yayınlarına aittir. Bu da araştırmada MEB yayınlarının seçilme nedenidir. Araştırma sırasında öğretmen kılavuz kitapları ve öğrenci çalışma kitapları araştırma dışında tutulmuştur. Bunun sebebi 2017 programıyla birlikte öğretmen kılavuz kitabının ve öğrenci çalışma kitabının kaldırılmasıdır.

Araştırma 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ile sınırlandırılmıştır. 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ilk olarak sadece 5. sınıflar düzeyinde uygulanmaya başlanmıştır. Bu araştırma sürecinde diğer sınıf düzeylerinde henüz yeni programa geçilmemiş olması bu sınırlandırmanın yapılma sebebidir.

Araştırma için belirlenen kitaplar şunlardır:

- Karagöz, D., Tekerek, M., Kaya, N., Azer, H., Alıç, M., Yılbat, B., Koyuncu, M., Ulusoy, K., (2005) İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı, Ankara, MEB Yayınları
- Karagöz, D., Tekerek, M., Kaya, N., Azer, H., Alıç, M., Yılbat, B., Koyuncu, M., Ulusoy, K., (2008) İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı, Ankara, MEB Yayınları
- Başol, S., Ünal, F., Azer, H., Yıldız, A., Evirgen, Ö., (2010) İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı, İstanbul, MEB Yayınları
- Evirgen, Ö., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, Z., (2017) Ortaokul Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı, İstanbul, MEB Yayınları

3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman inceleme kullanılmıştır. “Doküman inceleme her bilimsel araştırma için kaçınılmazdır (Yıldırım, Şimşek, 2016 akt., Fidan, Çelen, Hayır Kanat, 2018, s. 335).” Doküman analizi bir araştırma konusu hakkındaki yazılı dokümanların incelenmesini içerir.

Araştırma yapılırken şu aşamalar takip edilmiştir:

1. İlk olarak literatür taraması yapılmıştır. Yapılan taramada sosyal bilgiler öğretim programları, sosyal bilgiler ders kitapları taranmıştır. Bu konularla bilimsel makaleler, kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleri taranmıştır.
2. Üzerinde araştırma yapılacak olan sosyal bilgiler ders kitapları belirlenmiş ve bu kitaplara ulaşılmıştır.
3. Literatür taramasından elde edilen sonuçlar çerçevesinde ders kitabı inceleme kriterleri belirlenmiş ve ders kitapları bu kriterler doğrultusunda incelenmiştir. Elde edilen veriler raporlaştırılmıştır.

Araştırma yapılırken ders kitapları incelenen kaynaklar ve araştırmalar doğrultusunda oluşturulmuş şu ölçütler doğrultusunda incelenmiştir:

1. Biçimsel özellikler: Ders kitapları, ders kitaplarında bulunması gereken fiziksel özelliklere sahip mi, kitaplar arasında fiziki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir gibi soruların cevapları aranmıştır.

2. Eğitsel tasarım: Araştırmaya konu olan ders kitapları hedefler, bilimsel içerik, öğrenme- öğretme süreci ve değerlendirme açısından seçilen örneklerle değerlendirilmiştir. Bu aşamada 2005 ve 2017 programında yer alan ve her ki programda da ortak olan öğrenme alanları ve üniteler arasından örneklemeler seçilmiştir.

3. Dil ve anlatım: Araştırma doğrultusunda incelenen ders kitaplarında bulunan metinler arasından seçilen örneklerle kitapların dil ve anlatım özellikleri karşılaştırılmıştır.

4. Görsel tasarım: 2005 ve 2017 programları için hazırlanan ders kitaplarında yer alan görsel materyaller karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

3.4 Verilerin Analizi

Araştırma sürecinde verilerin irdelenmesi için içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Doküman incelenmesi ile elde edilen bulguların yorumlanarak anlamlı hale getirilmesinin sağlanması amacıyla seçilen içerik analizinde temel amaç “verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılacak işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucuların anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım, Şimşek, 2004, akt. Kalıpçı, 2008, s. 63).”

Küçükahmet (2011), ders kitabı inceleme kriterleri olarak şu ölçütleri belirlemiştir ve bu çalışmada verileri analiz ederken kullanılan ölçütlerde şunlardır:

- Ders kitabının fiziksel özellikleri,
- Ders kitabında eğitsel tasarım (hedefler, muhteva, öğrenme-öğretme süreçleri, değerlendirme aşaması)
- Görsel tasarım
- Dil ve anlatım

3.6. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliği ve güvenirliğinin sağlanabilmesi için literatür taraması sonucu elde edilen ders kitabı inceleme kriterleri ölçüt olarak alınmıştır. Araştırmada bu kriterler kullanılmıştır. Araştırma sonucu elde edilen bulgular da görsellerle desteklenerek sunulmuştur. Araştırma sonucu elde edilen bulgular ise konuyla ilgili daha önce yapılmış araştırmaların bulgularıyla örtüşmektedir.

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için dış denetim yöntemine başvurulmuştur. “Dış denetim, dışsal inanırılık ihtiyacının oldukça yüksek olduğu yerde, analizin kalitesini ölçmek için uzmanları kullanmayı, üst değerlendirme yapmayı veya denetleme sürecini içermektedir (Patton, 2014, s. 562, akt. Yaylak, 2017, s. 156).” Bu yöntemle araştırmanın gerekli görüldüğü yerlerde danışman akademisyene ve farklı akademisyenlere danışılarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

3.7. Araştırmacının Rolü

Bu çalışmada araştırmacı tarafından literatür taraması yapılarak konuyla ilgili daha önce yapılmış araştırmalar incelenmiştir. İncelemeler sonucunda karşılaştırılacak olan ders kitapları için karşılaştırma kriterleri belirlenmiştir. Araştırma sonucunda bulgular, araştırmacı tarafından raporlaştırılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

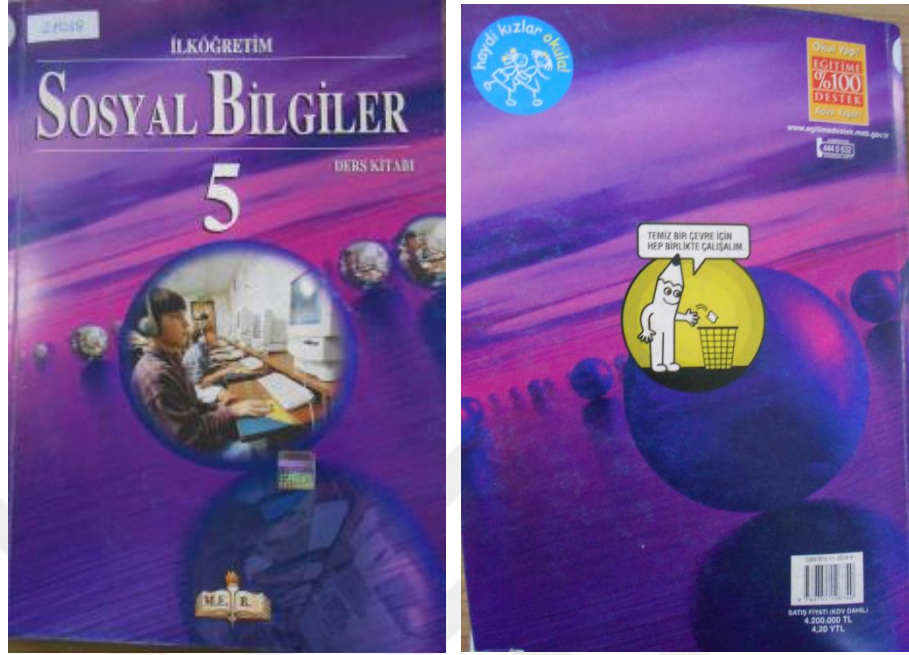
4.1.Ders Kitaplarının Fiziksel Açıdan Karşılaştırılması Sonucu Ortaya Çıkan Bulgular

Bir ders kitabında içeriğin önemli olduğu kadar kitabın biçimsel özellikleri de önemlidir. Çünkü ders kitabının fiziksel yapısının öğrenciye dersi ve kitabı sevdirmeye konusunda önemli bir etkisi bulunmaktadır. Öğrenci kitabı eline aldığı an ilk iş olarak içeriğe değil kitap kapağına, rengine, kapaktaki resimlere bakmaktadır.

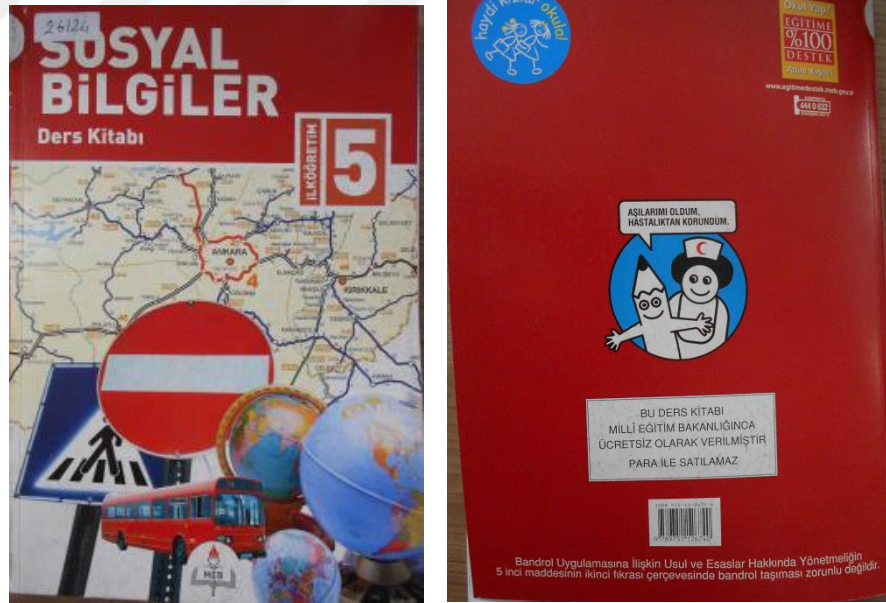
Ders kitaplarını incelerken dikkat edilecek olan fiziksel ölçütler şunlardır (Küçükahmet, 2011) :

- 1-Görünüş
- 2-Renk
- 3-Ders kitabında bulunması gereken bilgiler
- 4-Boyut
- 5- Yazı büyüklüğü

4.1.1. Görünüş

Şekil 1. 2005 SBDK Ön ve arka kapak

Şekil 2. 2008 SBDK Ön ve arka kapak

Şekil 3. 2010 SBDK Ön ve arka kapak

Şekil 4. 2017 SBDK Ön ve arka kapak

Ders kitaplarının görünüş olarak temiz, yıpranma ya da yırtılma, buruşma olmamış, kenarları düzgün kesilmiş, ciltlemede hatasız olması gerekir.

2005 ve 2017 öğretim programı kapsamında hazırlanmış olan 5. sınıf Sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde kitapların görünüş kriterlerine uygun olarak hazırlandığı görülmektedir. Kitaplarda yırtılma, yıpranma, kesim ve ciltleme sorunları görülmemektedir. Ayrıca kitapların hepsi temiz bir basıma sahiptir.

4.1.2. Renk

Ders kitaplarında renk dikkat edilmesi gereken hususlardan biridir. Çünkü renkler kitabı okuyan kişinin dikkatini çekmede, kişiyi okumaya teşvik etmede önemli bir unsurdur. Ders kitapları bu sebeple ilgi çekici renkler seçilerek hazırlanmalıdır. Ders kitaplarında sıcak renklerin bir arada kullanımı öğrenmeyi ve dikkat çekmeyi daha kolay hale getirir.

Demet Karagöz, Meltem Tekerek, Niyazi Kaya, Hikmet Azer, Melek Derya Alıç, Bekir Yılbat, Miyase Koyuncu ve Kadir Ulusoy tarafından hazırlanmış olan 2005 Ankara basım tarihli 5. sınıf Sosyal bilgiler ders kitabı kapağında mor renk; aynı yazarlar tarafından yazılmış 2008 Ankara basım tarihli 5. sınıf Sosyal bilgiler ders kitabı kapağında ise ağırlıklı olarak kırmızı renk kullanılmıştır. Her iki kitabın iç sayfaları incelendiğinde her ünite farklı renklerin kullanıldığı görülmektedir.

Samettin Başol, Fatma Ünal, Hikmet Azer, Abdullah Yıldız, Ömer Faruk Evirgen tarafından yazılmış olan 2010 Ankara basım tarihli 5. sınıf Sosyal bilgiler ders kitabının kapağında sarı rengin kullanıldığı ve yine her ünite için farklı renklerin kullanıldığı görülmektedir.

Bu kitaplarda her ünite için farklı renkler kullanılsa da bu renklerin ne anlama geldiği konusunda bir bilgilendirme bölümü bulunmamaktadır. Ayrıca bu renkler ünite içeriğini tam olarak yansıtmamaktadır.

2017 İstanbul basım tarihli Ömer Faruk Evirgen, Jülide Özkan, Suna Öztürk, Zuhale Özdural tarafından hazırlanmış olan 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise kapağın beyaz ve mavi renklerden seçildiği görülmektedir. Kitabın içerisinde oldukça fazla renk kullanılmakla birlikte öğrenme alanları farklı renklerle renklendirilmemiştir.

4.1.3. Ders Kitabında Bulunması Gereken Bilgiler

Bir ders kitabının kapak, iç kapak kısımlarında bazı bilgileri bulundurması gerekmektedir. Küçükahmet (2011) kitabında bu özellikleri şöyle belirtilmiştir:

Ön kapak

- Kitabın adı,

- Kullanılacağı okul türü, sınıf veya dönemi,
- Yazarın, hazırlayanın, çevirenin adı veya amblemi,
- Yayın evinin adı, kısa adı veya amblemi,
- Dersin özelliğine uygun kapak düzeni,

Kitabın sırtı

- Kitabın adı,
- Sınıf veya dönemi,
- Yazarın, hazırlayanın ya da çevirmenin adı,
- Yayın evinin adı, kısa adı veya amblemi,
- Basıldığı yıl- ay,

Arka kapak

- Fiyatı,
- ISBN,
- Basım evi veya firmanın adı, varsa tescilli markası, adresi,
- Basıldığı yıl-ay,
- Baskı adedi,
- Kitapların standart işaret ve numarası,

İç kapak

- İç kapak ön yüz,
- Kitabın adı,
- Kullanılacağı okul türü, sınıf veya dönemi,
- Yazarın, hazırlayanın veya çevirmenin adı ve soyadı,
- Yayın evinin adı, adresi varsa amblemi,
- Basıldığı yıl, ay ve yeri,
- Kitabın uygun bulunduğu Talim Terbiye Kurulu kararının

tarikh ve sayısı,

- İç kapak arka yüz,
- Genel yayın seri ve dizi numaraları,
- Telif hakkı, baskı kararı ve onayı veya onay, baskı sayısı,
- Varsa resimleyenin adı soyadı,

- Baskı adedi,
- Yazar dışında katkısı bulunanların adı soyadı,
- İkinci yaprak ve devamı,
- İhtiyaç duyulması halinde bir ön söz,
- Üçüncü yaprak ve devamı (4.-8. Sınıflarda)
- Türk Bayrağı,
- İstiklal Marşı,
- Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi,
- Atatürk resmi,
- İçindekiler ,
- Diğer yapraklar,
- Kitaplarda sayfalarda yazılar dışında kalacak boşluklar en az 20 mm olmalıdır,
- Kitaplarda yer alacak resimler renkli olmalıdır,
- Kitaplarda resim, fotoğraf, grafik, şema, plan, harita vb. yer almalıdır. Bu görseller ait oldukları konularla aynı sayfada bulunmalıdır,
- Baskılar açık, net, estetik anlayışa uygu, konu ile ilgili ve anlaşılır olmalıdır,
- Dipnotlara sayfanın altında yer verilmelidir,
- Kitabın son bölümlerinin düzeni,
- Alfabetik bir sözlük, kronoloji, alfabetik bir indeks, sınıf seviyesine uygun bibliyografya, Türkiye haritası, öğretmen marşı bulunmalıdır,
- Türkçe, sosyal bilgiler, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Türk Dili ve Edebiyatı, Genel Türk Tarihi, Osmanlı Tarihi gibi derslere ait kitapların sonunda Türk dünyası Haritası da bulunmalıdır,
- Kitabın sonunda en az bir yaprak boş bırakılmalıdır.

4.1.3.1. Ön Kapak

2005 yılında basılmış olan 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı kapağında mor, 2008 yılı basım tarihli kitap kapağında kırmızı, 2010 basımlı kitap kapağında sarı renkler kullanıldığı görülmektedir. 2017 tarihinde basılmış olan yeni müfredat 5. Sınıf sosyal bilgiler

ders kitabının kapağında ise beyaz renk kullanılmıştır. Ders kitaplarında sıcak ve soğuk renklerin dengeli kullanımı kitabı daha ilgi çekici hale getirir.

2005 ve 2017 yılları arasında MEB Yayınları tarafından basılmış olan ders kitaplarının hepsinin de kapaklarında kullanılan resimler dersin içeriği göz önüne alındığında eksik kalmaktadır. Kitap kapaklarında görsel olarak seçilen resimler sınırlı sayıda üniteyi ya da öğrenme alanını içermektedir. Oysa tüm içeriği kapsayacak resimler kullanılması kitabın daha dikkat çekici olmasını sağlayacağı gibi öğrenciye neler öğreneceği hakkında da fikir sahibi olma imkanı tanıyacaktır.

4.1.3.2. Kitabın sırtı

2005 ve 2017 yılları arasında basılmış olan dört kitabın sırt kısımlarında yer alan bilgiler aynıdır. Kitapların sırtında kitabın adı, kullanılacağı sınıf ve yayın evinin amblemi bulunurken yazarın ya da hazırlayanın adı, basım yıl-ay konusunda bilgiler yer almamaktadır.

4.1.3.3. Arka kapak

2005, 2008, 2010 ve 2017 tarihli 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitapların arka kapakları incelendiğinde bilgi eksiklikleri göze çarpmaktadır. Kitapların arka kapaklarında ISBN bulunmaktadır. Ancak basım evinin adı, adresi, basıldığı yıl-ay, baskı adedi, kitapların standart işaret ve numarası bulunmamaktadır. 2005 yılında basılmış olan kitabın arka kapağında fiyat bilgisi de bulunmaktadır. Daha sonra basılan kitaplarda ise böyle bir bilgiye rastlanmama sebebinin kitapların Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ücretsiz dağıtılması olduğu düşünülmektedir.

4.1.3.4. İç kapak

4.1.3.4.1. İç kapak ön yüz

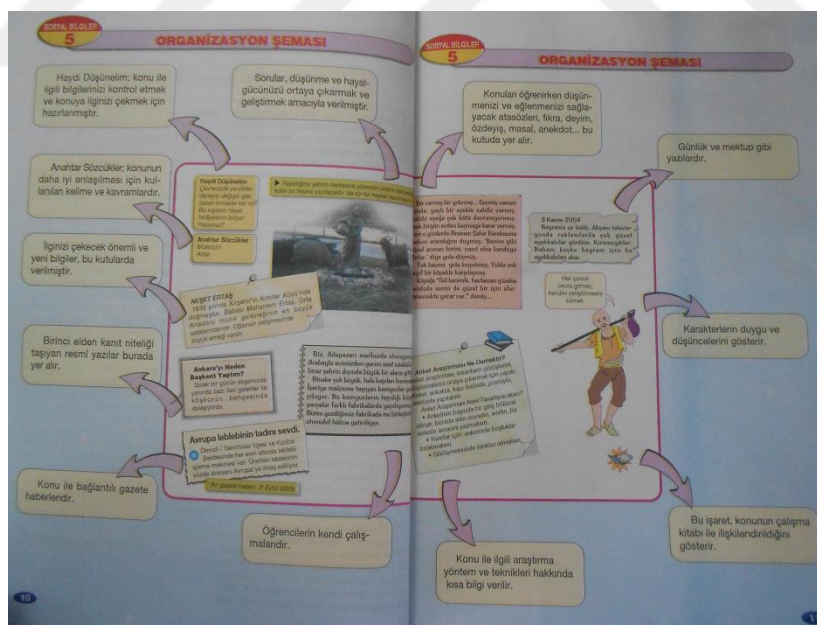
2005 ve 2017 öğretim programları çerçevesinde basılmış olan sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitaplarının iç kapak ön yüz bölümü incelendiğinde benzer sonuçlarla karşılaşılır. Basılmış olan her dört kitapta da kitabın adı, kullanılacağı sınıf, yazarların adı, yayın evi adı ve adresi, basıldığı yıl gibi bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler iç kapak ön yüz de bulunması gereken bilgilerdir. Ancak kitabın kullanımını uygun bulan Talim ve Terbiye Kurulu kararı iç kapak ön yüzde yer alması gerekmesine rağmen iç kapak arka yüzde bulunmaktadır.

4.1.3.4.2. İç kapak arka yüz

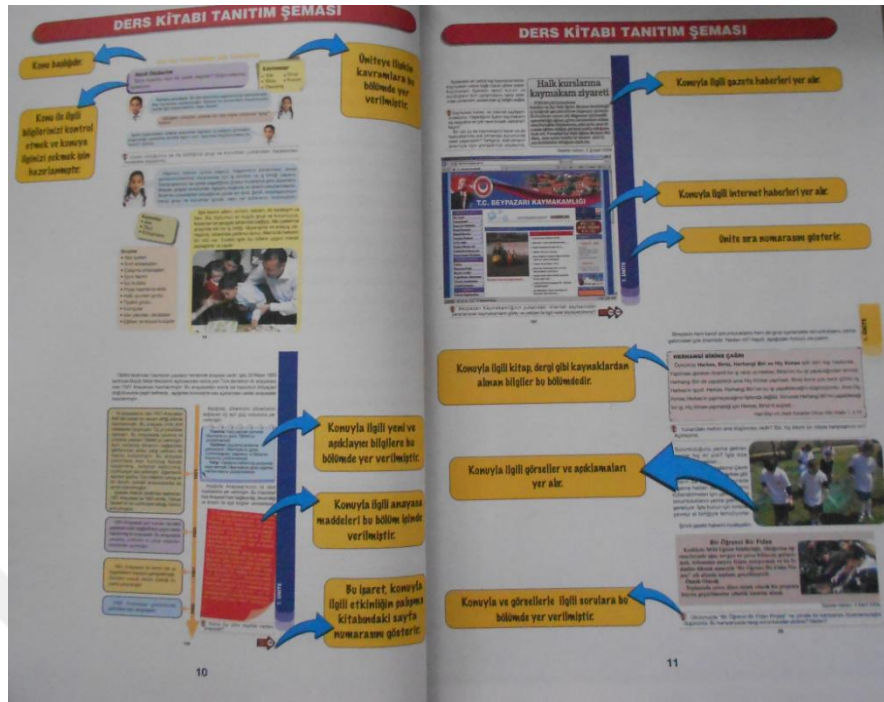
İncelenen kitapların iç kapak arka yüz bölümüne baktığımızda her kitapta yayın ve dizi numaralarının bulunduğunu görüyoruz. Editör, program geliştirme uzmanı, dil uzmanı, ölçme değerlendirme uzmanı gibi kitabın yazımında emeği geçenlerin de isimlerine bu bölümde yer verilmiştir. Baskı adedi, telif hakkı bilgisi de bu bölümde yer almıştır. Ancak 2017 yılında basılan sosyal bilgiler kitabında görsel tasarımı yapanların isimleri belirtilmemiş olup diğer kitaplarda bu bilgi verilmektedir.

4.1.3.4.3. İkinci yaprak, üçüncü yaprak ve devamı

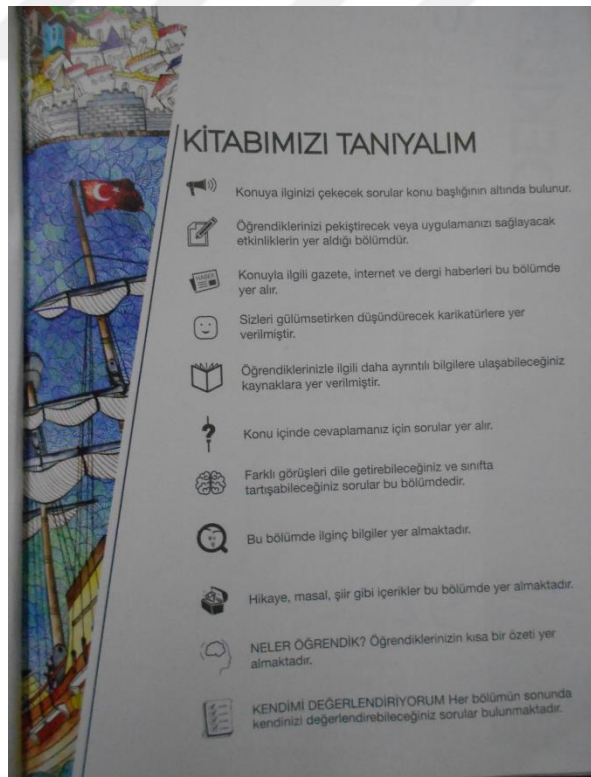
İncelenen kitapların hepsinde ikinci yapraktan itibaren sırasıyla Türk Bayrağı ve İstiklal Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi, Atatürk resmi bulunmaktadır. 2005, 2008 ve 2010 yıllarına ait kitaplarda içindekiler sayfası ve ders kitabı tanıtım sayfaları yer almaktadır. 2017 yılına ait kitapta ise içindekiler sayfasından önce “Kitabımızı Tanıyalım” bölümü yer almaktadır. Bu bölümde kitap içindeki bölümlerde kullanılan özel işaretlerin ne anlama geldiği belirtilmektedir. İçindekiler bölümü bu bölümden sonra yer almaktadır. Bu kitapta ders kitabı tanıtım şeması yerine “Kitabımızı Tanıyalım” bölümü kullanılmıştır.

Şekil 5. 2005 ve 2008 SBDK Organizasyon şeması

Şekil 6. 2010 SBDK Ders kitabı tanıtım şeması

Şekil 7. 2017 SBDK "Kitabımızı Tanıyalım" bölümü

Araştırmaya konu olan ders kitaplarının içindekiler sayfalarının hazırlanışı şekil olarak farklıdır. 2005, 2008 ve 2010 yılı ders kitaplarında içindekiler sayfalarında görsel kullanılmamışken 2017 yılı ders kitabında içindekiler sayfasında konunun kapağında yer alan görsel kullanılmıştır. Bu durum öğrencinin dikkatini çekmeyi kolaylaştırmıştır. Bir diğer ayırım da içindekiler sayfasındaki renklendirmedir. 2017 yılı ders kitabının içindekiler sayfasında konular için ayrı renkler kullanılmazken 2010 yılına ait ders kitabında ünite isimleri farklı renkle yazılmıştır. Ancak bu renklendirme ile ünite sayfaları renklendirmeleri birbirine uymamaktadır. Bu da bir karışıklık yaşanmasına sebep olmaktadır. 2005 ve 2008 yılı ders kitaplarında ise renklendirme yapılmadığı görülmektedir. Bu durum ders kitabının tekdüze olmasına neden olur. Çünkü içindekiler sayfası kitabın ilk sayfalarındandır. Renkli ve görsellerle zenginleştirilmiş olması kitabın öğrenci tarafından merak edilebilmesini sağlar.

5. SINIF İÇİNDEKİLER		5. SINIF İÇİNDEKİLER	
KONULAR	SAYFA	KONULAR	SAYFA
İÇİNDEKİLER	8	BÖLGEMİZİN İKLİMİ	77
HİÇ GELDİNİZ	9	ÇEVREMİZDE YERLEŞME	80
ORGANİZASYON ŞEMASI	10	DOĞAL ÇEVRE İLE EL ELE	84
		DOĞAL AFETLERLE BİRLİKTE YAŞAMAYA HAZIR MİSİNİZ?	86
		ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ	90
1. ÜNİTE		4. ÜNİTE	
HAKLARIMI ÖĞRENYORUM		ÜRETTİKLERİMİZ	94
BİR GÜNÜM	14	VERİMLİ TOPRAKLAR	96
YAŞAMIN İÇİNDEN	20	BİR EKONOMİK FAALİYET	100
KAMPITAKI YAŞAM	24	BEREKETLİ MEMLEKETİM	102
HAKLARIM VE SORUMLULUKLARIM	28	OTOMOBİL FABRİKASINDAYIZ	104
ÇOCUĞUM, HAKLARIM VAR	30	HER İŞ EMEK İSTER	106
ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ	32	HALKIN İLK ÖĞRETMENİ	108
		BİZ DE ÜRETİYİZ	110
2. ÜNİTE		ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ	112
ADIM ADIM TÜRKİYE		5. ÜNİTE	
AH, GÜZEL İSTANBUL	38	GERÇEKLEŞEN DÜŞLER	116
GÖLGE OYUNU	42	TEKNOLOJİNİN SERUVENİ	119
TÜRKÜLERİMİZ	44	BİLİM ADAMLARINI ARAŞTIRIYORUZ	126
ŞEHİRLERİN HATIRLATTIKLARI	46	ATATÜRK, BİLİM VE TEKNOLOJİ	130
HÜNERLİ ELLER	48	BİLİMLE EL ELE	134
KÜLTÜRE ZENGİNİYİMİZ	50	ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ	
TÜRK İNKİLÂBİ VE ATATÜRK	50	6. ÜNİTE	
YAŞASIN CUMHURİYET	51	TOPLUM İÇİN ÇALIŞANLAR	138
SİYASİ ALANDA YAPILAN İNKİLÂPLAR	51	HER İŞİN BAŞI SAĞLIK	142
HUKUK ALANINDAKİ İNKİLÂPLAR	52	SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	144
EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDAKİ İNKİLÂPLAR	54	ÇEVRE İLE İLGİLİ ÇALIŞAN SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ	146
TOPLUMSAL ALANDA YAPILAN İNKİLÂPLAR	56	KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA	148
EkONOMİK ALANDA İNKİLÂPLAR	58	ONLAR BİRER HAYİRSEVER	150
ATATÜRK'Ü DÜŞÜNCE SİSTEMİ NEDİR?	60	TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ	152
ATATÜRK'ÜN SON GÜNLERİ ÖLÜMÜ	62	ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ	
YURT İÇİ VE YURT DIŞINDAKİ YANKILARI	64		
İNKİLÂPLARIMIZIN ZAMAN DİZİNİ	65		
ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ	66		
3. ÜNİTE			
BÖLGEMİZİ TANIYALIM			
BÖLGEMİZİN COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	70		
MERKEZ NEREDE YAŞIYOR?	72		
HARİTALAR KONAĞI MU?	74		

Şekil 8. 2005 ve 2008 yılı ders kitapları içindekiler sayfaları

4. ÜNİTE	00	7. ÜNİTE	144
ÖRETTİKLERİMİZ		BİR ÜLKE, BİR BAYRAK	146
BÖLGELERİMİZDE EKONOMİK FAALİYETLER	82	YASALAR BİZİM İÇİN VAR	150
İç Anadolu Bölgesi	84	ÜLKEMİZİN YÖNETİM YAPISI	150
Karadeniz Bölgesi	86	Meclisimiz	151
Akdeniz Bölgesi	88	Cumhurbaşkanımız	152
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	90	Başbakan, Bakanlar Kurulumuz	154
Doğu Anadolu Bölgesi	92	Bakanlıklarımız	156
Ege Bölgesi	94	İL VE İLÇEMİZİN YÖNETİMİ	158
Marmara Bölgesi	96	ORTAK DEĞERLERİMİZ	158
İNSAN VE EKONOMİ	98	Bağımsızlık Sembolümüz: Bayrağımız	160
ÜRETİME KATILALIM. GELECEĞİMİZİ KURTARALIM.	102	Millî Marşımız: İstiklâl Marşı	162
KENDİMİ DEĞERLENDİRİYORUM	102	Ankara Ankara, Güzel Ankara	163
		Ses Bayrağımız: Türkçe	164
		KENDİMİ DEĞERLENDİRİYORUM	164
5. ÜNİTE	104	8. ÜNİTE	166
GERÇEKLEŞEN DÜŞLER	106	HEPİMİZİN DÜNYASI	168
HAYATIMIZ NASIL KOLAYLAŞTI?	108	DÜNYA ÇOCUKLARI	170
TEKNOLOJİYLE GELEN DEĞİŞİM	112	ÜLKELER ARASI ALIŞVERİŞ	174
HAYATIMIZI KOLAYLAŞTIRANLAR	116	TEKNOLOJİ VE TİCARET	176
ALUYORUM. OKUYORUM, ÖĞRENIYORUM	118	DÜNYANIN HAZİNELERİ	180
ATATÜRK'ÜN GÖSTERDİĞİ YOL	120	TURİZM HANGİ KATKILARI SAĞLAR?	184
BİLGİ KAYNAKLARIMIZ	122	KENDİMİ DEĞERLENDİRİYORUM	184
KENDİMİ DEĞERLENDİRİYORUM	122		
6. ÜNİTE	124	SÖZLÜK	186
TOPLUM İÇİN ÇALIŞANLAR	126	KRONOLOJİ	193
BİZE HİZMET EDENLER	132	KAYNAKÇA	194
ELİMİZDEN TUTANLAR	134	TÜRKİYE İDARİ HARİTASI	199
Yalnız Değilsiniz	136	TÜRK DÜNYASI HARİTASI	200
Eğitime Gönül Verenler	137		
Eğitim Alanındaki İlk Sivil Toplum Kuruluşu	138		
Yapınabilir Bir Çevre İçin	140		
GÖNÜLLÜYÜZ	142		
KENDİMİ DEĞERLENDİRİYORUM	142		

Şekil 9. 2010 yılı ders kitabı içindekiler sayfası

İÇİNDEKİLER

10 BİREY VE TOPLUM

- 12 Öğrendiklerimi Uyguluyorum
- 14 Okullar ve Sonuçları
- 16 İnkılabı ve Sonuçları
- 18 Çocuk İnkılabı Her Yerde
- 20 Neler Öğrendik?
- 22 Kendimi Değerlendiriyorum

34 KÜLTÜR VE MİRAS

- 36 Tarihî Yozculuk
- 38 Güzel Ülkem
- 40 Kültürel Özelliklerimiz
- 42 Geçmişten Günümüze
- 44 Neler Öğrendik?
- 46 Kendimi Değerlendiriyorum

64 İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER

- 66 Haritayı Tanıyorum
- 68 İklim ve Yaşam
- 70 Nerede Yaşam?
- 72 Adımlar ve Çevre Sorunları
- 74 Adımların İnsan Üzerinde Etkileri
- 76 Neler Öğrendik?
- 78 Kendimi Değerlendiriyorum

92 BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM

- 94 Doğru Bilgiye Nasıl Ulaşırım?
- 96 İnterneti Nasıl Kullanmalıyım?
- 98 Teknoloji ve Toplum
- 100 Bilim İnsanları ve Ortak Özellikleri
- 102 Arayışma Yapıyorum
- 104 Neler Öğrendik?
- 106 Kendimi Değerlendiriyorum

116 ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM

- 118 Yapadığım Yerdeki Ekonomik Faaliyetler
- 120 Ekonomi ve Yaşam
- 122 Ekonomik Servisler
- 124 Ekonomisi İçin Yeni Fikirler
- 126 Halkların Kullanıyorum
- 128 Çevremdeki Meslekler
- 130 Neler Öğrendik?
- 132 Kendimi Değerlendiriyorum

146 ETKİN VATANDAŞLIK

- 148 Halka Hizmet Edenler
- 150 Yapadığım Yer ve Yönetimi
- 152 Katılım Hakkı ve Düşünce Özgürlüğü
- 154 Egemenlik ve Bağımsızlık Sembollerimiz
- 156 Neler Öğrendik?
- 158 Kendimi Değerlendiriyorum

166 KÜRESEL BAĞLANTILAR

- 168 Yapadığım Yerin Ekonomiyi Kattısı
- 170 Ticaret ve Teknoloji
- 172 Turizm Öri Yargıları Değiştiriyor
- 174 İnsanların Ortak Mirası
- 176 Toplum İçin Çalışıyorum
- 178 Neler Öğrendik?
- 180 Kendimi Değerlendiriyorum

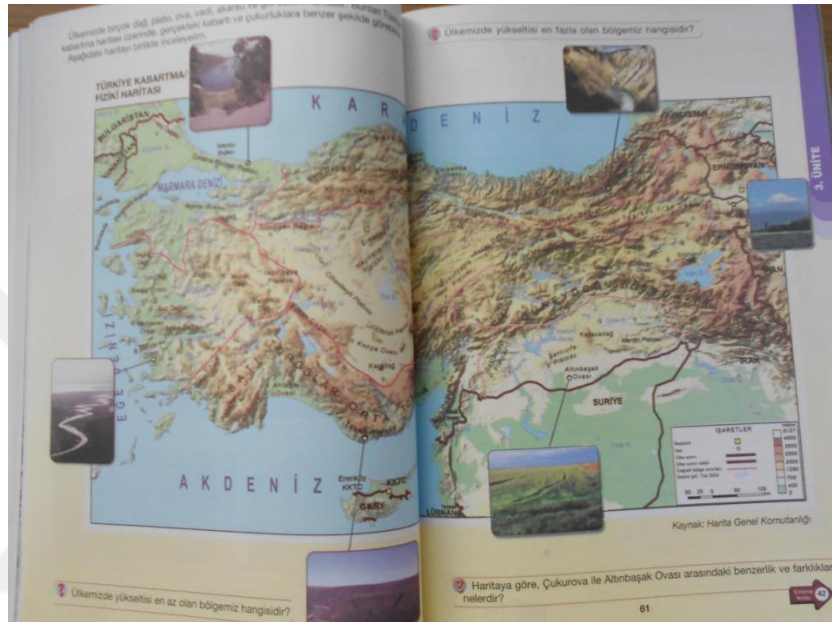
- 190 Sözlük
- 192 Kronoloji
- 194 Kaynakça
- 196 Cevap Anahtarı
- 198 Türkiye İdari Haritası
- 200 Türk Dünyası Haritası

Şekil 10. 2017 yılı ders kitabı içindekiler sayfası

4.1.3.4.4. Diğer yapıprklar

Ders kitapları hazırlanırken satır aralıkları ve sayfa boşluklarına dikkat edilmelidir. Boşluklar ve aralıklar belirlenirken sınıf düzeyine dikkat edilerek hazırlanmalıdır. Kenar boşlukları en az 15mm, en fazla 25 mm olmalıdır. Bu boşluklar öğrencinin kitap üzerine not almalarına imkan tanımakla birlikte kitabın daha kolay okunabilmesini de sağlar.

İncelemeye konu olan kitaplarda genel olarak kenar boşlukları kuralına uyulduğu görülmektedir. Ancak bazı sayfalarda bu kurala uyulmadığı da belirlenmiştir. Örneğin 2017 yılına ait kitapta sayfa 68-69, 2014 basımlı kitapta sayfa 60-61 de kullanılan Türkiye Fiziki Haritasında kenar boşluklara dikkat edilmediği için haritada bazı bölümler okunamamaktadır.

Şekil 11. 2014 SBDK s.60-61 kenar boşluk kullanımı

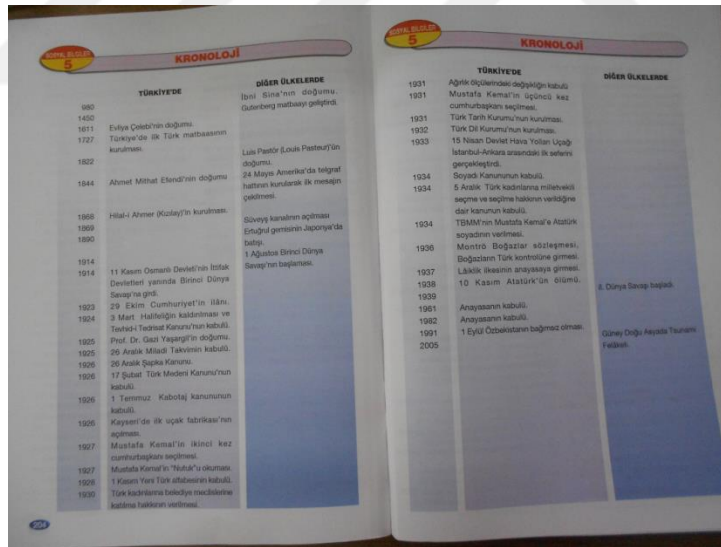
Şekil 12. 2017 SBDK s. 68-69 kenar boşluk kullanımı

4.1.3.4.5. Ders kitabı sonunda yer alan yaprakların düzeni

Ders kitaplarının sonunda alfabetik bir sözlük, kronoloji, kaynakça, Türkiye Haritası ve Türk Dünyası Haritası bölümleri bulunmaktadır. Ancak kitapların sonunda bir sayfa boş bırakılması gerekirken böyle bir duruma incelenen kitaplarda rastlanılmamıştır.

İncelenen ders kitaplarında 2005 ve 2008 yıllarına ait ders kitaplarına ait kaynakçaların yetersiz olduğu, 2010 ve 2017 yıllarına ait ders kitaplarında ise oldukça geniş kaynakçalara yer verildiği görülmektedir. Sözlük bölümleri ise yetersiz kalmaktadır. Ünite ve öğrenme alanları ile ilgili kavramların büyük çoğunluğunun sözlüklerde yer almaması eksiklik olarak görülmektedir.

Kitapların sonunda yer alan kronoloji bölümleri ise genellikle tek bir konu üzerine yoğunlaşmıştır. Örneğin 2005, 2008 ve 2010 yıllarında hazırlanan ders kitaplarının kronoloji bölümleri Türkiye Cumhuriyeti Tarihi konuları üzerinde yoğunlaşırken 2017 yılına ait ders kitabında bu yoğunluğun Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları konusunda olduğu açıkça görülür.

Şekil 13. 2005 SBDK Kronoloji bölümü

SÖZLEŞME BÖLÜMÜ 5 KRONOLOJİ		SÖZLEŞME BÖLÜMÜ 5 KRONOLOJİ	
TÜRKİYE	DİĞER ÜLKELERDE	TÜRKİYE	DİĞER ÜLKELERDE
1482 İsmi Sina'nın doğumu.	İsmi Sina'nın doğumu.	1931 Ağırık değişiminde değişiklik kabulü.	
1492 Evliya Çelebi'nin doğumu.		1931 Mustafa Kemal'in üçüncü kez cumhurbaşkanı seçilmesi.	
1727 Türkiye'de ilk Türk matbaasının kurulması.		1931 Türk Tarih Kurumu'nun kurulması.	
1802	Louis Pasteur (Louis Pasteur) 'ün doğumu.	1932 Türk Dil Kurumu'nun kurulması.	
1844 Ahmet Mithat Efendi'nin doğumu.	24 Mayıs Amerika'da telgraf hatlarının kurularak ilk mesajın gönderilmesi.	1933 15 Nisan Devlet Hava Yolları Uçuş İstanbul-Ankara arasındaki ilk seferini gerçekleştirdi.	
1888 Hilal-i Ahmer (Kızılay) 'in kurulması.	Sovyet kantonlarının açılması.	1934 Soyadı Kanunu'nun kabulü.	
1895	Erstugul gemisinin Japonya'da batması.	1934 5 Aralık Türk kadrlarına milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesine dair kanunun kabulü.	
1914 11 Kasım Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri yanında Birinci Dünya Savaşına girmesi.	1 Ağustos Birinci Dünya Savaşının başlaması.	1934 TBMM'nin Mustafa Kemal'e Atatürk soyadını vermesi.	
1920 29 Ekim Cumhuriyet'in ilanı.		1936 Mütterid, Boğazlar sözleşmesi, Boğazların Türk kontrolüne girmesi.	
1924 3 Mart Halifeliğin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü.		1937 Laiklik ilkesinin anayasaya girmesi.	
1925 Prof. Dr. Gazi Yaşargil'in doğumu.		1938 10 Kasım Atatürk'ün ölümü.	
1925 25 Kasım Şapka Kanunu.		1939	İ. Dünya Savaşı biter.
1925 25 Aralık Miladi Takvimin kabulü.		1941 Anayasasının kabulü.	
1926 17 Şubat Türk Medeni Kanunu'nun kabulü.		1942 Anayasasının kabulü.	
1926 1 Temmuz Kabotaj Kanunu'nun kabulü.		1991	Osmanlı, Azerbaycan, Tataristan, Kazakistan, Tacikistanın bağımsızlıklarını kazanmaları.
1928 Kayseri'de ilk uçak fabrikasının açılması.		2005	İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi.
1927 Mustafa Kemal'in ikinci kez cumhurbaşkanı seçilmesi.			
1927 Mustafa Kemal'in "ulus" u deklanması.			
1928 1 Kasım Yeni Türk alfabesinin kabulü.			
1930 Türk kadrlarına basitçe meclislere katılma hakkının verilmesi.			

Şekil 14. 2008 SBDK kronoloji bölümü

KRONOLOJİ	
1844	Samuel Morse'un telgraf hattından ilk mesajı göndermesi.
1873	Mehmet Akif Ersoy'un doğumu.
1876	Graham Bell'in telefonu icadı.
1920	Ankara'da Büyük Millet Meclisinin açılması.
1921	Yeni Türk Devleti'nin ilk anayasasının kabulü.
1921	İstiklâl Marşı'nın kabulü.
1921	Maarif (Eğitim) Kongresi'nin Ankara'da toplanması.
1922	Saltanatın kaldırılması.
1922	Cumhuriyetin ilanı ve Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanı seçilmesi.
1922	Halifeliğin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü.
1924	1924 Anayasası'nın kabulü.
1924	Türkiye İş Bankası'nın kurulması.
1924	Türkiye Taş Kömürü Kurumunun kurulması.
1924	Şapka Kanunu'nun kabulü.
1925	Miladi takvimin kabulü.
1925	Uşak Şeker Fabrikasının açılması.
1926	Medeni Kanun'un kabulü.
1926	John Logie Baird'in televizyonu icadı.
1926	Kayseri Uçak Fabrikasının açılması.
1926	Yeni Türk harflerinin kabulü.
1928	Millet Mekteplerinin açılması.
1929	Ölçüler Kanunu'nun kabulü.
1931	Türk Tarih Kurumunun kurulması.
1931	Türk Dil Kurumunun kurulması.
1932	Sümerbank ve Etbankın kurulması.
1933	Soyadı Kanunu'nun kabulü.
1934	TBMM'nin Mustafa Kemal'e "Atatürk" soyadını vermesi.
1934	Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesi.
1934	Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin adının Türkiye Kızılay Cemiyeti olması.
1935	Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün kurulması.
1938	Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı.
1939	Hatay'ın Türkiye topraklarına katılması.
1939	Karabük Demir ve Çelik Fabrikasının açılması.
1953	Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e nakledilmesi.
1961	1961 Anayasası'nın kabulü.
1961	1961 Anayasası'nın kabulü.
1982	1982 Anayasası'nın kabulü.
1989	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin kabulü.
1990	Türkiye'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi imzalaması.
1999	Marmara depreminin gerçekleşmesi.

Şekil 15. 2010 SBDK kronoloji bölümü

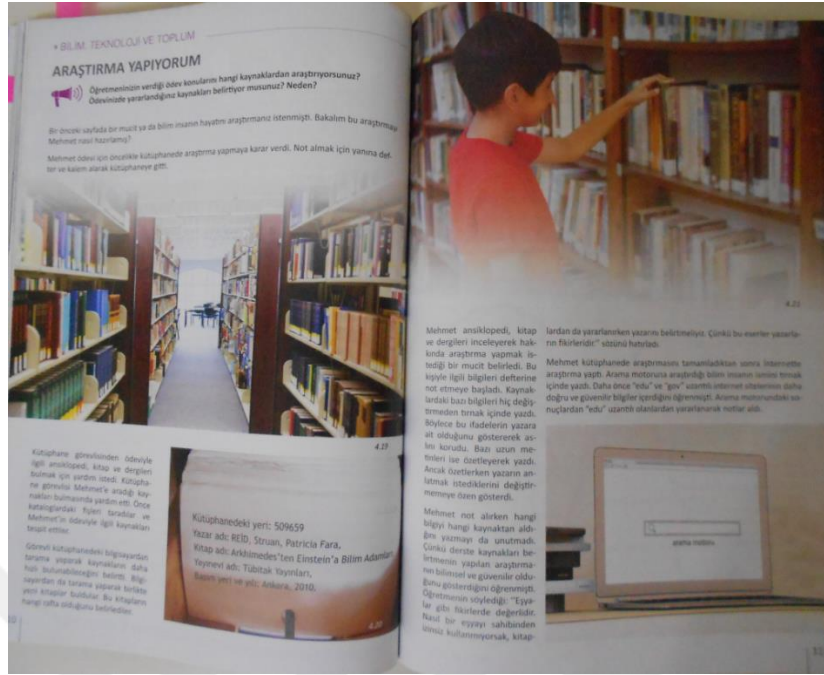
Şekil 16. 2017 SBDK kronoloji bölümü

4.1.4. Boyut

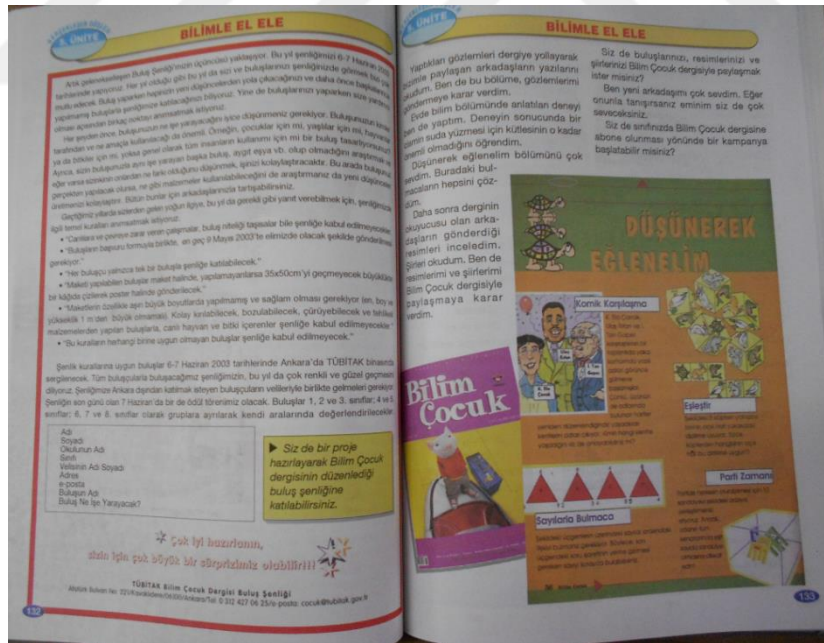
İncelenen dört ders kitabı da boyut olarak aynıdır. Kitaplar 190x270 cm boyutlarına sahiptir. Bu boyutları ile A4 ile A5 arasında bir boyuta sahip oldukları görülür. Bu sebeple ISO standartlarına ve eğitime uygun ölçülere sahip oldukları söylenebilir.

4.1.5. Yazı büyüklüğü

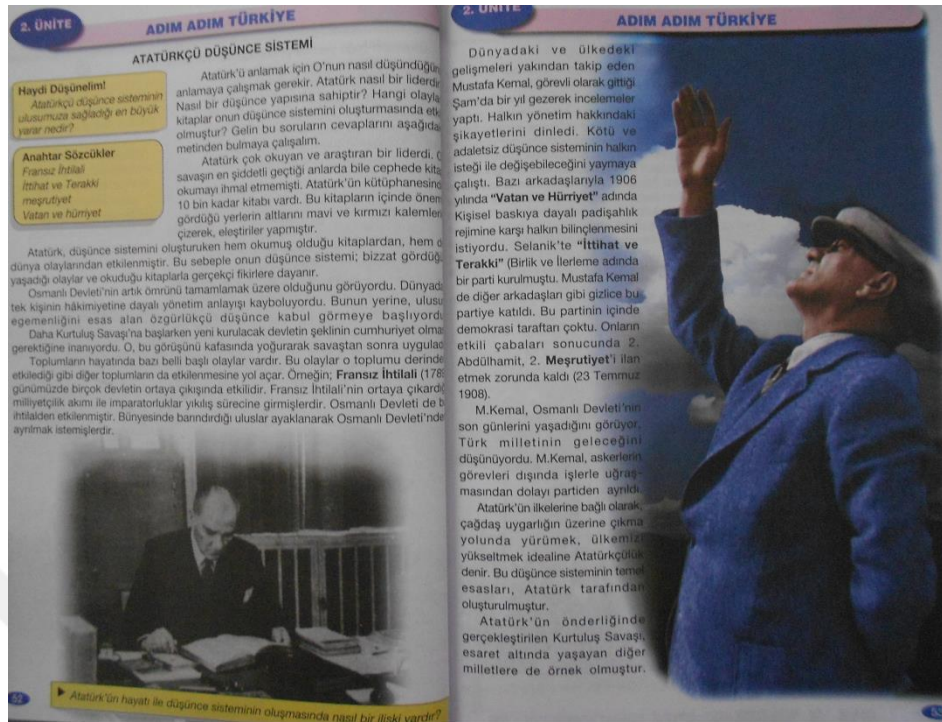
Yazı büyüklüğü, punto olarak adlandırılır. Punto, matbaa ve bilgisayarda harflerin büyüklük veya küçüklüklerini ifade eder. 5. Sınıf ders kitaplarında kullanılması gereken punto 11'dir. Araştırma kapsamında incelenen ders kitaplarında bu kurala büyük ölçüde uyulduğu görülmektedir.

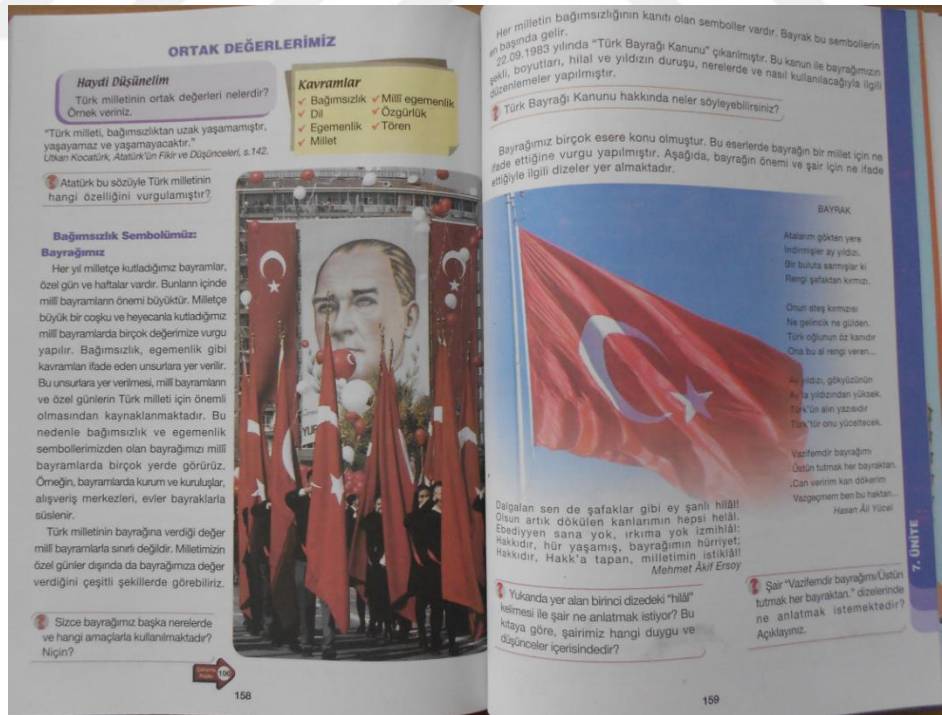
Şekil 17. 2017 SBDK yazı boyutu örneği

Şekil 18. 2005 SBDK yazı boyutu örneği

Şekil 19. 2008 SBDK yazı boyutu örneği

Şekil 20. 2010 SBDK yazı boyutu örneği

4.2. Eğitsel Tasarım Açısından Ders Kitaplarının Karşılaştırılması ile Elde Edilen Bulgular

4.2.1. Kazanım Açısından

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları karşılaştırıldığında kazanım sayıları açısından farklılık göze çarpmaktadır. 2005 programında 5. sınıf düzeyinde 47 kazanım varken 2017 programında 34 kazanım bulunmaktadır. Kimi kazanımlar tamamen çıkarılmış kimi kazanımlar ise birleştirilerek sadeleştirilmiştir. Bu durum ders kitaplarına da yansımıştır.

Öğrenme alanı	Kazanım	2005 SBDK	2008 SBDK	2010 SBDK
Birey ve Toplum	1. Bulunduğu çeşitli grup ve kurumlar içindeki yerini belirler.	Bir Günüm	Bir Günüm	Biz Bu Toplumun Bir Üyesiyiz
	2. İçinde bulunduğu gruplar ile gruplara ait rolleri ilişkilendirir.	Yaşamın İçinden	Eğleniyorum, Öğreniyorum	Rolleri-miz
	3. Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir.	Kamptaki Yaşam Haklarım ve	Yaşamın İçinden	Haklarımız ve Sorumluluklarımız Var
	4. Çocuk olarak haklarını fark eder.	Sorumlulukları Var Çocuğum, Haklarım Var	Kamptaki Yaşam Haklarım ve Sorumluluklarım Çocuğum, Haklarım Var	Çocuk Haklarına Yolculuk
Kültür ve Miras	1. Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve yapıtları tanır.	Ah Güzel İstanbul	Güzel Türkiye'm	Güzel Ülkem
	2. Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir.	Gölge Oyunu	Gölge Oyunu	Zengin Kültürüm
	3. Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır.	Şehirlerin Hatırlattıkları Hünerli Eller	Şehirlerin Hatırlattıkları Hünerli Eller	Atatürk'ü Anlamak
	4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar		Kültürel Zenginliğimiz	
	5. Kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır	Kültürel Zenginliğimiz	Atatürkçü Sistemi	Düşünce

	6. Atatürk inkılaplarıyla ilkelerini ilişkilendirir.	Türk İnkılabı ve Atatürk	Yaşasın Cumhuriyet Atatürk ve Eğitim Toplumsal Yaşam Değişiyor Ekonomimiz Güçleniyor Atatürk İlkeleri Atatürk ve Kadın Hakları Son Günler	
İnsanlar, Yerler, Çevreler	1. Türkiye'nin kabartma haritası üzerinde, yaşadığı bölgenin yüzey şekillerini genel olarak tanır	Bölgemizin Coğrafi Özellikleri	Yaşadığımız Yer	Haritanın Dili
	2. Yaşadığı bölgede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.	Merve Nerede Yaşıyor?	Merve Nerede Yaşıyor?	İklim ve İnsan Faaliyetleri
	3. Yaşadığı bölgedeki insanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerle coğrafi özellikleri ilişkilendirir.	Haritalar Konuşur mu?	Haritalar Konuşur mu?	Yaşanacak Yerler
	4. Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterir.	Bölgemizin İklimi	Bölgemizin İklimi	Doğa ve İnsan
	5. Yaşadığı bölgede görülen bir afet ile bölgenin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir.	Çevremizde Yerleşme	Çevremizde Yerleşme	Ülkemiz-de Afetler
	6. Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklendirir.	Doğa Çevre ile El Ele Doğan Afetlerle Birlikte	Doğa çevre ile El Ele	Doğan Afetler ve İnsan
	7. Yaşadığı bölgede doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark eder.	Yaşamaya Hazır mısınız? İç Anadolu Bölgesi'ni Tanımaya Hazır mısınız?	İç Anadolu Bölgesi'ni Tanıyalım Doğan Afetlerle Birlikte Yaşamaya Hazır mısınız?	Nerede Yanlış Yaptık
	1. Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetleri fark eder.	Verimli Topraklar	Verimli Topraklar	Bölgelerimiz-de Ekonomik Faaliyetler

Üretim, Dağıtım ve Tüketim	2. Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetler ile coğrafi özellikleri ilişkilendirir.	Bir Ekonomik Faaliyet	Bir Ekonomik Faaliyet	İnsan ve Ekonomi Üretime Katılımı, Geleceğimizi Kurtaralım
	3. Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlere ilişkin meslekleri belirler.	Bereketli Memleketim	Bereketli Memleketim	
	4. Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlerin ülke ekonomisindeki yerini değerlendirir.	Otomobil Fabrikasında- yız	Otomobil Fabrikasında- yız	
	5. Ekonomideki insan etkisini fark eder.	Her İş Emek İster	Her İş Emek İster	
	6. Üretime katkıda bulunma konusunda görüş oluşturur.	Ben Şiir Dokuyorum	Ben Şiir Dokuyorum	
	7. İş birliği yaparak üretime dayalı yeni fikirler geliştirir.	Halkın İlk Öğretmeni Biz Üreticiyiz	Halkın İlk Öğretmeni Biz Üreticiyiz	
Bilim, Teknoloji ve Toplum	1. Buluşlarla teknolojik gelişmeleri ilişkilendirir	Teknolojinin Serüveni	Teknolojinin Serüveni Bilim	Hayatımız Nasıl Kolaylaştı?
	2. Buluşların ve teknolojik ürünlerin toplum hayatımıza etkilerini tartışır..	Bilim Adamlarını Araştırıyorum	İnsanlarını Araştırıyorum	Teknolojiyle Gelen Değişim
	3. Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerinin farkına varır.	Atatürk, Bilim ve Teknoloji	Atatürk, Bilim ve Teknoloji	Hayatımızı Kolaylaştıranlar
	4. Kanıtlara dayanarak, Atatürk'ün bilim ve teknolojiye verdiği önemi gösterir.	Bilimle Ele	El Bilimle Ele	Alıyorum, Okuyorum, Öğreniyorum
	5. Bilim ve teknoloji ile ilgili, düzeyine uygun süreli yayınları tanır ve izler.			Atatürk'ün Gösterdiği Yol Bilgi Kaynaklarımız
	6. Yaptığı çalışmalarda yararlandığı kaynakları gösterir.			
	1. Toplumun temel ihtiyaçlarıyla bu ihtiyaçlara hizmet eden kurumları ilişkilendirir.	Her İşin Başı Sağlık	Her İşin Başı Sağlık	Bize Hizmet Edenler
	2. Kurumların insan yaşamındaki yeri konusunda görüş oluşturur.	Sivil Toplum Kuruluşları	Geçmişten Bugüne Kızılay	Elimizden Tutanlar
	3. Sivil toplum kuruluşlarını etkinlik	Çevre İçin Çalışan Sivil	Sivil Toplum Kuruluşları	Gönüllü- yüz

Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	alanlarına sınıflandırır.	göre	Toplum Örgütleri
	4. Sivil kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirir.	toplum	Onlar Birer Çevre İçin Hayırsever Çalışanlar
	5. Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmî kurum ve kuruluşlarla karşılaştırır.		Türk Silahlı Kuvvetleri Kültür Varlıklarını Koruma Onlar Birer Hayırsever Türk Silahlı Kuvvetleri
	1. Toplumsal düzenleyen varlığını ve önemini fark eder.	yaşamı yasaların önemini	Yasalar Bizim İçin Var
	2. Yaşadığı merkeze bağlı yönetim birimleri ile bu birimlerin temel görevlerini ilişkilendirir.	yerdeki yönetim birimleri ile bu birimlerin temel	Bizim için Cumhuriyet ve Demokrasi ız Yasalarım Ülkemizin Yönetim Yapısı
Güç, Yönetim ve Toplum	3. Merkezî yönetim birimlerini tanıyarak bu birimleri temel görevleriyle ilişkilendirir.	yaşamı yasaların önemini	Ulusal Egemenlik ve Bağımsızlık Sembollerimi z
	4. Demokratik yönetim yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.	yaşamı yasaların önemini	Bizim İçin Cumhuriyet ve Demokrasi Ulusal Egemenlik ve Bağımsızlık Sembollerimi z
	5. Ulusal Egemenlik sembollerine değer verir.	yaşamı yasaların önemini	Ortak Değerlerimiz
	1. Dünya çocuklarının ortak yönlerini ve ilgi alanlarını fark eder.	yaşamı yasaların önemini	Almanya'day z İthal ve İhraç Ürünlerimiz
	2. Ülkeler arasında ekonomik alışveriş olduğunu fark eder.	yaşamı yasaların önemini	Almanya'day ız
	3. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır.	yaşamı yasaların önemini	Nil'in Ülkesi Japonya'da Bir Gemi Nil'in Ülkesi
Küresel Bağlantı- lar			Teknoloji ve Ticaret

4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.	Bir Arası	Kahve	Japonya'da Bir Gemi	Dünyanın Hazineleri Turizm Hangi Katkıları Sağlar?
5. Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark eder.	Beyaz Ülkesi	Altın	Bir Arası	
6. Turizmin uluslararası ilişkilerdeki yeri konusunda bakış açısı geliştirir.			Beyaz Ülkesi	Altın

Tablo-5: 2005 SBÖP Kazanımlarının Ders Kitaplarına Göre Dağılımı

Yukarıdaki tabloda 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda belirlenen kazanımlar ile bu kazanımların aynı program doğrultusunda hazırlanmış ders kitaplarında işleniş tablo haline getirilmiştir. 2005 ve 2008 yıllarında hazırlanan ders kitaplarında kazanımların işlendiği konu isimlerinin aynı olduğu, bu konu isimlerinin 2010 yılı ders kitabında değiştirildiği görülmektedir. Konu isimleri ve içeriklerinin büyük oranda kazanımlarla uyumlu olduğu dikkat çekmektedir. Ancak bazı konularda seçilen başlık ve içerik uyumsuzluğu göze çarpmaktadır. Örneğin; “Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve yapıtları tanır,” kazanımı için 2005 yılı ders kitabında yer alan konu “Ah, güzel İstanbul” ismi ile adlandırılmıştır. Oysaki bu konu içerisinde sadece İstanbul’dan değil Erzurum, Kapadokya, Safranbolu, Manyas Kuş Cenneti, Pamukkale ve Konya’dan da bahsedilmektedir. Daha geniş bir başlık tercih edilmesi çok daha yerinde olabilirdi. Buna benzer bir durum “Küresel bağlantılar” öğrenme alanında da geçerlidir. “Dünya çocuklarının ortak yönlerini ve ilgi alanlarını fark eder,” kazanımı çerçevesinde işlenen konularda hem 2005 hem de 2008 yılı ders kitaplarında belli ülkelerden (Almanya, Brezilya, Mısır, Japonya, Özbekistan) örnekler verilmiştir. Bu da konuyu kısıtlanmış olarak göstermektedir.

Kazanım ve konu sayıları karşılaştırıldığında genel olarak bir denge söz konusudur. Örneğin “birey ve toplum” öğrenme alanında toplam 4 kazanım yer almaktadır. Bununla birlikte bu öğrenme alanıyla ilgili 2005 yılı ders kitabında 5, 2008 yılı ders kitabında 6, 2010 ders kitabında 4 konu yer almıştır. Bir başka örnek vermek gerekirse “insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında 7 kazanım belirlenmiştir. Bu kazanımlar 2005, 2008 ve 2010 ders kitaplarında 8 konu başlığı şeklinde öğrenciye sunulmuştur. Ancak “kültür ve miras” öğrenme alanında ciddi dengesizlikler görülmektedir. Bu öğrenme alanıyla ilgili toplam 6

kazanım belirlenmişken 2008 yılı ders kitabında 13 konu yer almıştır. 2010 ders kitabında ise 6 kazanım 3 konu ile sınırlandırılmıştır.

Öğrenme alanı	Kazanım	2017 SBDK Konu İsimleri
Birey ve Toplum	1. Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder. 2. Yakın çevresinde yaşanan bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu açıklar. 3. Katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği hak ve sorumluluklara uygun davranır. 4. Çocuk haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlallerine örnekler verir.	Öğrendiklerimi uyguluyorum Olaylar ve Sonuçlar Haklarımı ve Sorumluluklarımı Biliyorum Çocuk Hakları Her Yerde
Kültür ve Miras	1. Somut kalıntılardan yola çıkarak kadim uygarlıkların insanlık tarihine katkılarını fark eder. 2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtır. 3. Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler. 4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder. 5. Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.	Tarihe Yolculuk Güzel Ülkem Kültürel Özelliklerimiz Geçmişten Günümüze
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	1. Haritalar üzerinde yaşadığı bölgenin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar. 2. Yaşadığı bölgede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar. 3. Bölgesindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşim üzerindeki etkilerini ilişkilendirir. 4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular. 5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.	Haritayı Tanıyorum İklim ve Yaşamım Nerede Yaşanır? Afetler ve Çevre Sorunları Afetlerin İnsan Üzerindeki Etkileri
Bilim, Teknoloji ve Toplum	1. Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır 2. Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular. 3. Sanal ortamı güvenli kullanmaya önem gösterir. 4. Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler. 5. Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.	Doğru Bilgiye Nasıl Ulaşıyorum? İnterneti Nasıl Kullanmalıyım? Teknoloji ve Toplum Bilim İnsanları ve ortak Özellikleri Araştırma Yapıyorum

Üretim, Dağıtım ve Tüketim	1. Yaşadığı bölgenin ekonomik faaliyetlerini belirler.	Yaşadığım Yerdeki Ekonomik Faaliyetler
	2. Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanır.	Ekonomi ve Yaşama
	3. Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder	Üretim Serüveni
	4. İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir.	Ekonomi İçin Yeni Fikirler
	5. Kullandığı temel ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder.	Haklarımı Kullanıyorum Çevremdeki Meslekler
	6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.	
Etkin Vatandaş -lık	1. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.	Halka Hizmet Edenler
	2. Çevresindeki toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.	Yaşadığım Yer ve Yönetimi Katılım Hakkı ve
	3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.	Düşünce Özgürlüğü Egemenlik ve
	4. Bayrak ve İstiklâl Marşı gibi millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verir.	Bağımsızlık Sembollerimiz
Küresel Bağlantılar	1. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde yaşadığı ilin yerini ve önemini araştırır.	Yaşadığım Yerin Ekonomiye Katkısı
	2. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır.	Ticaret ve Teknoloji Turizm Önyargıları
	3. Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar.	Değiştiriyor
	4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.	İnsanlığın Ortak Mirası
	5. Toplumun ilgi, istek ve ihtiyaçlarını araştırarak bunları karşılamaya yönelik yenilikçi fikirler önerir.	Toplum İçin Çalışıyorum

Tablo-6: 2017 SBÖP Kazanımlarının Ders Kitaplarına Göre Dağılımı

Yukarıda yer alan tabloda ise 2017 sosyal bilgiler öğretim programına ait kazanım-konu karşılaştırma tablosu yer almaktadır. Tablo incelendiğinde kazanım ve konu sayılarının birbiriyle uyumlu olduğu rahatlıkla görülmektedir. Konu başlıkları kazanımlara uygun olarak seçilmiştir. Öğrenci konu başlıklarından neler öğrenebileceği hakkında çıkarımlar yapabilmektedir. Sadece konu başlıkları olarak değil içeriğinde kazanımlara uygun olarak hazırlandığı görülebilmektedir. Örneğin “Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.” kazanımına uygun olarak bir öğrencinin kütüphanede araştırma yapma süreci

anlatılmış ve konu sonunda örnek bir kaynakça hazırlama etkinliğine yer verilmiştir. Bu sayede öğrenci öğrendiklerini hemen uygulama fırsatı bulmuştur.

4.2.2. İçerik Açısından

Milli Eğitim Bakanlığı ders kitaplarının bilimsel içerik açısından şu kriterlere uymasını beklemektedir (Tertemiz, Ercan, Kayabaşı; 2011; s. 46-47):

- Kitapta yer alan konular Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri ile hitap ettiği öğrenciye ve okul türüne uygun olmalıdır,
 - Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun olmalıdır,
 - Kitabın içeriği öğretim programında belirlenen kazanım, değer ve becerilere uygun olmalıdır,
 - Kitaplarda bölümler arası hacim olarak farklılar olmamalıdır,
 - Kişi ve kurumları yıpratıcı bilgilere yer verilmemelidir,
 - Kitabın içeriği öğrencinin daha önceden edindiği bilgi, beceri ve tutumu dikkate alarak aynı sınıf düzeyinde okutulan diğer derslerle sarmal olarak hazırlanmalıdır,
 - Gereksiz bilgi ve ayrıntılardan kaçınılmalıdır,
 - Bilimsel açıdan tartışmalı konularda tarafsız olunmalıdır,
 - Konular basitten karmaşığa, soyuttan somuta, genelden özele, özelden genele ilkelerine uygun olmalıdır,
 - Öğrencinin öğrenme sürecine daha aktif olarak katılabileceğini sağlayacak etkinliklere yer verilmelidir,
 - Öğrencinin ders kitabından verimli olarak yararlanmasını sağlamalıdır. Bununla birlikte öğrenciyi sadece ders kitabına bağımlı olmaktan kurtararak araştırma yapmaya teşvik etmelidir,
 - İçerik ve etkinlikler çoklu zeka kuramına göre hazırlanmalıdır.
- Böylelikle farklı öğrenme türlerine sahip öğrenciler daha kolay öğrenme sağlarlar.

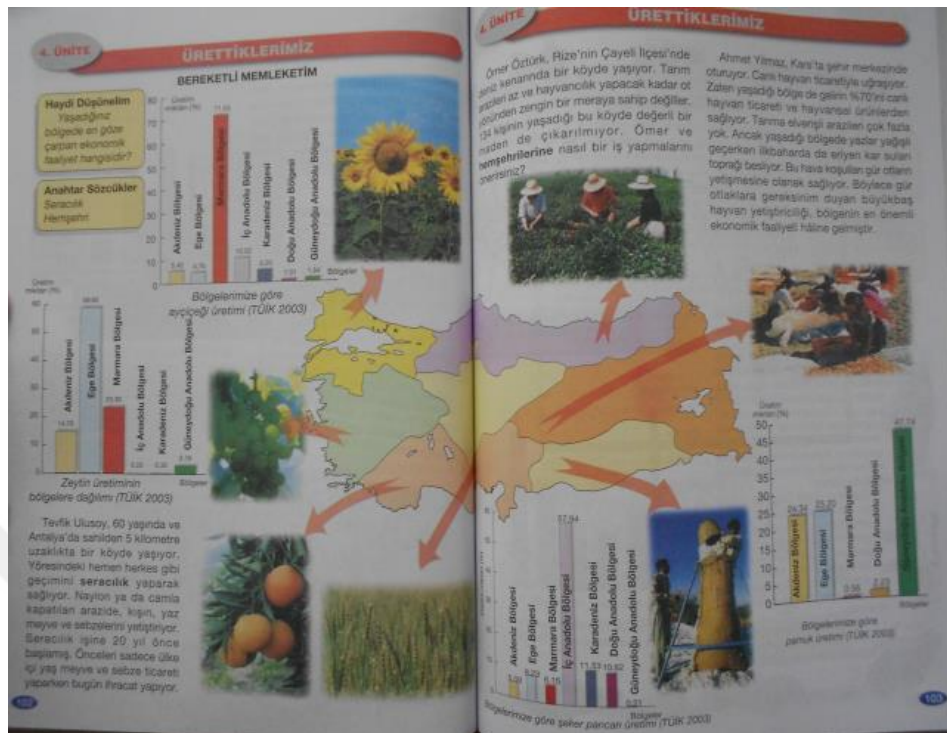
Araştırmaya konu olan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının Türk Milli Eğitimi'nin Genel Amaç ve Temel İlkeleri ile Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun olarak hazırlandığı görülmektedir.

	2005 SBDK	2008 SBDK	2010 SBDK	2017 SBDK
Öğrenme Alanı	sayfa sayısı	sayfa sayısı	sayfa sayısı	sayfa sayısı
Birey ve Toplum	22	22	20	24
Kültür ve Miras	34	34	24	30
İnsanlar, Yerler, Çevreler	26	24	24	28
Üretim, Dağıtım, Tüketim	22	22	24	28
Bilim, Teknoloji ve Toplum	22	22	20	24
Etkin Vatandaşlık	-	-	-	20
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	18	18	20	-
Güç, Yönetim ve Toplum	22	22	22	-
Küresel Bağlantılar	24	26	20	24

Tablo-7: 2005 ve 2017 SBÖP Öğrenme Alanlarının Sayfalara Dağılımı

Yukarıdaki tabloda öğrenme alanlarının ders kitaplarında işlendiği sayfa sayıları gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde öğrenme alanlarının ders kitaplarında yer aldığı sayfa sayılarının dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ve “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanları 2017’de kaldırılmıştır. Ayrıca 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’na “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı eklenmiştir.

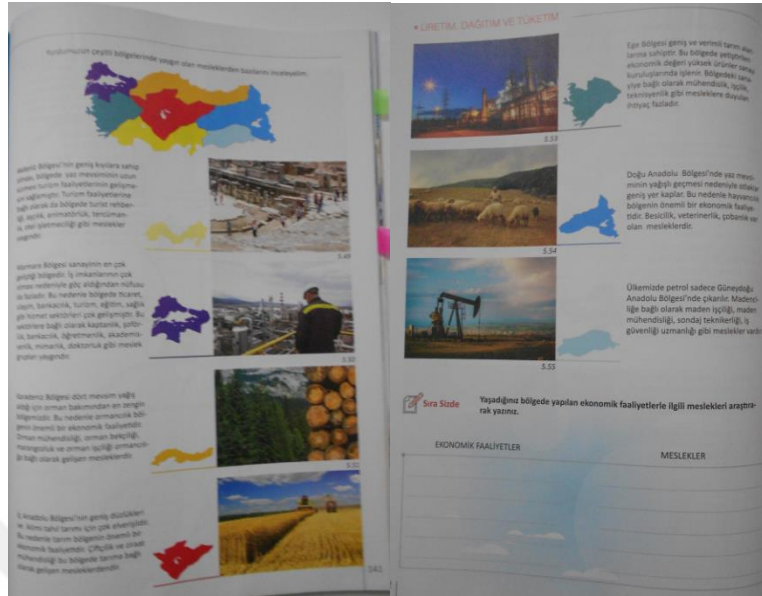
Araştırmaya konu olan ders kitaplarında çoğunlukla genelden özele, özelden genele ilkesine uyulduğu görülmektedir. Örneğin; 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı çerçevesinde hazırlanan ders kitaplarında “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında öncelikle yaşadığı bölgenin ekonomik faaliyetlerini öğrenmesi sağlanmıştır. 2010 yılı 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ise ülkemizin ithalat ve ihracat ürünleri ile ekonomiye katkılarının kavratılması amaçlanmıştır. 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ders kitabında ise hem üretim, dağıtım ve tüketim hem de küresel bağlantılar öğrenme alanlarında hem yaşadığı bölgenin hem de ülkemizin ekonomik faaliyetlerine yer verilmiştir. Bu 2017 ders kitabının olumlu özelliklerindendir. Öğrenci hem yaşadığı bölgenin ekonomik faaliyetlerini öğrenirken bu faaliyetlerin ülke ekonomisine katkısını da aynı öğrenme alanı içerisinde pekiştirmektedir.

Şekil 21. 2008 SBDK s. 102-103 "genelden özele" ilkesi örneği

Şekil 22. 2008 SBDK s. 180-181 "genelden özele" ilkesi örneği

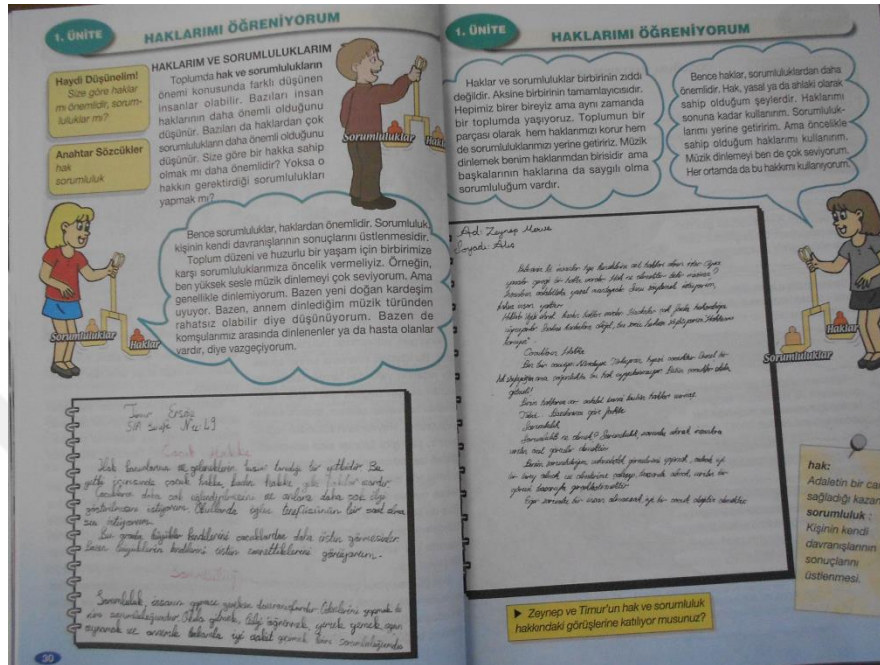
Şekil 25. 2017 SBDK s. 141-142 "genelden özele" ilkesi örneği

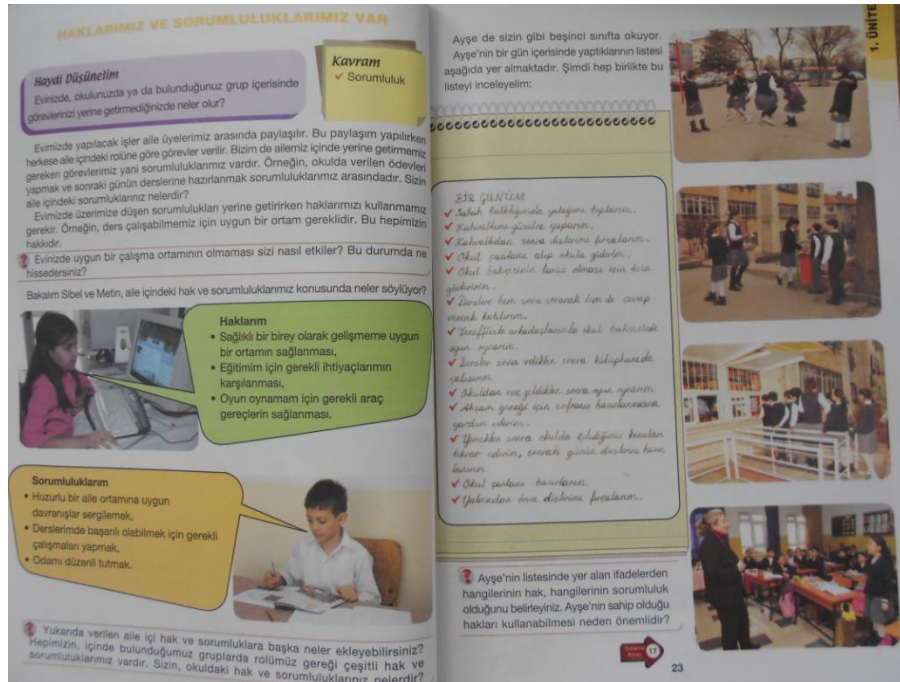
Şekil 26. 2017 SBDK s. 170-171 "genelden özele" ilkesi örneği

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında bireylerin sahip oldukları haklar ve sorumluluklar üzerinde durulmuştur. 2005 programı ders kitaplarında haklar ve sorumluluklar açıklanmış ancak bu hakları nasıl kullanacağı konusunda bir etkinliğe yer verilmemiştir. 2017 ders kitabında ise “Birey ve Toplum” öğrenme alanında hakların ve

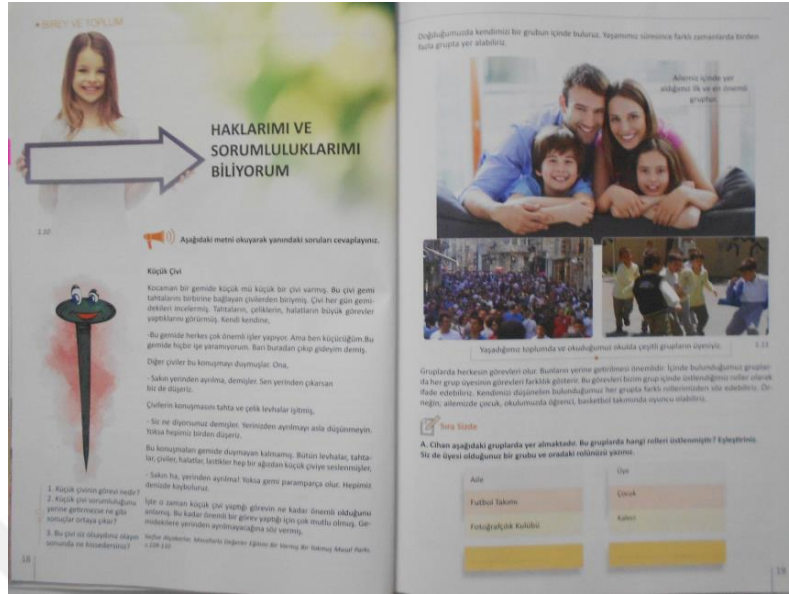
sorumlulukların neler olduğu anlatılmış “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında bu hakların kullanımına örnek bir uygulamaya yer verilmiştir.

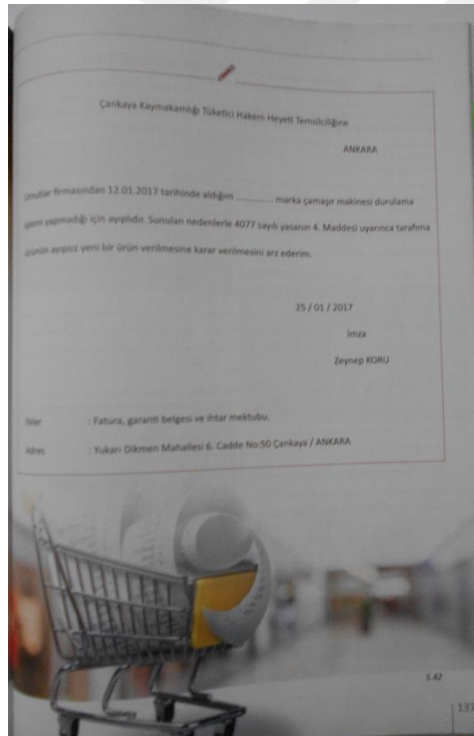
Şekil 27. 2008 SBDK s. 30-31

Şekil 28. 2010 SBDK s. 22-23

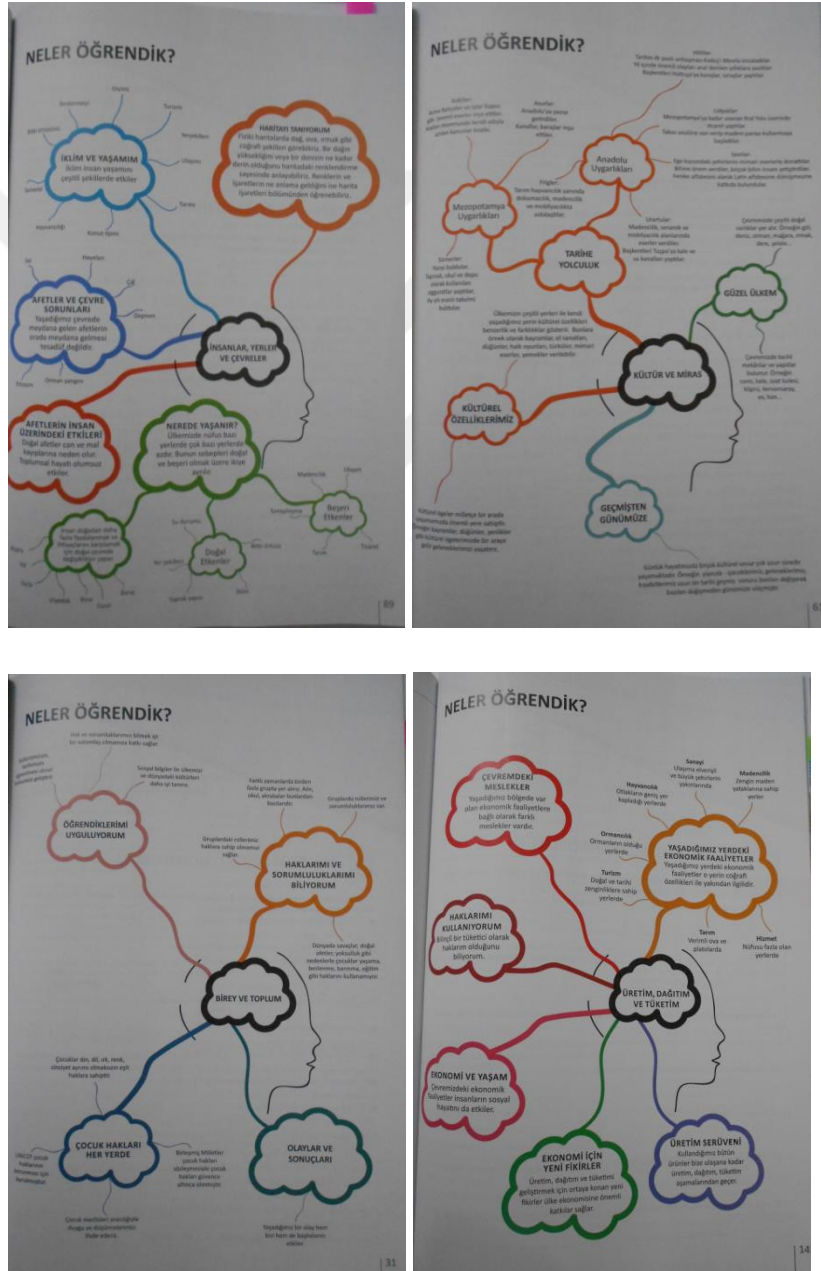

Şekil 29. 2017 SBDK s. 18-19

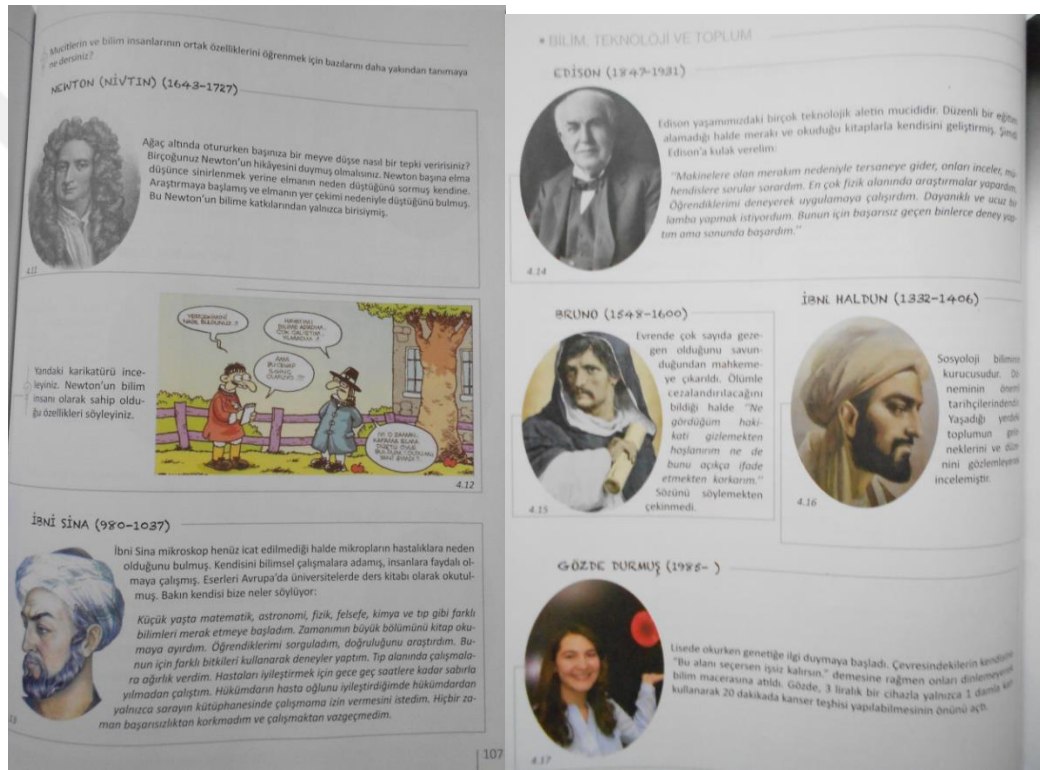
Şekil 30. 2017 SBDK s. 137

Öğrencilerin ders kitabından verimli bir şekilde yararlanması gerekmektedir. Çünkü ders kitapları öğrencilerin bilgiye ulaşmadaki önemli kaynaklarından biridir. Bu doğrultuda 2017 yılı öğretim programı çerçevesinde hazırlanan ders kitabında her bölüm sonunda yer alan kavram ağları olumlu özellikler olarak değerlendirilebilir. Bu kavram haritaları sayesinde öğrenci konuyu bütün olarak tekrar edebilir. Diğer ders kitaplarında bu bölümün olmaması önemli bir eksikliklerdir.

Şekil 31. 2017 SBDK kavram haritası örnekleri

İncelenen ders kitaplarında kişi ya da kurumları yıpratıcı bilgilere rastlanmamıştır. Aksine “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ve “Bilim, Teknoloji ve Sosyal Değişme” öğrenme alanları konularında bilim insanlarının hayat hikâyeleri öğrencilere örnek olacak şekilde; “Etkin Vatandaşlık” ve “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanlarında sivil toplum örgütlerinin bazılarının çalışmalarından da örnek alınacak şekilde söz edilmiştir. Ancak özellikle bilim insanlarının hayatlarından bahsederken kadın bilim insanlarından ve Türk bilim insanlarından çok az sayıda kişiye yer verilmiştir. Bu kişilerin sayılarının artırılması konunun işlenişi ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından daha faydalı olacaktır.

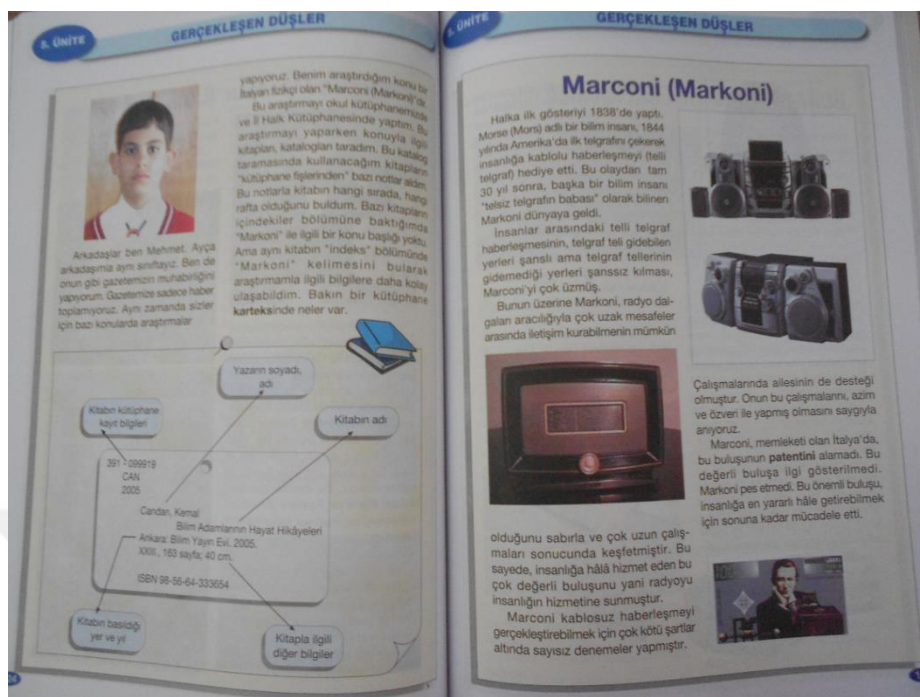
Şekil 32. 2017 SBDK s. 107-108 bilim insanları örnekleri

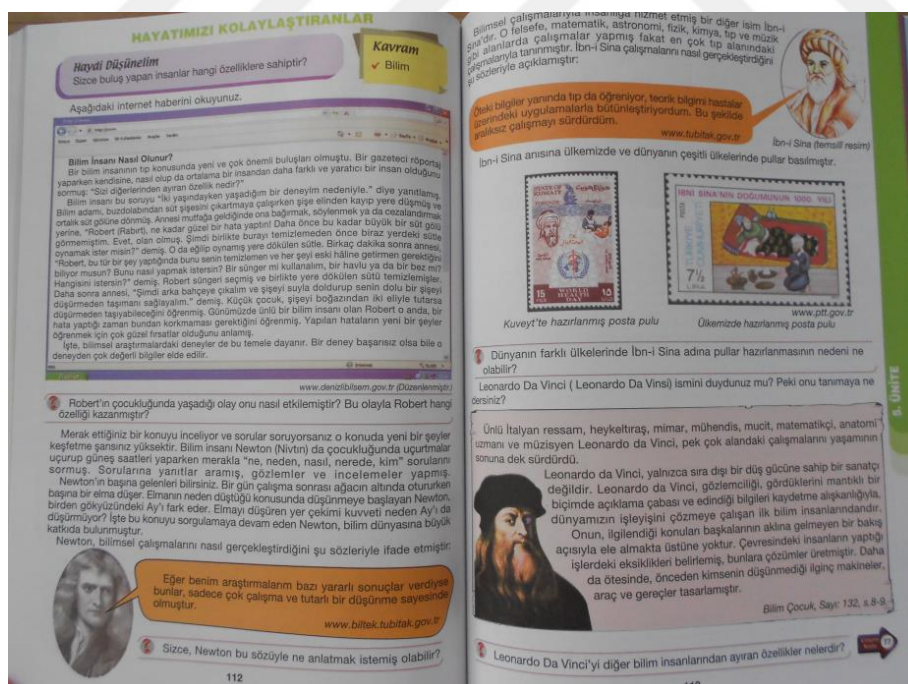
Şekil 33. 2005 SBDK s. 120-121 bilim insanları örneği

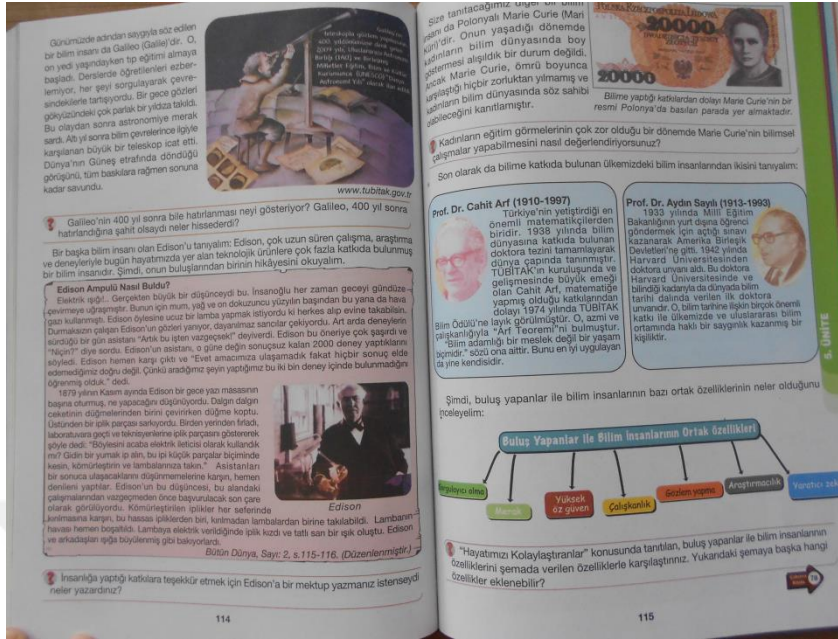
Şekil 34. 2005 SBDK s. 124-125 bilim insanları örneği

Şekil 35. 2008 SBDK s. 124-125 bilim insanları örneği

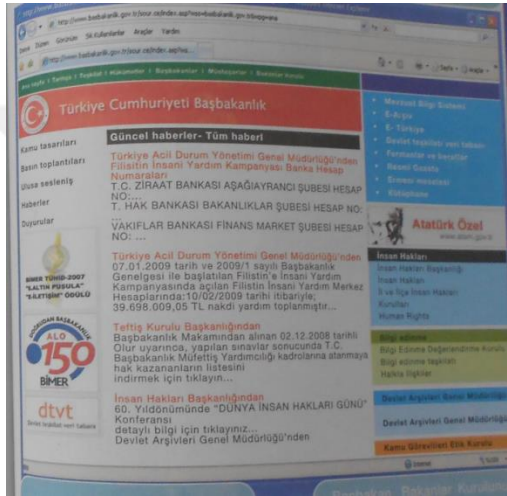
Şekil 36. 2010 SBDK s. 112-113 bilim insanları örneği

Şekil 37. 2010 SBDK s. 114-115 bilim insanları örneği

Ders kitapları öğrencilerin ilgi ve isteklerini karşılayacak şekilde hazırlanmalıdır. Öğrenci ders kitabındaki etkinliklerle öğrenme sürecine aktif olarak katılabilmelidir. Verilen bilgiler ile öğrenciler hataya hazırlanabilmelidir. Ayrıca konular birbirini tamamlayacak şekilde sarmal program doğrultusunda verilmelidir. 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na göre hazırlanan ders kitabının bu özellikleri taşıdığı görülmektedir. 2005 Sosyal Bilgiler Programı'na göre hazırlanan ders kitaplarının ise özellikle aktif katılım açısından eksik kaldığı ortadadır.

Güncellik ders kitaplarında bulunması gereken bir diğer özelliktir. Kitaplarda kullanılan bilgiler güncel ve doğru olmalıdır. Aksi durumda ders kitabının bilimselliğine gölge düşebilir. Ayrıca kitaplarda bulunan bilgilerin birbiri ile çelişmemesi gerekmektedir. 2008 yılı ders kitabına bakıldığında ders kitabının basım yılı ile kullanılan bazı grafikler arasında zaman farklarının olması dikkat çekmektedir. Ayrıca 2010 basımlı ders kitabında çelişkili bilgi içeriğine rastlanmıştır. Sayfa 26 da ALO 150 İnsan Hakları Başkanlığı'na ait olarak gösterilmişken sayfa 153 de ALO 150 BİMER'e ait olarak gösterilmiştir. Bu çelişkili bir bilgidir.

Şekil 38. 2010 SBDK s. 26 ve s. 153 çelişkili bilgi örneği

**2003 Yılı
Türkiye Fındık İhracatı**

	Miktar (ton)	Değer (Milyon dolar)
ALMANYA	67.000	202,3
UKRAYNA	2.000	6,5
ABD	7.000	23
AVUSTRALYA	2.000	6,5
BREZİLYA	1.000	4
ÇİN	1.000	4
MISIR	1.500	5

Karadeniz Fındık ve Mamulleri İhracatçıları Birliği

Şekil 39. 2008 SBDK s. 96 güncel olmayan grafik örneği

Ders kitabı 2008 basımlı olmasına rağmen seçilen grafik 2003 yılına aittir. Daha güncel bir grafik tercih edilmeliydi.

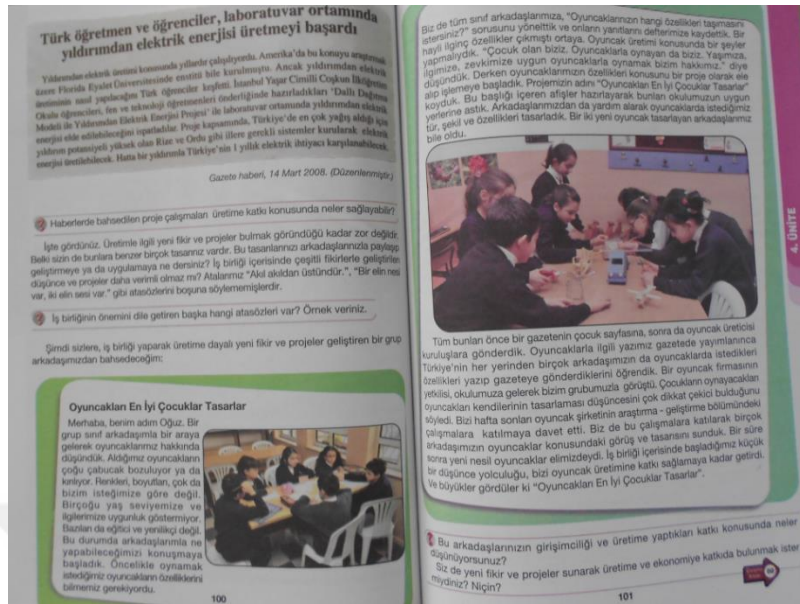
Ders kitapları öğrenciyi aktif katılıma da yönlendirmelidir. 2017 öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitabında öğrencinin aktif katılımı konusunda pek çok etkinliğe yer verilmiştir. Ancak 2005 öğretim programı çerçevesinde hazırlanan ders kitaplarında bu etkinlikler çok azdır. Örneğin 2017 öğretim programı kazanımlarından olan “İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir,” kazanım için öğrencinin aktif olarak bir fikir geliştirmesi istenen etkinlik bulunmaktadır. Ancak 2005 öğretim programında yer alan “İş birliği yaparak üretime dayalı yeni fikirler geliştirir,” kazanımı için ders kitabında böyle bir etkinliğe yer verilmemiştir.

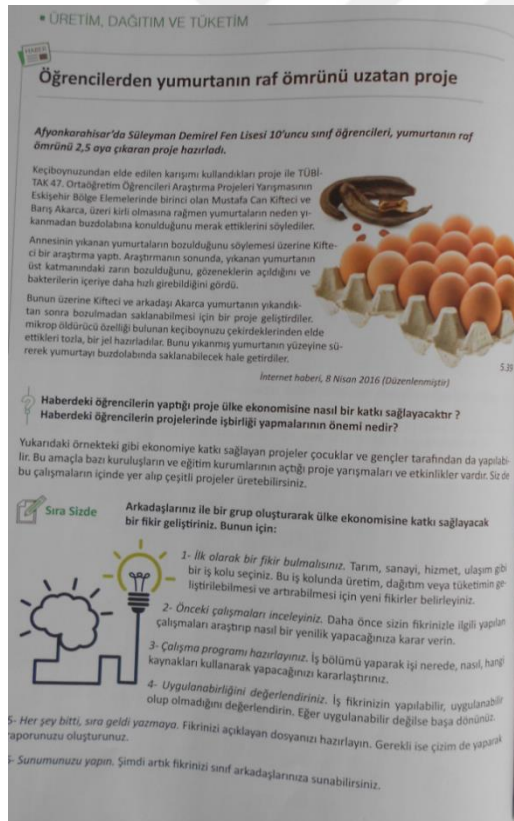
Şekil 40. 2008 SBDK s. 112-113

Şekil 41. 2005 SBDK s. 110-111

Şekil 42. 2010 SBDK s. 100-101

Şekil 43. 2017 SBDK s. 134

4.2.3. Öğrenme- Öğretme Süreci Açısından

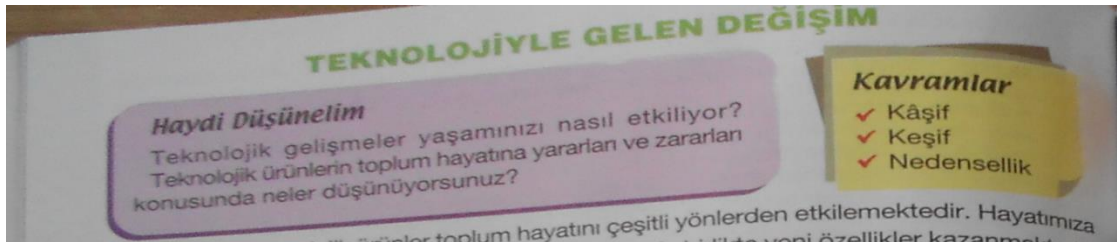
2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı doğrultusunda yapılan önemli bir değişiklik öğretmen kılavuz kitabı ve öğrenci çalışma kitaplarının kaldırılmasıdır. Bu sebeple 2017 yılı 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında daha fazla öğrenme etkinliğine yer verilmiştir. Ayrıca çalışma kitaplarının olmaması sayesinde işlenen her konunun hemen altında etkinliğe yer verilmesi öğrenmeyi olumlu yönde etkiler. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Planı'nda öğrenci kitaplarının bulunması nedeniyle ders kitaplarında daha az öğrenme etkinliğine yer verilmiştir. Etkinliklerin hemen konunun altında değil farklı bir kitapta verilmesi öğrenmeyi olumsuz etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkar. Ayrıca etkinliklerin farklı bir kitapta yer alması öğrenci için fazladan yük oluşturmaktadır. Çalışma kitabını yanında getirmeyen öğrenci etkinlikleri derste yapamamaktadır.

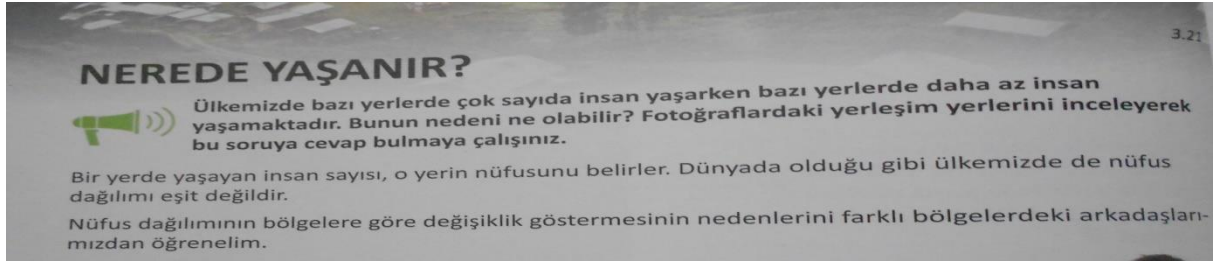
Şekil 44. 2005 SBDK s. 80

Şekil 45. 2008 SBDK s. 105

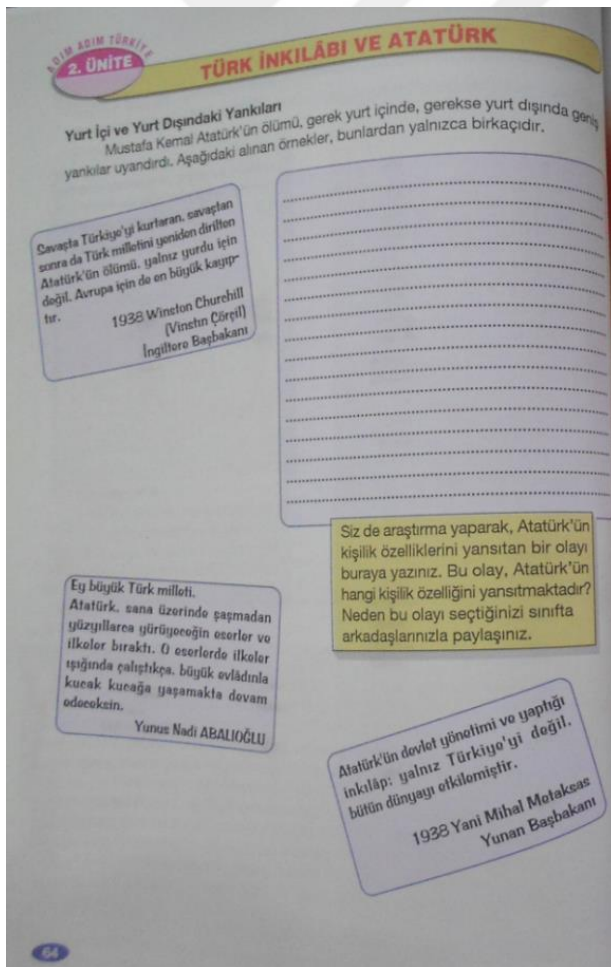

Şekil 46. 2010 SBDK s. 108

Şekil 47. 2017 SBDK s. 76

Örneklerden yola çıkarak söylenebilir ki seçilen konulara uygun bölüm başlıkları belirlenmiştir. Her konu başında konuya dikkat çekmek amacıyla öğrenciye sorular yöneltilmiştir. Bu sorular öğrencideki ön bilgileri harekete geçirerek ya da merak uyandırarak konuya karşı ilgi uyanmasını sağlar. 2005, 2008 ve 2010 yıllarına ait ders kitaplarında her konu başlangıcında konunun kavramlarına yer verilmiştir. Bu 2017 ders kitabında görülmemektedir.

Şekil 48. 2005 SBDK s. 64

Şekil 49. 2010 SBDK s. 72

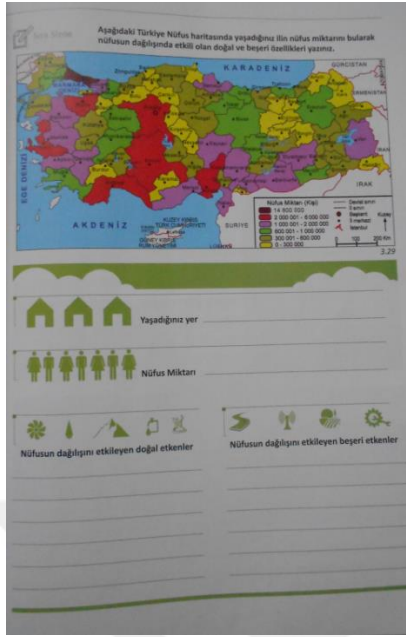

Şekil 50. 2010 SBDK s. 62-63

Şekil 51. 2010 SBDK s. 110- 111

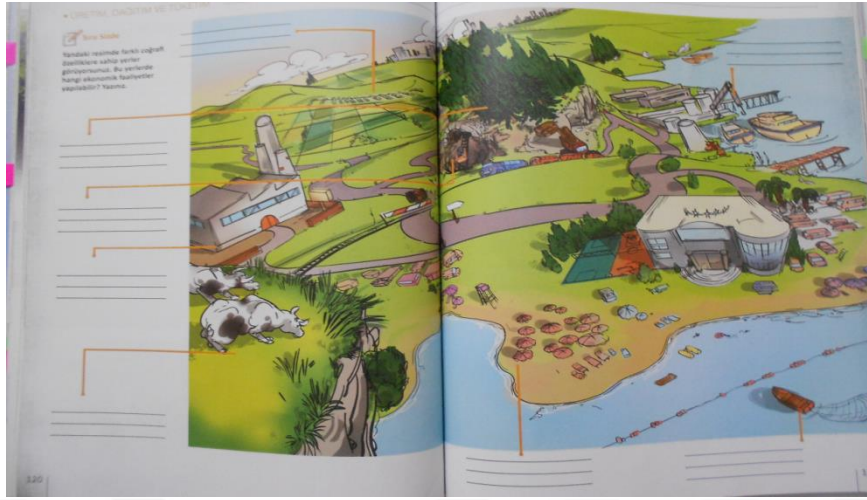
2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na göre hazırlanan ders kitaplarında öğrenme etkinlikleri açısından büyük bir eksiklik fark edilmektedir. Bu eksikliğin sebebi çalışma kitaplarının varlığına bağlanabilir. Ancak 2005 ve 2008 yıllarına ait ders kitaplarında çalışma kitabı yönlendirmesi yer almamaktadır. Bu durum öğrencilerin ders ve çalışma kitaplarının nasıl kullanılacağını bilememesine yol açabilir. 2010 yılı ders kitabında çalışma kitabı yönlendirmeleri yer almaktadır. Çalışma kitabı olsa bile öğrenme etkinliklerine ders kitaplarında daha çok yer verilmelidir. Çünkü konuyla aynı sayfada yer alan etkinlikler daha kalıcı öğrenme sağlayabilir. Öğrenci yanlış yaptığı konuyu hemen göz gezdirerek tekrar edebilir. 2005 öğretim programı kapsamında hazırlanan ders kitaplarında kullanılan öğrenme etkinliklerinde daha çok haber inceleme ve yorumlama, yansıtıcı düşünme, metni anlama, yorumlama ve analiz etme etkinliklerinin kullanıldığı görülmektedir.

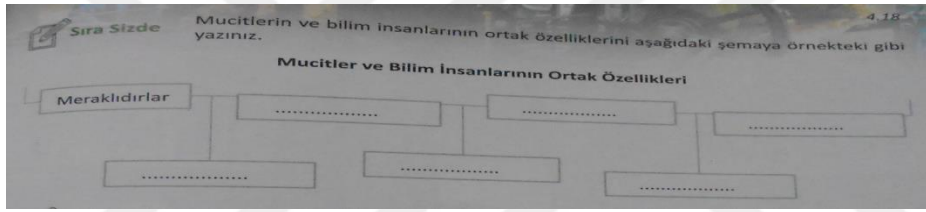
Şekil 52. 2017 SBDK s. 79

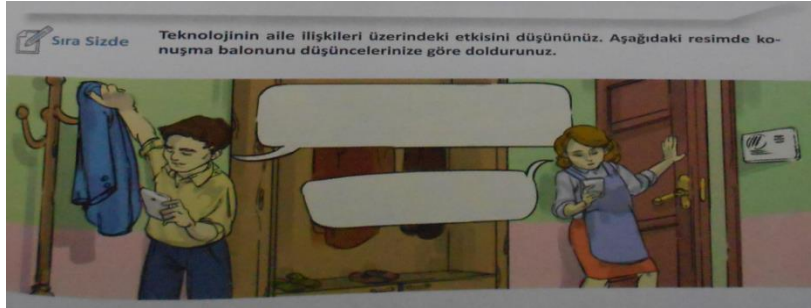
Şekil 53. 2017 SBDK s. 80

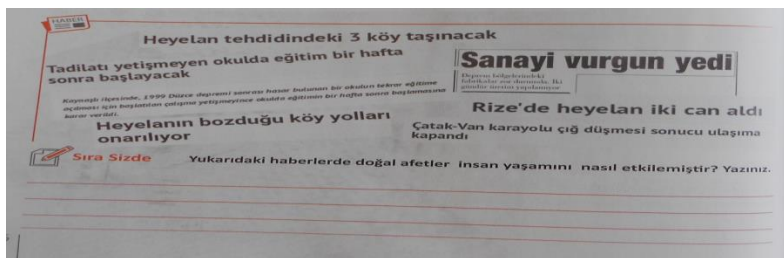
Şekil 54. 2017 SBKD s. 120-121

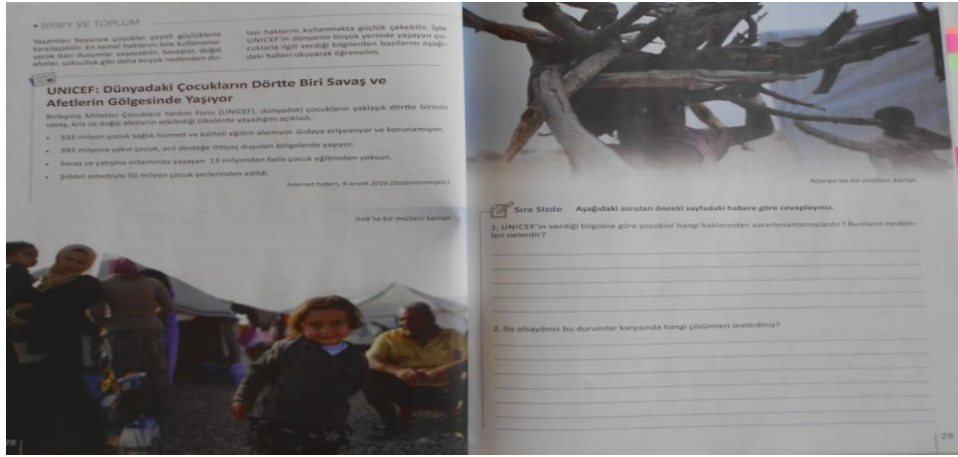
Şekil 55. 2017 SBKD s. 109

Şekil 56. 2017 SBKD s. 105

Şekil 57. 2017 SBKD s. 86

Şekil 58. 2017 SBDK s. 28-29

2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na göre hazırlanmış olan 5. sınıf Sosyal bilgiler ders kitabında öğrenme öğretme etkinliklerinin fazlalığı göze çarpan önemli ve olumlu bir unsurdur. İşlenen her konunun hemen altında konuyla ilgili öğrenme etkinliklerinin yer alması öğrenmenin hemen pekiştirilmesini sağlar. Kullanılan öğrenme etkinliklerinin çeşitli olması da olumlu bir unsurdur. Coğrafya konularında ise harita okuryazarlığını geliştirmeye yönelik etkinlikler göze çarpmaktadır. Hem etkinliklerin sayıca fazla olması, hem etkinlik çeşitlerinin diğer kitaplardan fazla olması, hem de etkinliklerde fazla görsel kullanılması ders kitabının olumlu özelliklerindendir.

2017 yılı ders kitabında farklı zekâ türlerinin çalışmasını sağlayan etkinlikler bulunmaktadır. Bu da birbirinden farklı zeka türlerine sahip öğrencilerin yapabileceği daha fazla etkinlik olması anlamına gelir. Böylece öğrenci etkinlikler sayesinde başarıma duygusunu daha fazla yaşayacaktır. Harita ve karikatür yorumlama görsel zeka, metin yorumlama ve analiz etme sözel zeka, yansıtıcı düşünme soruları içsel zeka, materyal geliştirme etkinlikleri ise kinestetik zekanın öne çıkmasını sağlayacaktır. Grup çalışması etkinlikleri ile öğrenciler sosyal zeka olarak gelişme imkanı bulacaklardır.

4.2.4. Ölçme Değerlendirme

	Hazırlık Soruları	Ünite Değerlendirme Soruları
2005 SBDK	0	133
2008 SBDK	0	125
2010 SBDK	41	106
2017 SBDK	0	177

Tablo-8: 2005 ve 2017 SBÖP hazırlık ve ünite değerlendirme soru sayılarının karşılaştırılması

Yukarıdaki tabloda 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarına göre hazırlanmış 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan hazırlık ve ünite değerlendirme soruları bölümlerindeki soru sayıları karşılaştırılmıştır. Ünite başında hazırlık çalışmaları bölümüne yalnızca 2010 yılına ait ders kitabında yer verildiği görülmüştür. Diğer kitaplarda hazırlık çalışması yerine “Neler Öğreneceğiz?” bölümleri yer almaktadır. Bu sebeple hazırlık çalışması bölümünün diğer kitaplarda olmaması büyük bir eksiklik olarak görülmeyebilir. “Neler Öğreneceğiz?” bölümlerinde öğrenciye kazandırılacak kazanımların neler olduğu konusunda ipuçları verilmiştir. Bu da öğrencinin konu hakkında fikri olmasını sağlamıştır.

Şekil 59. 2017SBDK s. 146-147 "Neler Öğreneceğiz?" bölümü

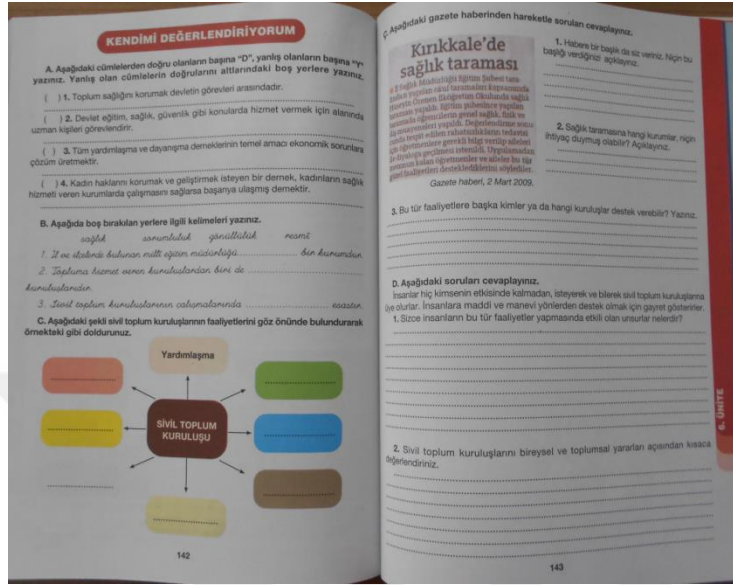
Şekil 60. 2005 SBDK s. 154-155, 2008 SBDK s. 156-157 "Öğreneceklerimiz" bölümü

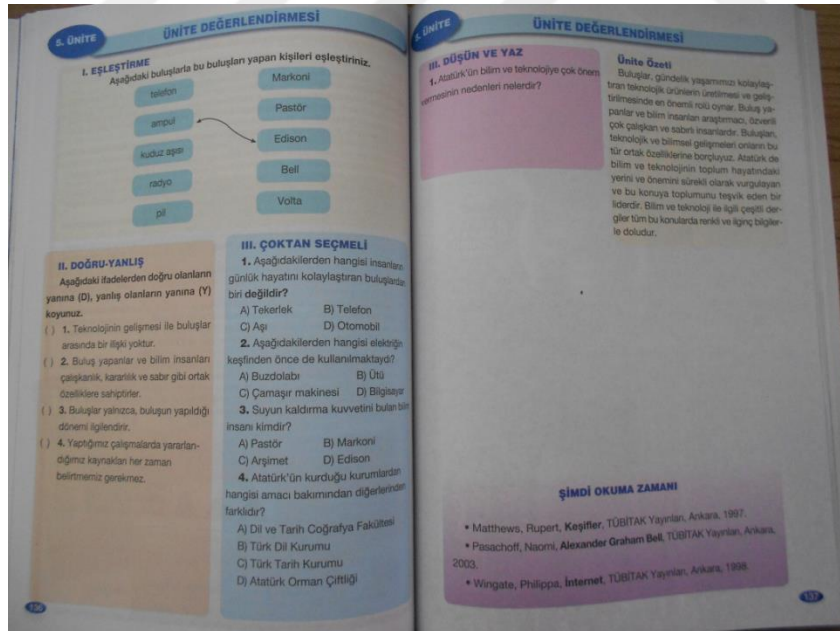
Şekil 61. 2010 SBDK s. 144-145 "Hazırlık Çalışması" bölümü

Tablo incelendiğinde kitaplar arasında ünite sonu değerlendirme bölümlerindeki topla soru sayısı açısından farklılıklar görülmektedir. En az soru sayısı 2010 yılına ait ders kitabında iken en fazla soru sayısı da 2017 yılına ait ders kitabında yer almaktadır. 2005, 2008 ve 2010 yıllarına ait ders kitaplarında ünite sonu değerlendirme soru sayılarının azlığı ayrı bir çalışma kitabı olmasına bağlanabilir. Ancak 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

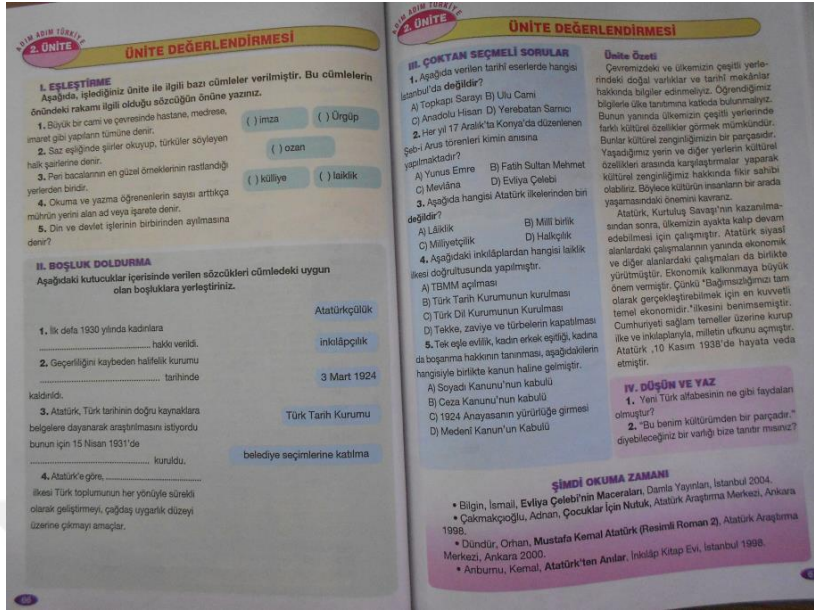
ile bu çalışma kitapları kaldırılmıştır. Bu sebeple 2017 yılı sosyal bilgiler ders kitabında soru sayısı artırılmıştır.

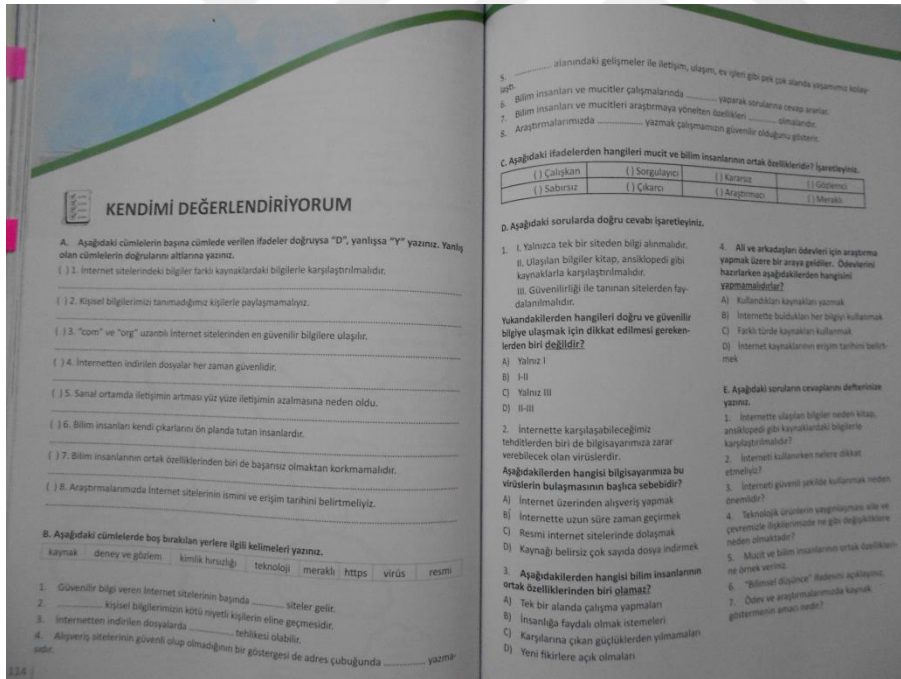
Şekil 62. 2010 SBDK s. 142-143 "Kendimi Değerlendiriyorum" bölümü

Şekil 63. 2008 SBDK "Ünite Değerlendirmesi" bölümü

Şekil 64. 2005 SBDK s. 66- 67 "Ünite Değerlendirmesi" bölümü

Şekil 65. 2017 SBDK s. 114-115 "Kendimi Değerlendiriyorum" bölümü

2005 ve 2008 yılı ders kitaplarında “Ünite Değerlendirmesi”, 2010 ve 2017 ders kitaplarında “ Kendimi Değerlendiriyorum” olarak adlandırılan bölümlerde farklı soru tarzlarına yer verildiği görülmektedir. Bu olumlu bir durum olarak görülebilir. Öğrenci farklı soru çeşitleri sayesinde bilgilerini her açıdan ölçebilir. Ünite sonu bölümlerinde çoktan

seçmeli, boşluk doldurma, doğru yanlış soruları gibi çeşitlerin yanında açık uçlu sorulara da yer verilmiştir. Açık uçlu sorular öğrencinin yazılı ifade becerisi kazanmasını sağlayan sorulardır. Ünite sonu değerlendirmesi bölümü öğrencinin eksiklerini görebilmesi açısından oldukça önemlidir. Ancak 2017 yılına ait ders kitabında yer alan “Cevap Anahtarı” bölümü bu durumu engelleyebilir. Öğrenciler cevap anahtarından bakarak işaretleme yapabilirler. Bu da öğrenmenin ne kadar gerçekleştiğinin tam olarak görülememesine neden olur. Bu yüzden cevap anahtarı bölümü kaldırılmalıdır.

Araştırmaya konu olan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında öz değerlendirme bölümlerinin yer almadığı göze çarpan bir diğer ayrıntıdır. Oysa yapılandırmacı öğretim anlayışında öğrenci öğrenme sürecinde aktif rol aldığı gibi değerlendirme sürecinde de aktiftir. Öz değerlendirme yaparak kendi zayıf ve güçlü yanlarını fark eder. Sürecin bir parçası olduğunu hisseden öğrenci daha aktif ve verimli bir şekilde eğitim öğretim etkinliklerine katılır. Bu sebeple öz değerlendirme bölümü ders kitaplarında yer almalıdır.

4.3. Görsel Tasarım İlkesi Doğrultusunda Yapılan Karşılaştırmada Elde Edilen Bulgular

Araştırmaya konu olan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan görseller karşılaştırıldığında elde edilen veriler tablolandırılmıştır.

Görsel Çeşitleri	2005 SBDK	2008 SBDK	2010 SBDK	2017 SBDK
Fotoğraf	316	310	306	212
Resim	49	36	17	57
Harita	21	21	28	9
Grafik	11	9	15	0
Şema-Şekil	6	6	18	4
Tarih şeridi	1	0	0	2
Karikatür	1	1	1	8
Minyatür	1	1	0	1
Kroki	2	1	0	0
Tablo	3	1	0	0
Toplam görsel sayısı	411	386	385	293
Sayfa sayısı	208	215	200	200
Sayfa başına ortalama görsel sayısı	1,97	1,79	1,92	1,46

Tablo-9: 2005 ve 2017 SBÖP Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsel materyallerin karşılaştırılması

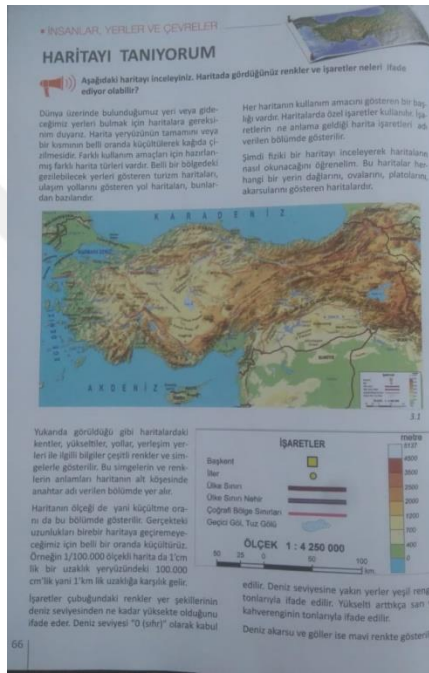
Yukarıdaki tabloda ders kitaplarında yer alan görsel çeşitleri ve sayıları belirlenerek elde edilen veriler yer almaktadır. Buradan da görüldüğü üzere sayfa başına en fazla görselin düştüğü ders kitabı 2005 yılına ait ders kitabı iken, en az görselin düştüğü kitap ise 2017 yılına ait kitaptır. Ancak ders kitapları incelendiğinde bu durumun 2017 yılına ait ders kitabı lehinde değiştiğini söylemek mümkündür. Çünkü kullanılan görsellerin boyutları daha büyük ve renk olarak daha canlıdır. Bu da görsellerin metinle daha iyi ilişkilendirilmesine olanak tanır.

Değişen öğretim programı çerçevesinde çıkarılan konular yer almaktadır. Örneğin 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan "Kanıt kullanarak Atatürk inkılâplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır," ve "Atatürk inkılâplarıyla ilkelerini ilişkilendirir," kazanımları 2017 öğretim planında yer almamaktadır. 2005 sosyal bilgiler ders kitabında ise bu konunun anlatımında toplam 26 adet görsel kullanılmıştır.

Bir diğer önemli unsur da kullanılan görsellerin boyutlarıdır. 2005, 2008, 2010 ve 2017 yıllarına ait 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsellerin boyutları birbirinden farklıdır. 2017 yılında büyük görseller kullanılmışken diğer yıllarda basılan kitaplarda daha küçük puntolu görseller kullanılmıştır. Bu durum bir sayfaya daha fazla görsel basılmasını sağlamakla birlikte görsellerdeki ayrıntıların çok fazla seçilememesine neden olmaktadır. Örneğin kültür ve miras öğrenme alanı için 2017 yılına ait sosyal bilgiler ders kitabında 51 görsel kullanılmıştır. Kullanılan görsellerin boyutları genel olarak büyüktür.

Aşağıda her iki kitapta da kullanılan Efes Antik Kenti'ne ait görseller yer almaktadır. 2010 yılına ait ders kitabında küçük bir görsel kullanılırken 2017 yılına ait ders kitabında Efes Antik Kenti üç farklı görsel kullanarak öğrencilere sunulmuştur. 2017 yılına ait görseller de daha canlı renkler kullanılmıştır. Bu durum öğrencilerin ülkemizin önemli bir turizm merkezi olan Efes ile ilgili daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlarken merak duygusunu da uyandırır.

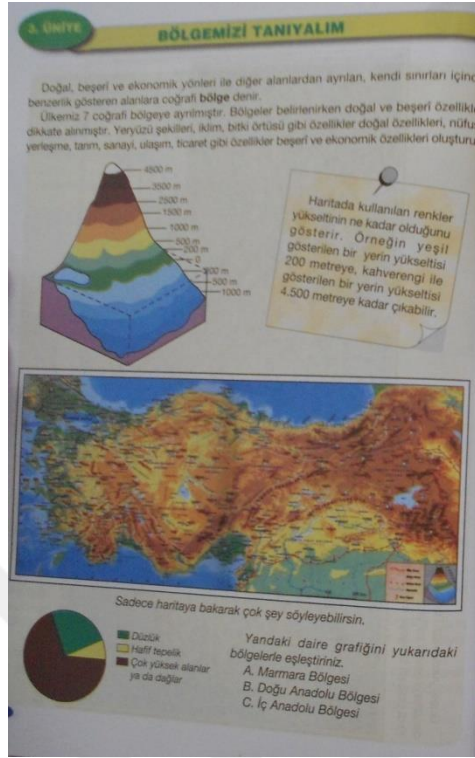
Karşılaştırılan kitaplar arasında 2017 yılına ait sosyal bilgiler ders kitabı, görsellerin canlılığı ve estetikliği açısından ön plana çıkmaktadır. Ders kitabı basımında kullanılan kağıdın oldukça kaliteli olduğu görülmektedir. Ders kitabı mat kuşe kağıda basılmıştır. Bu da görsellerin çok daha canlı olarak görülmesine olanak sağlamaktadır.

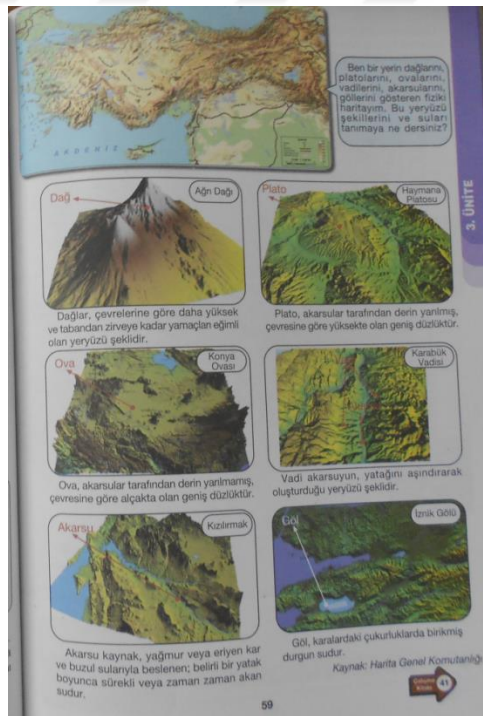
Şekil 68. 2017 SBDK harita boyutu örneği

Şekil 69. 2005 SBDK harita boyutu örneği

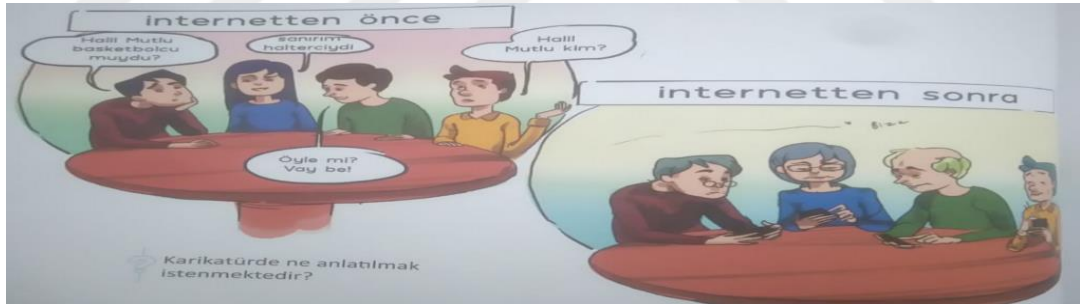
Şekil 70. 2008 SBDK harita boyutu örneği

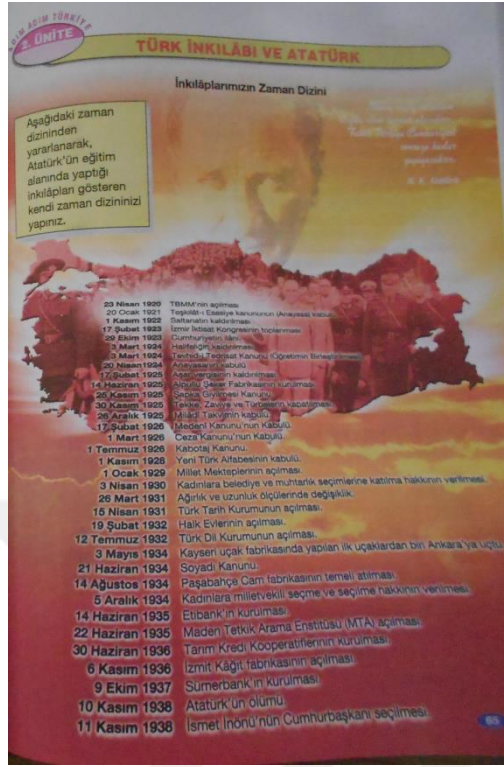
Şekil 71. 2010 SBDK harita boyutu örneği

Yukarıdaki görsellerde farklı kitaplarda, aynı kazanıma yönelik kullanılan görseller yer almaktadır. Görsellerde yer alan haritalar ayrıntıyı gösterme açısından farklılıklar göstermektedir. 2005 yılına ait harita ölçek açısından büyük ölçekli olsa da harita üzerinde yer alan görsellerin neresi olduğuna dair herhangi bir açıklamanın olmaması kafa karışıklığına yol açmaktadır. 2008 yılı ders kitabındaki harita hem renk açısından canlı hem de açıklamaların yer alması açısından da kullanışlıdır. 2010 yılı görseli ise boyut olarak küçük olduğu için ayrıntılar yeterince seçilememektedir. 2017 yılı ders kitabında ise canlı renklerin bulunduğu bir harita kullanılmıştır. Haritada kullanılan işaretlerin ne anlama geldiği ise daha dikkat çekici bir boyutta tekrar edilmiştir. Haritada yer alan coğrafi şekillerin de neresi olduğu bilgisi yeterince açık bir şekilde okunmaktadır.

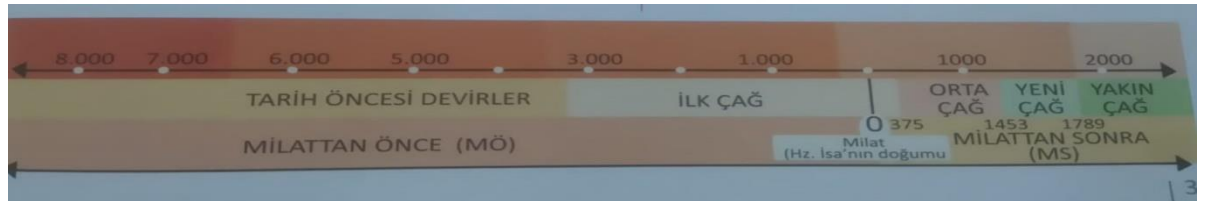
2017 yılına ait sosyal bilgiler ders kitabının karikatür kullanımı açısından diğer kitaplardan ayrıldığı görülmektedir. Karikatür kullanımı sosyal bilgiler dersi için önemli bir kaynaktır. Bu karikatürler ders içeriğinin daha zengin ve renkli hale getireceği gibi öğrencinin eleştirel düşünme, dersi kolaylıkla algılayabilme, empati kurma vb. becerilerinin geliştirmesini sağlar (Akbaba, 2013, s.251). Ayrıca karikatürler, konunun güncel olarak sunulmasını ve akılda kalmasını sağlar.

Şekil 72. 2017 SBDK karikatür kullanım örnekleri

Şekil 73. 2005 SBDK zaman dizimi örneği

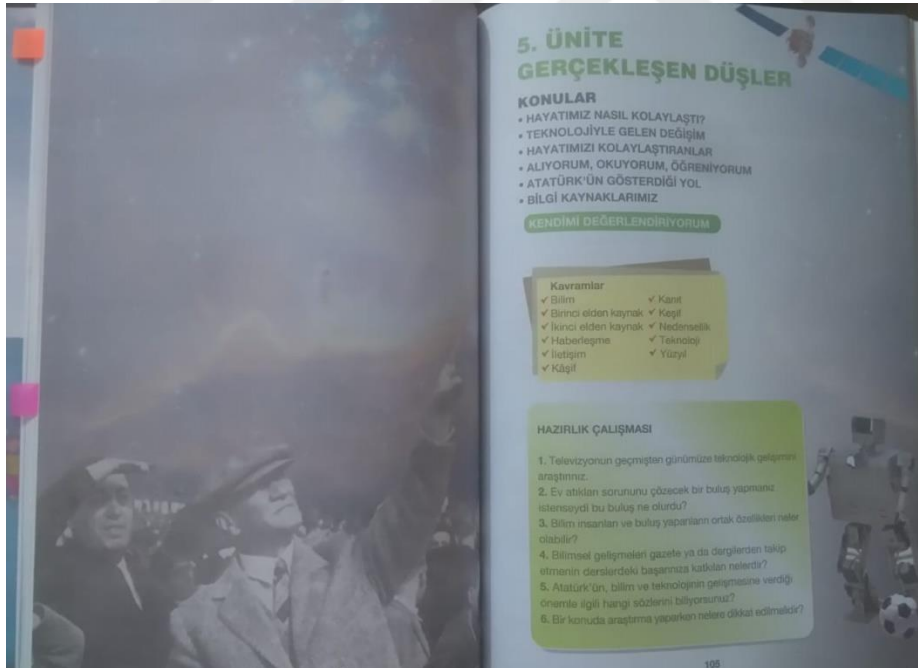

Şekil 74. 2017 SBDK zaman dizimi örneği

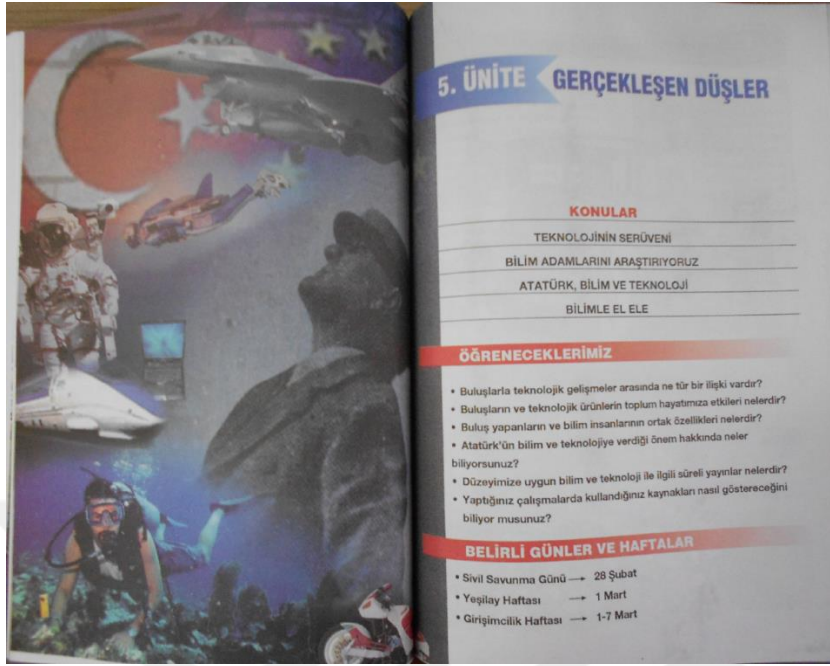
Yukarıda 2005 ve 2017 yıllarına ait kitaplarda bulunan tarih sıralamaları verilmiştir. Konular birbirinden farklı olsa da kitaplarda yer alan kronoloji çalışması olmaları dolayısıyla örneklendirilmişlerdir. 2005 yılı zaman dizimi çizelgesinin yazıları küçük punto başlamasından dolayı okunmakta güçlük çekilen kısımları yer almaktadır. 2017 yılı tarih şeridinde ise kullanılan renkler aynı tonlarda seçilmiştir. Bu durum tarihler arasında ayırım yapmayı zorlaştırmaktadır.

Şekil 75. 2017 SBDK "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanı kapağı

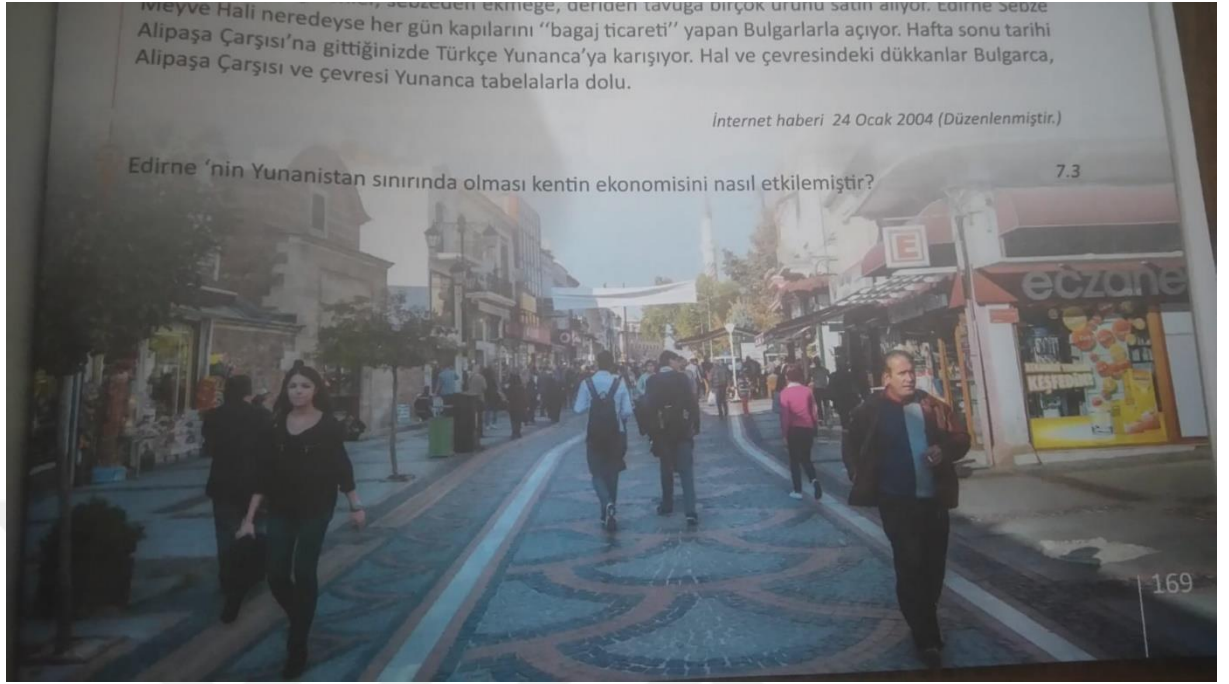

Şekil 76. 2010 SBDK "Gerçekleşen Düşler" ünite kapağı

Şekil 77. 2005 ve 2008 SBDK “Gerçekleşen Düşler” ünite kapağı

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında ünite ya da öğrenme alanı giriş kısmında seçilen kapak fotoğrafları genellikle süsleyici resimlerdir. Yukarıdaki görsellerde yer alan ünite kapak resimleri bunun bir kanıtıdır. “Gerçekleşen Düşler” ünitesi ya da “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanına ait konular kapaklarda yer alan resimlerle sınırlı değildir. Bu resimler öğretmenin yönelteceği sorularla üniteyle ilişkilendirilebilir. Bu sebeple görseller geniş kapsamlı bir öğrenme alanı için oldukça sınırlıdır.

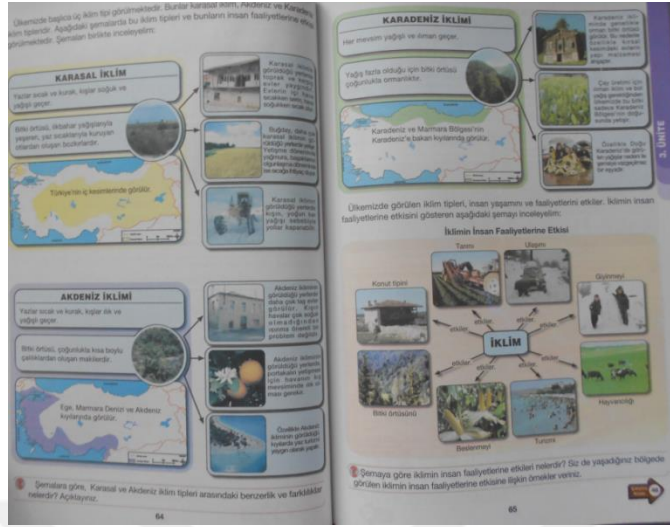

Şekil 78. 2017 SBDK s. 169 olumsuz görsel örneği

Ders kitaplarında görseller seçilirken dikkatli ve özenli davranılması gereklidir. Özellikle ilkökul ve ortaokul kitapları küçük yaş gruplarına hitap ettiği için daha da özenli davranılması gerekir. 2017 yılına ait ders kitabı sayfa 169'daki görselde ne yazık ki dikkatli davranılmadığı görülmektedir. Çünkü görselde en önde yer alan kişinin elindeki sigara dikkat çekicidir. Böyle bir ders kitabında yer almamalıdır.

Şekil 79. 2005 ve 2008 SBDK iklimler görseli

Şekil 80. 2010 SBDK iklimler görseli

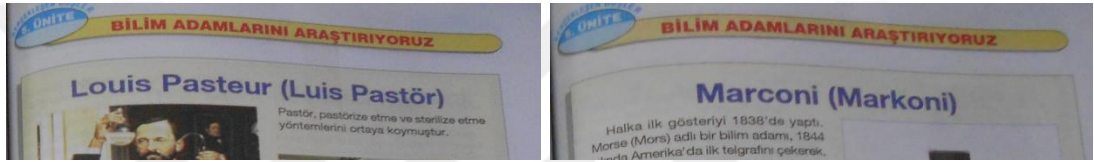

Şekil 81. 2017 SBDK İklimler görseli

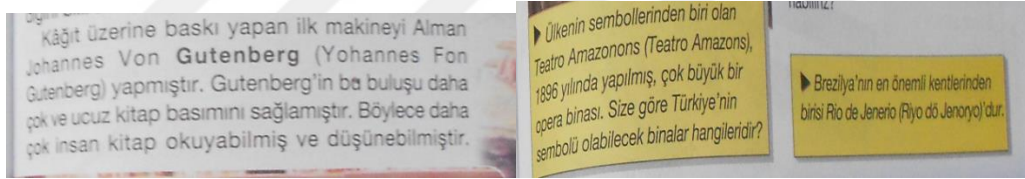
2005 yılı ders kitabında ülkemizde görülen iklimler bölümünde sadece küçük bir iklim haritası yer almaktadır. Harita etrafında konuşma balonları şeklinde konu anlatımı yapılmaktadır. Bu konunun tam olarak anlaşılması için yeterli değildir. 2010 yılı ders kitabında iklim konusu şema şeklinde verilmiştir. Kullanılan resimler küçük resimler olduğu için ayrıntılar seçilememektedir. 2017 yılına ait ders kitabında ise iklimler anlatılırken daha büyük boy resimler seçilmiştir. Resimlerin daha canlı olarak basılması da akılda kalıcılığı arttırmaktadır.

4.4.Dil ve Anlatım Açısından Ders Kitaplarının Karşılaştırılması Sonucu Elde Edilen Bulgular

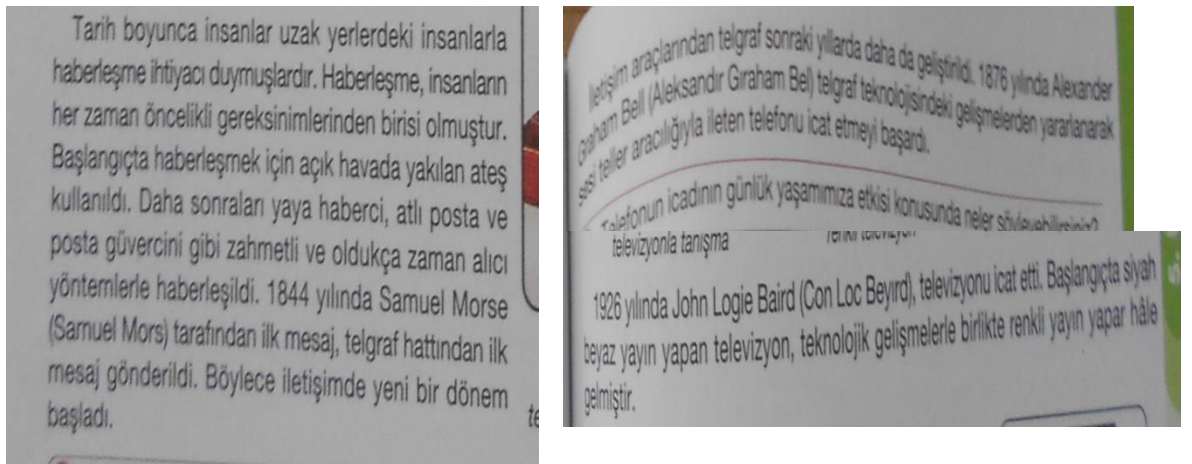
Ders kitaplarının kurallara uygun, düzgün bir Türkçe ile yazılması oldukça önemlidir. Çünkü öğrencilerin en sık kullandığı materyallerden biri ders kitabıdır. Dilimizin kurallara uygun olarak kullanılması öğrencilerin Türkçeyi daha düzgün kullanmasına zemin hazırlar. Ders kitaplarında noktalama işaretlerine, yazım kurallarına dikkat edilmelidir. Anlatım sade ve kolay okunabilir olmalıdır. Cümle yapıları ve uzunlukları öğrencilerin düzeyine uygun olarak seçilmelidir. Anlatımda açıklık, doğallık, tutarlılık gibi özelliklere dikkat edilmelidir (Demir; 2013; s. 107-123).

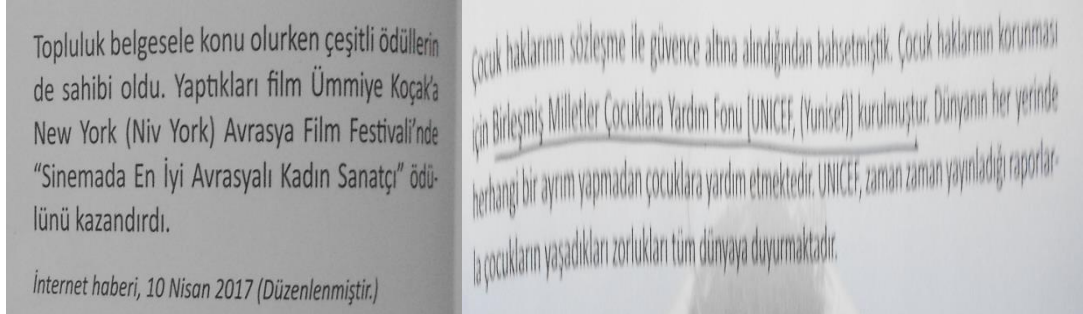
Şekil 82. 2005 5. sınıf SBDK s.121-123 yabancı kelimelerin okunuşu

Şekil 83. 2008 5. sınıf SBDK s.185-197 yabancı kelimelerin okunuşu

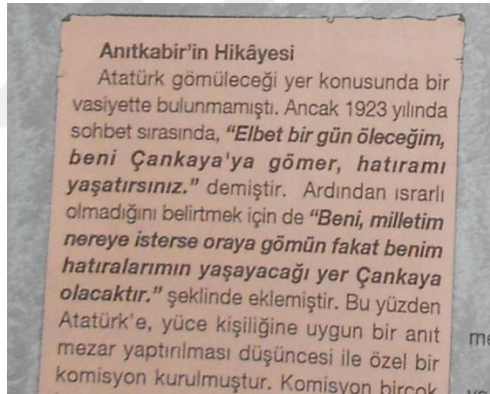

Şekil 84. 2010 SBDK s. 106-107 yabancı kelimelerin okunuşu

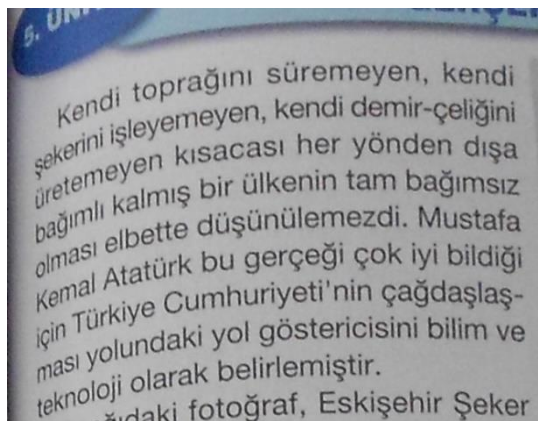

Şekil 85. 2017 SBDK s. 16-27 yabancı kelimelerin okunuşu

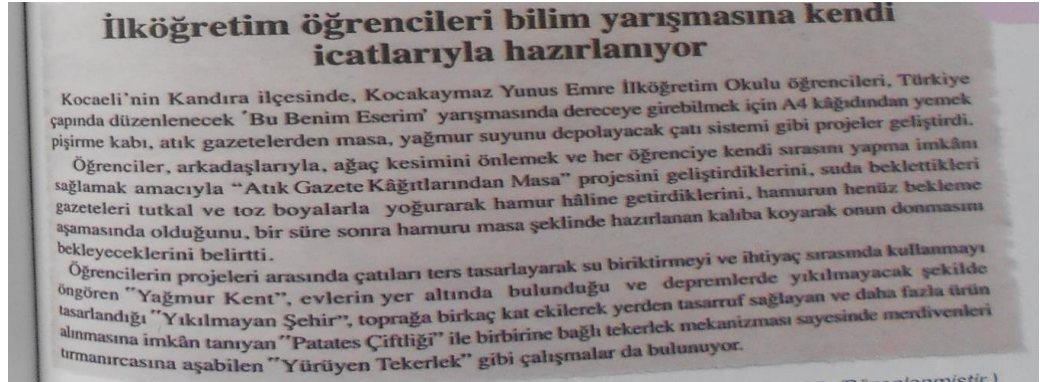
Ders kitaplarında aynen yazılması gereken yabancı kelimeler ve özel isimler orijinal şekilde yazılmalı ve bunların okunuşları parantez içinde verilmelidir (Tertemiz ve diğerleri, 2001, s. 55). Yukarıdaki örneklerden yola çıkarak incelenen ders kitaplarının bu kurala uyduğu açıkça görülmektedir.

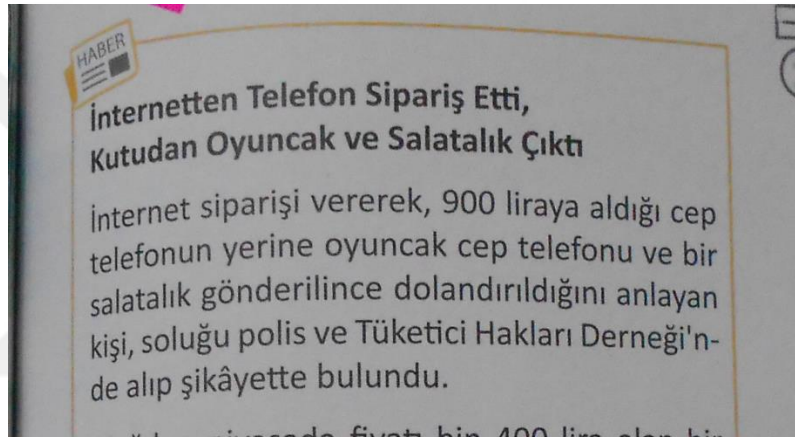
Şekil 86. 2005 SBDK s. 170 uzun cümle örneği

Şekil 87. 2008 SBDK s. 129 uzun cümle örneği

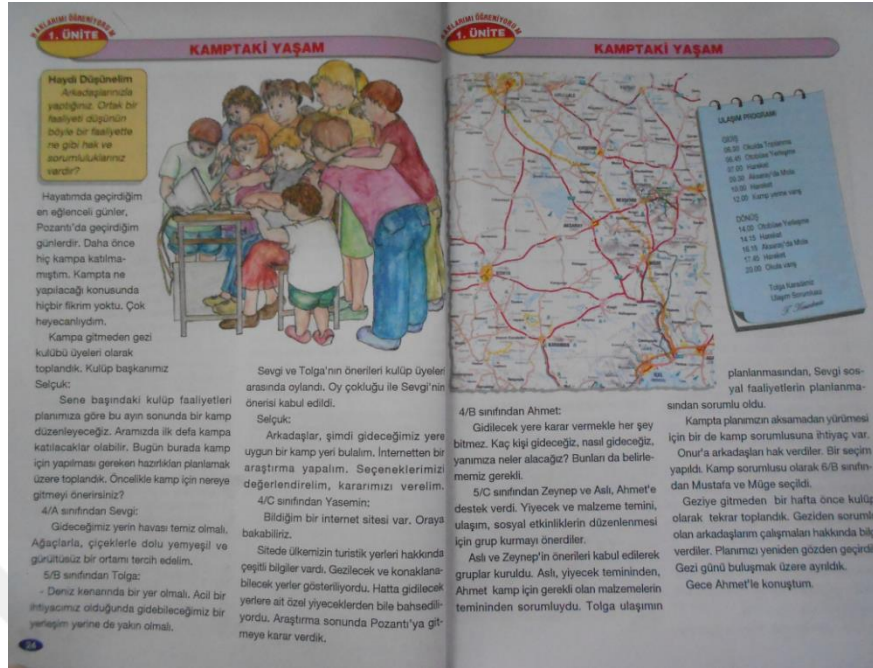
Şekil 88. 2010 SBDK s. 99 uzun cümle örneği

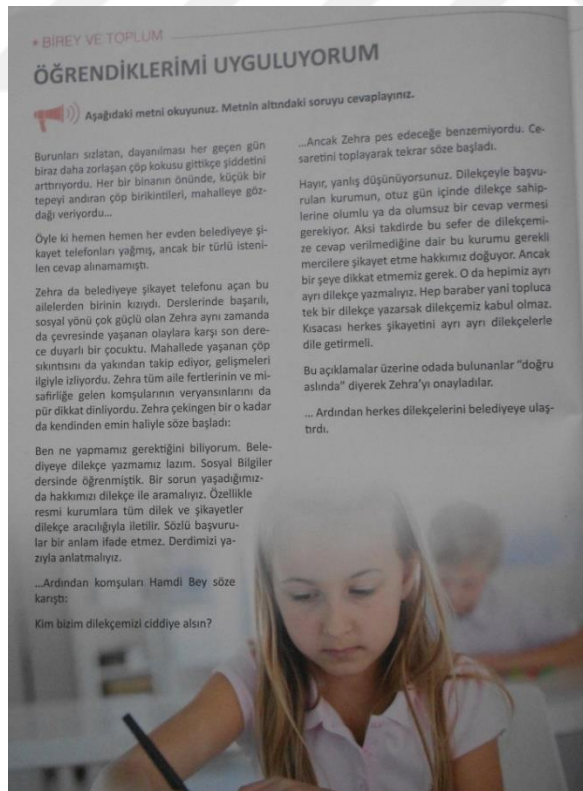
Şekil 89. 2017 SBDK s. 101 uzun cümle örneği

Ders kitaplarında kullanılan cümlelerin uzunlukları öğrencilerin seviyelerine uygun olmalıdır. 5. sınıf düzeyinde hazırlanmış bir ders kitabında bir cümlede en fazla 14 kelime bulunmalıdır. Bu kurala kitapların genelinde uyulduğu görülmektedir. Ancak yukarıda verilen örneklerde bu kurala uyulmayan bölümlerin de bulunduğu tespit edilmiştir. Örneğin; 2005 yılı ders kitabında Atatürk'ün anısı bölümünde 20, 2008 ders kitabında paragrafın ilk cümlesinde 23, 2010 ders kitabında gazete haberi bölümünde 47, 2017 ders kitabında 25 kelime bulunduğu görülmektedir.

İncelenen ders kitaplarında genel olarak noktalama işaretlerinin kurallara uygun olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu durum kitaplar açısından olumlu bir noktadır. Ancak 2005 yılına ait ders kitabında sayfa 24 ve 25'te yer alan diyaloglarda konuşma çizgisi kullanılmamıştır. Bu durum kitapta rastlanan noktalama işaretleri kullanımına yönelik bir hatadır. Konuşma çizgisi kullanmama hatasına 2017 yılına ait ders kitabında da rastlanmıştır. Sayfa 12-13'te yer alan metinde de konuşma çizgileri kullanılmamıştır.

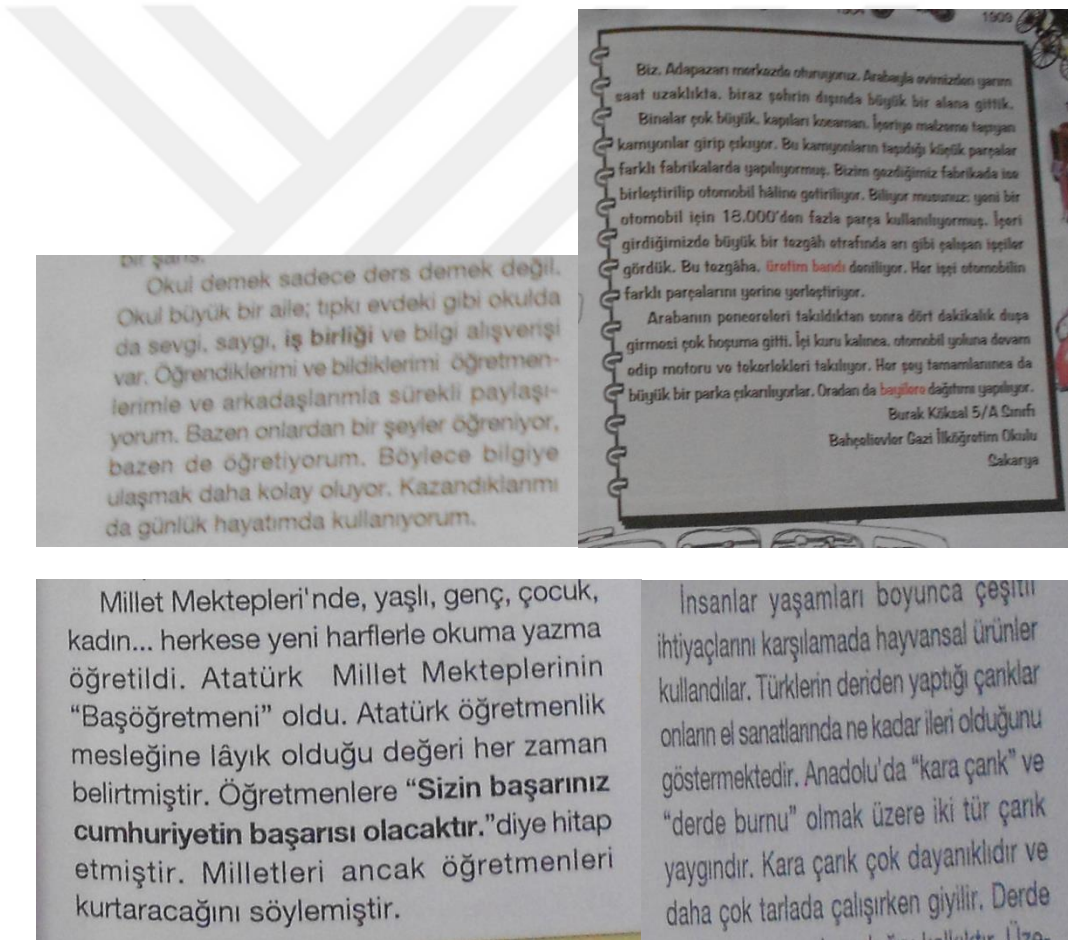

Şekil 90. 2005 5.sınıf SBDK s.24-25 konuşma çizgisi kullanmama hatası

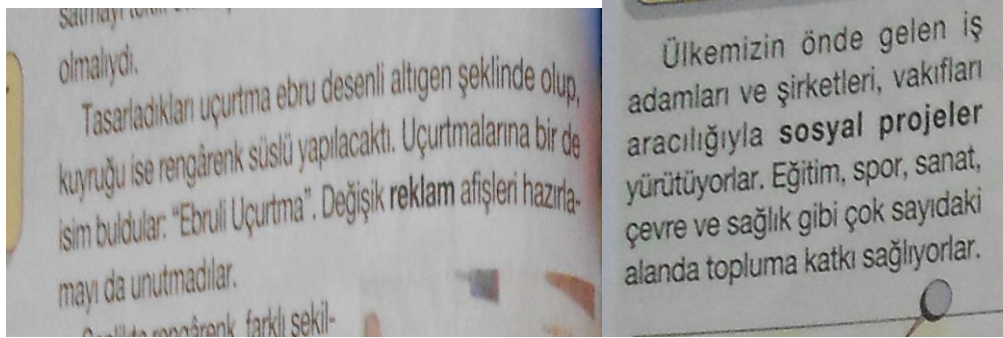

Şekil 91. 2017 SBDK s. 12 konuşma çizgisi kullanma hatası

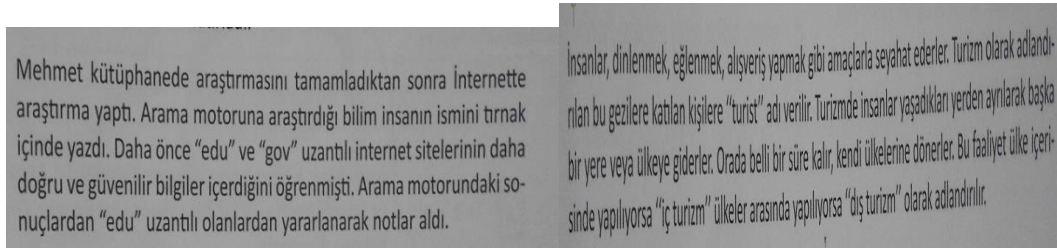
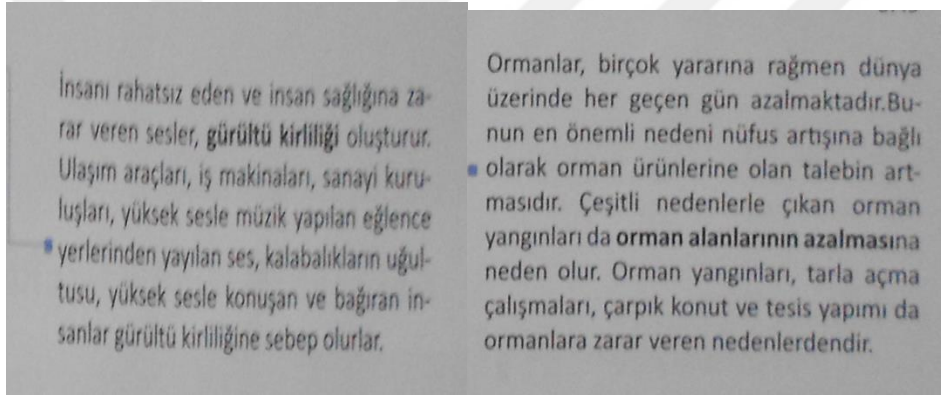
Araştırma konusu olan ders kitaplarında bir diğer ortak özellik ise vurgulamalardır. İncelenen 2005, 2008 ve 2017 yılı basım tarihli kitaplar da, farklı farklı vurgulamalar kullanılmıştır. Vurgulanmak istenen kavram ya da cümleler kimi yerde kalın yazılmış, kimi yerde tırnak içine alınmış, kimi yerde farklı renkte gösterilmişken kimi yerde de hem tırnak içinde hem de kalın harflerle yazılmıştır. Bu durum bir tutarsızlığa neden olmaktadır. Bu tutarsızlığın giderilmesi için kitaplarda aynı vurgulama türü kullanılmalıdır. 2010 yılı basımlı 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise tüm vurgulamalar tırnak içine alınarak yapılmıştır. Bu konuda 2010 yılı basımlı ders kitabı olumlu olarak görülebilir.

Şekil 92. 2005 SBDK farklı vurgu örnekleri

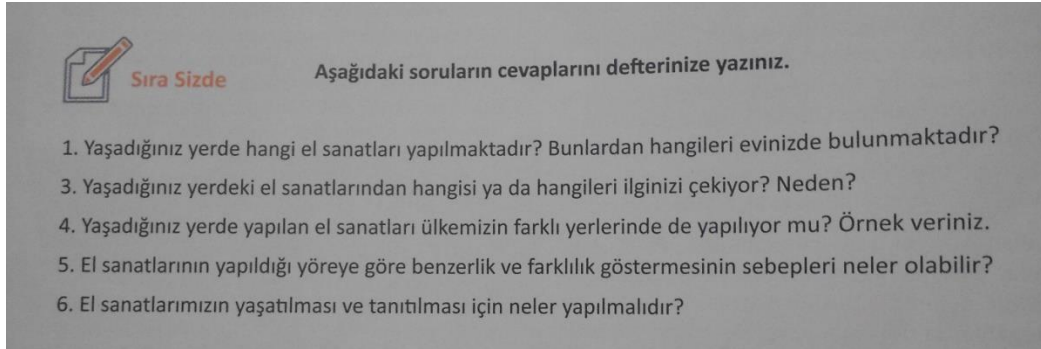

Şekil 93. 2008 5.sınıf SBDK farklı vurgu örnekleri

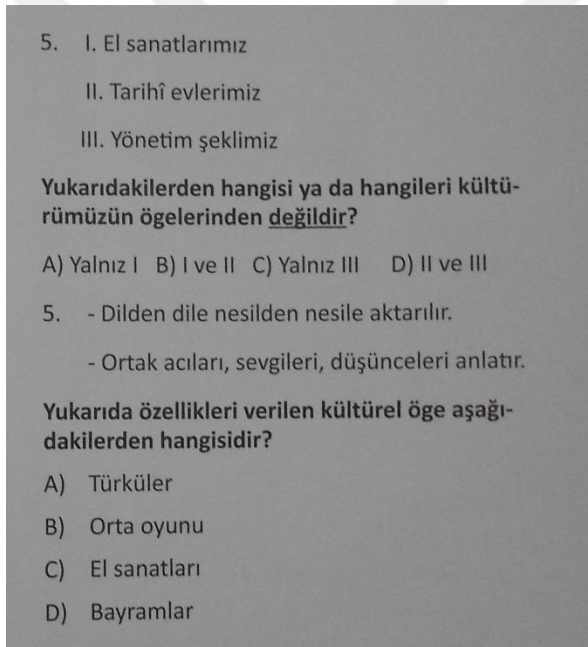

Şekil 94. 2017 5.sınıf SBDK farklı vurgu örnekleri

Ders kitaplarında dizgi hatalarına rastlanmamalıdır. Dizgi hataları öğrencinin dikkatinin dağılmasına neden olabilir. İncelenen kitaplar içerisinde 2017 yılına ait ders kitabında dizgi hatasına rastlanmıştır. Sayfa 63'te yer alan "Kendimi Değerlendiriyorum" bölümünde ve sayfa 52'de "Sıra Sizde" bölümünde soru numaralandırma hatalarına rastlanmıştır. Sayfa 63'te soru numaralandırırken 5 sayısı iki kez kullanılmış, sayfa 52'de numaralandırma yapılırken 2 numara kullanılmamış 1'den 3'e atlanmıştır.

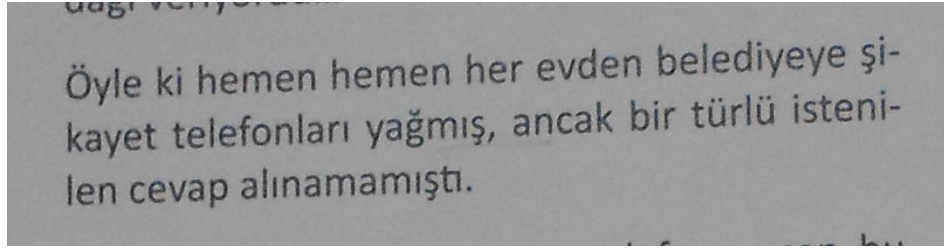
Şekil 95. 2017 5.sınıf SBDK s.52 numaralandırma hatası örneği

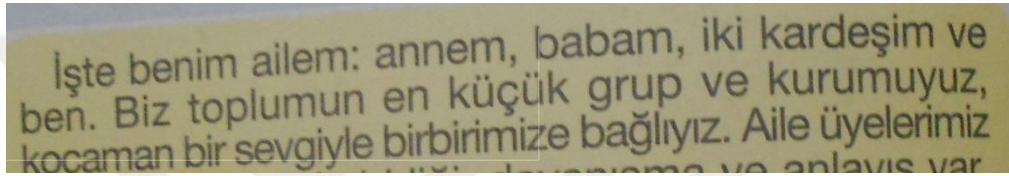
Şekil 96. 2017 5.sınıf SBDK s.63 numaralandırma hatası örneği

Ders kitaplarında Türkçe noktalama işaretleri kurallarına uyulmalıdır. Noktalama işaretleri cümlelerin anlamının bozulmaması için de önemlidir. İncelenen ders kitaplarında noktalama işaretleri kurallarına uyulduğu görülmektedir. Ancak bazı noktalarda hatalar yapıldığı görülmüştür. Örneğin 2017 yılı ders kitabı sayfa 12’de yer alan “Öyle ki hemen hemen her evden belediye şikayet telefonları almış, ancak bir türlü istenilen cevap alınamamıştı,” cümlesinde virgöl kullanımı yanlıştır. Bu cümlede virgöl kullanımı gereksizdir. 2010 yılı ders kitabında da iki nokta (:) kullanımı yanlışıdır. Sayfa 14’te yer alan cümle “İşte benim ailem: annem, babam, iki kardeşim ve ben,” şeklindedir. İki

nokta kullanımından sonra büyük harfle başlanması gerekirken küçük harf kullanılmıştır. Bu da kullanım hatası oluşturmaktadır.

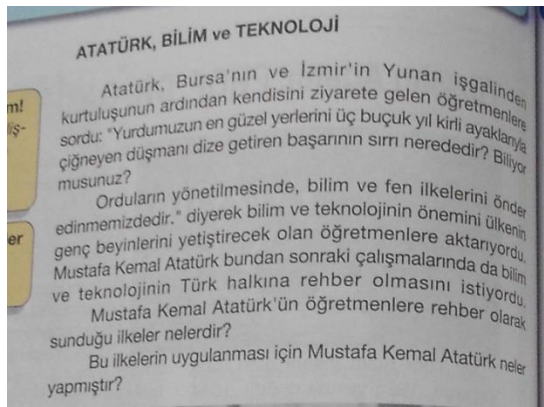

Şekil 97. 2017 5.sınıf SBDK s.12 virgül kullanım hatası

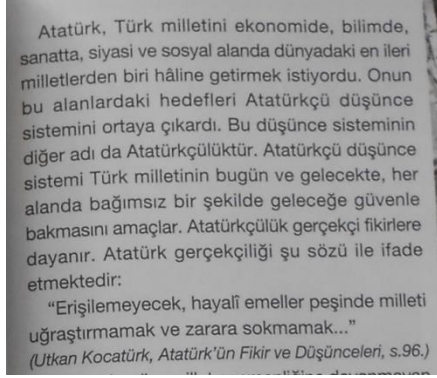

Şekil 98. 2010 5.sınıf SBDK s.14 iki nokta kullanım hatası

İncelenen ders kitaplarında 2008 ve 2010 yılı kitaplarında paragrafa başlama hataları görülmüştür. Paragraflar düz yazılarda bölüm ayırmak için kullanılır. Ancak 2008 ders kitabı sayfa 128 ve 2010 yılı ders kitabında sayfa 43'te aynı cümle içerisinde paragraf başı yapıldığı göze çarpmaktadır.

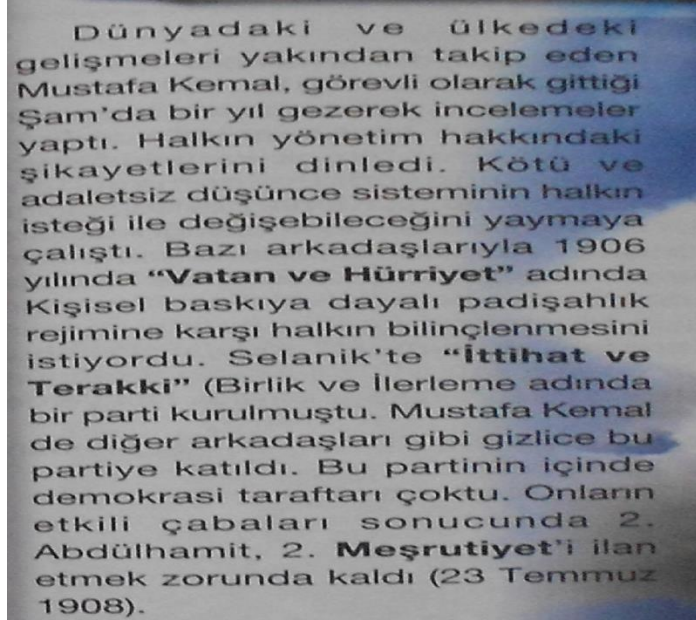

Şekil 99. 2008 SBDK paragraf hatası

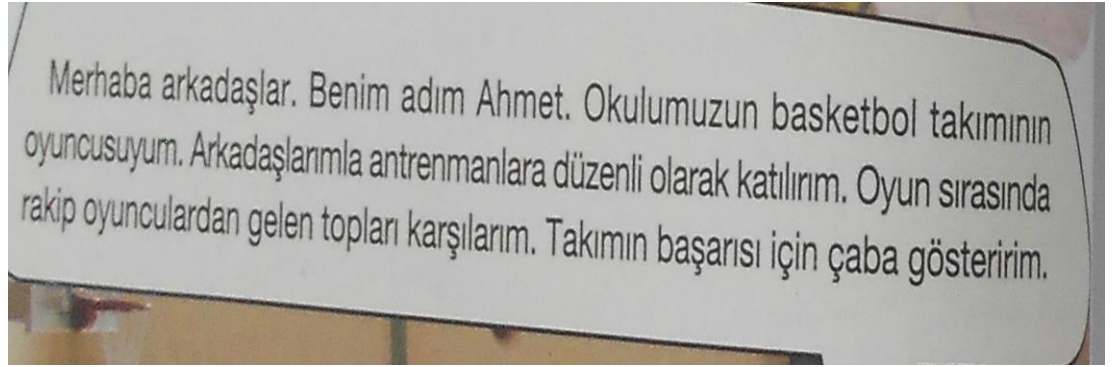

Şekil 100. 2010 5.sınıf SBDK s.43 paragraf hatası

2008 yılı ders kitabında ise sayfa 53'te de cümlelerin yarım kaldığı bir bölüme rastlanmıştır. Sayfada yer alan hata “Bazı arkadaşlarıyla ‘Vatan ve Hürriyet’ adında” cümlesindedir. Bu cümlede hata “Bazı arkadaşlarıyla ‘Vatan ve Hürriyet’ adında bir cemiyet kurmuştur,” şeklinde tamamlanarak anlatım bozukluğu ortadan kaldırılabilir. Bir diğer anlatım bozukluğuna da 2010 yılı ders kitabı sayfa 24'te rastlanmıştır. “Arkadaşlarımla antrenmanlara düzenli olarak katılım,” olarak yazılan cümle “Arkadaşlarımla antrenmanlara düzenli olarak katılırız,” şeklinde düzeltilerek anlatım bozukluğu giderilebilir.

Şekil 101. 2008 SBDK s. 53 yarım kalmış cümle örneği

Şekil 102. 2010 5.sınıf SBDK s.24 anlatım bozukluğu örneği

Araştırmada ders kitapları okunabilirlik formüllerine göre de değerlendirilmiştir. Flesch, SMOG, CLOZE gibi okunabilirlik formülleri bulunmaktadır. Ancak bu formüller Türkçe için yeterli değildir. Bu sebeple bu araştırmada Ateşman tarafından Türkçeye uyarlanmış okunabilirlik formülü kullanılmıştır. Bu formül şu şekildedir:

Okunabilirlik sayısı= $198,825 - 40,175(\text{hece olarak ortalama kelime uzunluğu}) - 2,610(\text{kelime olarak ortalama cümle uzunluğu})$ (Kalın, Aydemir;2017;s.90)

Bu formülle yapılan hesaplamalarda 1-29 arası çok zor, 30-49 arası zor, 50-69 arası orta güçlük, 70-89 arası kolay, 90-100 arası çok kolay olarak değerlendirilir (Demir; 2013; s. 120).

2005 SBDK Okunabilirlik Tablosu							
Metnin yer aldığı sayfa sayısı	Kelime sayısı	Cümle Sayısı	Ortalama uzunluğu	tümce	Ortalama uzunluğu	Sözcük	Sonuç Değer
16	105	12	7,91		2,49	77,91	Kolay
47	100	10	10		2,66	65,86	Orta
157	102	11	9,09		3,01	53,79	Güçlük
						65,85	Orta
							Güçlük

Tablo-10: 2005 SBDK okunabilirlik tablosu

2008 SBDK Okunabilirlik Tablosu									
Metnin yer aldığı sayfa sayısı	Kelime sayısı	Cümle Sayısı	Ortalama uzunluğu	tümce	Ortalama uzunluğu	sözcük	Sonuç	Değer	
41	102	11	9,27		2,73		64,73	Orta	Güçlük
59	103	9	11,44		2,96		50,28	Orta	Güçlük
140	100	10	26,88		2,77		60,66	Orta	Güçlük
							58,55		Güçlük

Tablo-11: 2008 SBDK okunabilirlik tablosu

2010 SBDK Okunabilirlik Tablosu									
Metnin yer aldığı sayfa sayısı	Kelime sayısı	Cümle Sayısı	Ortalama uzunluğu	tümce	Ortalama uzunluğu	sözcük	Sonuç	Değer	
108	102	10	10,1		2,99		52,57	Orta	Güçlük
162	102	9	11,33		2,75		58,56	Orta	Güçlük
176	97	9	10,77		2,73		65,939	Orta	Güçlük
							59,02		Güçlük

Tablo-12: 2010 SBDK okunabilirlik tablosu

2017 SBDK Okunabilirlik Tablosu									
Metnin yer aldığı sayfa sayısı	Kelime sayısı	Cümle Sayısı	Ortalama uzunluğu	tümce	Ortalama uzunluğu	sözcük	Sonuç	Değer	
47	102	11	9,18		2,75		64,38	Orta	Güçlük
127	94	15	8,66		2,45		77,79	Kolay	Orta
138	101	12	8,41		2,97		57,52	Güçlük	Orta
							66,56		Güçlük

Tablo 13: 2017 SBDK okunabilirlik tablosu

Yukarıdaki tablolar Ateşman tarafından hazırlanan okunabilirlik formülüne göre oluşturulmuştur. Tablo incelendiğinde genel olarak ders kitaplarının okunabilirlik düzeylerinin orta güçlükte olduğu ortaya çıkar. Ortalama değerler açısından bir sıralama yapıldığında 2017 yılına ait ders kitabının daha kolay okunabildiği görülmektedir. 2008 yılına ait ders kitabı ise 2017 yılı ders kitabına oranla daha zor okunabilmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Araştırmanın bu bölümünde konu ile ilgili daha önce yapılmış araştırmaların sonuçlarından yola çıkarak değerlendirme yapılacaktır. Ancak yapılan literatür araştırmasında 2005 Yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ders kitabı ile 2017 Yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ders kitaplarının karşılaştırıldığı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple bu bölümde benzer çalışmalar ile benzerlik ve farklılıkları ortaya konacaktır.

İncelenen ders kitaplarının kapak görsellerinin sosyal bilgiler dersinin kapsamını tam olarak yansıtmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Kitap kapakları genel olarak bir ya da birkaç ünite ile sınırlı kalmışlardır. Gülersoy (2013) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuç bulunmaktadır. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelenmiş ve bu kitabın da kapak tasarımının kazanımlarla kıyaslandığında eksik kaldığı görülmüştür.

2017 yılı 5. sınıf ders kitabında görsel olarak daha fazla karikatür kullanılmıştır. Bu durum ders kitabı açısından olumlu bir özellik olarak görülmektedir. Şentürk (2014) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde de karikatür kullanımının kavram öğretimi açısından olumlu sonuçlar doğurduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tonga'nın (2007) hazırladığı "İlköğretim 5. Sınıf MEB Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Görsel Materyallerin İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezinde 2005 öğretim programıyla birlikte ders kitaplarında artan görsel sayısına dikkat çekilmiştir. Görsellerin çoğunun da metinle ilişkilendirildiği ya da metni destekleyici olarak kullanıldığı sonucu ortaya çıkmıştır. 2017 ve 2005 yılı öğretim programlarına ait ders kitaplarının karşılaştırıldığı araştırmamızda da ders kitaplarında kullanılan görsellerin olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kullanılan görsellerin arttırılması ile öğrenmenin kalıcılığı arasında olumlu bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Çünkü, "sözel bir konunun resimlerle desteklenmesi dikkati konu üzerinde topladığı gibi, konunun daha somut ve gerçekçi bir şekilde sunulmasını sağlar (Aktaş, Albayrak ve Uzuner, 2010 akt. Şentürk, 2017s. 26)."

2005 öğretim programı ve 2017 öğretim programı kapsamında hazırlanan ders kitaplarında görsellere oldukça yer verildiği görülmüştür. Bu durum ders kitaplarının öğretim üzerinde olumlu etkisini göstermektedir. Ders kitaplarındaki görsel materyaller öğrenmeyi kolaylaştırdığı gibi soyut bilgilerin somutlaştırılmasını da sağlar. Kalıpçı (2008) tarafından hazırlanmış olan yüksek lisans tezinde 2005 yılı 5. sınıf ders kitapları için aynı sonuca ulaşılmıştır. Yapılan araştırmada 1998 ve 2004 yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programları çerçevesinde hazırlanan ders kitapları karşılaştırılmıştır. Araştırmanın sonuçlarında biri de görsel metinlerin arttırılması ile öğrenme arasında olumlu bir ilişki olduğudur.

Fidan, Çelen ve Hayır Kanat (2018) tarafından hazırlanan “2017 Programına Göre Hazırlanan Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabının Öğrenme Etkinlikleri Açısından Değerlendirilmesi” isimli çalışmada 2017 yılı 5. sınıf ders kitabının öğrenme etkinlikleri açısından başarılı bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Etkinliklerin genel olarak öğrenci merkezli ve sınıf düzeyine uygun, öğrenmeye teşvik edici olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu çalışma ile yaptığımız bu araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. 2017 yılı 5. sınıf ders kitabı, 2005 programına göre hazırlanan ders kitaplarından daha fazla öğrenme etkinliği barındırmaktadır. Bu etkinliklerin ders kitabında ve konunun hemen devamında olması olumlu bir özelliktir. Çalışma kitaplarının kaldırılmış olmasına rağmen 2017 yılı 5. sınıf ders kitabı öğrenme etkinlikleri açısından 2005 programı ders kitaplarından daha başarılıdır.

Ulu Kalın ve Aydemir (2017), 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan metinlerin orta güçlükte olduğu ve sınıf seviyesine uygun olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç, çalışmamızdan elde ettiğimiz sonuç ile örtüşmektedir. Zira 2005, 2008, 2010 ve 2017 yıllarına ait ders kitapları okunabilirlik formülüne göre değerlendirildiğinde orta güçlükte oldukları görülmüştür. Ders kitaplarında yer alan metinlerin sınıf seviyesine göre seçilmesi, kolay okunabilir metinlere yer verilmesi gerekmektedir.

Taş (2007), öğretmen görüşlerine göre MEB 5. sınıf ders kitabını değerlendirmiştir. Buna göre öğretmenler ders kitabını fiziksel, görsel, dil ve anlatım özellikleri açısından olumlu bulmuşlar ancak içerik bakımından kısmen olumlu olduğunu belirtilmiştir. 2017 yılı 5. sınıf ders kitabı fiziksel ve görsel

tasarım açısından diğer kitaplardan daha olumlu olsa da içerik açısından geliştirilebilir olarak görülmüştür.

Demir ve Atasoy (2018), 2017 yılı 5. sınıf ders kitabında sözlük bölümünün yetersiz, kronoloji bölümünün dar kapsamlı, kitap sonunda yer alan haritalar bölümünün ise sosyal bilgiler dersinin kapsamını tam olarak karşılayamadığı sonucuna ulaşmışlardır. Söz konusu araştırma ile yaptığımız araştırma bu konuda benzerlik göstermektedir. 2005, 2008, 2010 ve 2017 ders kitaplarında yer alan kronolojiler belirli konularla sınırlandırılmış, sözlük bölümleri ünite kavramları açısından eksik kalmış, kitap sonunda ise sadece Türkiye Siyasi Haritası ve Türk Dünyası Haritalarına yer verilmiştir. Bu da ders kitaplarının bu konuda eksik kaldığını göstermektedir.

Kabapınar (2009), 2004 öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarının yapılandırmacı öğretim anlayışının temel ilkeleri ile örtüştüğü sonucunu ortaya koymuştur. İncelediğimiz ders kitaplarında da bu sonuca benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı çerçevesinde hazırlanan ders kitaplarında kullanılan farklı yöntem ve tekniklerle öğrenci öğrenme sürecinde aktif rol oynamaktadır. Öğrencinin öğrenme öğretme sürecine aktif katılımı yapılandırmacı öğretim anlayışına uygundur.

5.2. Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde araştırma ile elde edilen sonuçlara yer verilecektir. Elde edilen sonuçlar önceden belirlenen problemler üzerinden başlıklar halinde ortaya konacaktır.

Fiziksel özellikler açısından karşılaştırma sonuçları

- İncelenen ders kitapları boyutlar açısından benzerlik göstermektedir. Ders kitapları, boyut açısından yeterli görülmüştür.
- Ders kitaplarının kapak renkleri sıcak ve soğuk renkler dengeli kullanılarak oluşturulmalıdır. Ancak 2005 ve 2017 yılı ders kitaplarının kapakları soğuk renklerden seçilmiştir. 2008 ve 2010 yılı ders kitaplarının kapakları ise sıcak renklerdendir.
- İncelemeye konu olan ders kitaplarının kapak tasarımı yetersiz bulunmuştur. Kitap kapaklarında kullanılan görseller sosyal bilgiler dersini kapsayıcı

olmaktan uzaktır. Görseller genellikle bir ya da iki üniteyi kapsayacak şekilde seçilmiştir.

- Ders kitaplarının sırt bölümünde yazarların isimleri yer almamaktır. Aynı eksiklik arka kapakta da bulunmaktadır. Bu fiziksel olarak olumsuz bir özelliktir.
- Ders kitaplarında yer alan “Organizasyon Şeması”, “Kitabımızı Tanıyalım” bölümleri kitaptaki işaretlerin ne anlama geldiğini okuyucuya göstermektedir. Bu olumlu bir özelliktir.
- “İçindekiler” bölümü 2017 kitabında daha dikkat çekici olarak düzenlenmiştir. Bu 2017 kitabını diğerlerinde ayıran olumlu bir özelliktir.
- Ders kitaplarının sonunda bulunan “Kronoloji”, “Sözlük” ve “Haritalar” bölümlerinin eksik olarak hazırlandığı görülmüştür. Bu alanlar sosyal bilgiler dersini ve öğretim programını kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Ders kitaplarının hazırlandığı yazı tipi ve boyutu yaş grubuna uygundur.
- 2017 yılı ders kitabı kullanılan kağıt tipi, kapak karton kalitesi, baskı renklerindeki canlılıklar açısından incelenen diğer ders kitaplarından olumlu anlamda farklıdır. Kağıt ve karton kalitesi oldukça iyidir. Basımda da oldukça canlı renklerin kullanılması ders kitabını daha ilgi çekici ve daha kullanışlı hale getirmiştir.

Eğitsel tasarım açısından

- 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı yapılandırmacı bir anlayışla hazırlanmıştır. Bu doğrultuda öğrenci daha aktif olarak öğrenme öğretme sürecine katılmalıdır. Ancak 2005, 2008 ve 2010 programları ders kitaplarında öğrenciyi aktif olarak sürece katılabilecek etkinlikler açısından eksik kalmaktadır. 2017 ders kitabında ise bu eksiklik giderilmiş ve öğrenci katılımını sağlayacak etkinliklere daha çok yer verilmiştir.
- Kazanım-sayfa sayısı karşılaştırıldığında dengeli bir şekilde dağıtıldığı görülmüştür. Ünite içi bölümleri çoğunlukla üniteye ve konunun içeriğine uygun seçilmiştir. Ancak 2005, 2008 ve 2010 ders kitaplarında üniteler için ayrı bir isim belirlenmişken 2017 ders kitabında ünite adı olarak öğrenme alanı adı seçilmiştir. Bu 2017 ders kitabı açısından olumlu bir özelliktir.

Çünkü öğrenci, öğreneceği konunun öğrenme alanı hakkında bilgi edinebilmektedir.

- 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı kapsamında hazırlanan ders kitaplarında yer alan bazı grafik ve tablolar güncel değildir. 2005 ders kitabında ise çelişkili bilgiye rastlanmıştır. Bunlar olumsuz örneklerdir.
- Öğrenme etkinlikleri açısından 2005 programına ait kitaplar yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlik 2017 programına ait ders kitaplarında bulunmamaktadır. Ünite sonu değerlendirme soruları sayı olarak kıyaslandığında 2017 ders kitabında daha fazla soruya yer verildiği görülmüştür. Bu olumlu bir özelliktir. Ancak 2017 ders kitabının sonunda yer alan “Cevap Anahtarı” bölümü kaldırılmalıdır
- 2017 yılı 5. sınıf ders kitabında “Kavram Haritası” bölümüne yer verilmiştir. Bu diğer kitaplardan üstün yanlarından biridir. Böylelikle öğrenci öğrendiklerini bir bütün olarak, görsel bir şekilde tekrar edebilmektedir.

Dil ve anlatım özellikleri açısından

- İncelenen ders kitaplarında dil ve anlatım yönünden eksiklikler tespit edilmiştir. Örneğin, incelenen ders kitaplarında yer alan bazı metinler öğrenci seviyesine uygun olmayan kelime sayısı içermektedir. Bu da öğrencinin okuyabilmesini zorlaştırır.
- Noktalama işaretleri genel olarak kurallara uygun olarak kullanılmış olmakla birlikte bu kurallara uyulmadığı noktalar da tespit edilmiştir. Örneğin; 2005 ve 2017 ders kitaplarında bazı metinlerde konuşma çizgisi kullanılmamıştır.
- 2017 yılı 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında dizgi hatalarına rastlanmıştır. Bu olumsuz bir durumdur.
- Ateşman tarafında hazırlanan okunabilirlik formülü ile ders kitaplarının okunabilirlikleri ölçülmüştür. Buna göre incelenen ders kitaplarının okunabilirlik düzeyleri “orta” olarak belirlenmiştir. Ancak en yüksek okunabilirlik puanına sahip olan 2017 yılı ders kitabıdır.

Görsel tasarım

- Kullanılan görsel sayısı bakımından 2017 ders kitabında daha az görsel kullanıldığı görülse de görsellerin boyutları, basımda renklerin canlılığı, konuya uygunluk açısından çok daha iyi özelliklere sahip olduğu

görülmektedir. 2017 yılı ders kitabında görseller daha büyük boyutta ve daha canlı renklere sahiptir.

- 2017 yılı ders kitabında daha fazla karikatür kullanılmıştır. Bu da öğrenmenin kalıcılığını sağlarken daha kolay öğrenme imkanı da verir.

Bu araştırmaya dayanarak şu önerilerde bulunulabilir:

- Ders kitapları fiziksel özellikler açısından 2017 yılı ders kitabı doğrultusunda hazırlanabilir. Kapak kartonu ve sayfa yapısının daha iyi olması nedeniyle ders kitaplarında kalın karton kapak ve mat kuşe kağıt kullanılabilir.
- Çalışma kitabının kaldırılması olumlu bir gelişme olmakla birlikte eksikliğin hissettirilmemesi için ders kitaplarında daha fazla öğrenme etkinliğine yer verilebilir.
- Ders kitaplarının kapak tasarımları için görsel tasarım uzmanlarından yardım alınabilir ve sosyal bilgiler dersini daha kapsayıcı resimler seçilebilir.
- Ders kitaplarında yer alan dil ve anlatım hatalarının giderilmesi için daha fazla dil uzmanından yardım alınabilir.
- 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Atatürkçülük konularının çıkarıldığı görülmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi için ilgili konularda Atatürk ve O'nun düşünce ve sözlerine yer verilerek dikkat çekilebilir.
- Ders kitaplarında yer alan etkinlikler öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre yeniden düzenlenebilir.
- 2017 yılı ders kitabının sınıf içi kullanımına yönelik araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ablak, S., (2013), Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Biçimsel Özellikleri, Akbaba, B., (ed) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler, (s. 52-77), Ankara: Pegem Akademi
- Açıkgöz, K., (2007) Etkili Öğrenme ve Öğretme, İzmir: Biliş
- Açıkgöz, K., (2007), Aktif Öğrenme, İzmir: Biliş
- Akbaba, B., (2013), Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Kaynakların Kullanımı, Akbaba, B., (ed) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler, (s. 234-278), Ankara: Pegem Akademi
- Akbaba, B., (2015), Sosyal Bilgiler Öğretiminde Görsel Kullanımı, Safran, M., (ed) Sosyal Bilgiler Öğretimi, (s.283-319), Ankara: Pegem Akademi
- Akyüz, Y., (2010), Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2010, Ankara: Pegem Akademi
- Altun, A., (2013), Yapılandırmacı Yaklaşım, Sosyal Bilgiler Programları ve Ders Kitapları, Akbaba, B., (ed) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler,(s. 2-28), Ankara: Pegem Akademi
- Başol, S., Ünal, F., Azer, H., Yıldız, A., Evirgen, Ö.F., (2010). Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı, İstanbul: MEB Yayınları, Bedrialp Matbaacılık
- Bilgili, A.S., (2008), Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler, Bilgili, A.S., (ed) Sosyal bilgilerin Temelleri, (s. 2-32), Ankara: Pegem Akademi
- Camkıran, T. M., (2011). 981 ve 2006 T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Programlarına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarının İçerik ve Kullanılabilirlik Açısından Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Ceylan, E., Yiğit, B., (2004). Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi, Ankara: Anı Yayıncılık
- Coşkun Keskin, S., (2010), Sosyal Bilgilerin Felsefi Temelleri, Bilgili, A.S.,(ed) Sosyal Bilgilerin Temelleri, (s. 35-53), Ankara: Pegem Akademi

- Çelen, S., Fidan, S. & Hayır-Kanat, M. (2019). Investigation of the geographical issues in the school of primary social studies according to the 2017 program. *International Journal of Geography and Geography Education*, 39, 70-82
- Çetin, A., (2005). 6. Sınıf Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitabının (2005) Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenip Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkocatepe
- Çoban, A., Akşit, İ., (2018). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Öğrenme Alanı, Kazanım, Kavram, Değer ve Beceri Boyutları Açısından Karşılaştırılması, *Journal of History Culte and Art Research*, 7(1), 479-505
- Demir, F.B., Haçat, S.O., (2018), Sosyal Bilim Disiplinlerine Göre 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(2), 27-56
- Demir, T., (2013), Sosyal Bilgiler Kitaplarında Dil ve Anlatım, Akbaba, B., (ed) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler, (s.106-144) Ankara: Pegem Akademi
- Demir, Y., Atasoy, E., (2018), 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının (2017) Değerlendirilmesi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31-2, 753-780
- Demirel, Ö., (2011), Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme, Ankara: Pegem Akademi
- Demirel, Ö., Kaya, Z., (2008), Eğitimle İlgili Temel Kavramlar, Demirel, Ö., Kaya, Z., (ed) Eğitim Bilimine Giriş, Ankara: Pegem Akademi
- Doğanay, A., (2007), Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler enstitüsü Dergisi*, 17-2, 77-69
- Duman, T., Çakmak, M., (2011), Ders Kitabının Nitelikleri, Küçükahmet, L. (ed) Konu Alanı ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, (s.18-32), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Egedemir, M.P., (2017). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Görsel Metin Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak

- Ersöz, T., (2011). İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ankara: Pasifik Yayınları
- Esen, S.,(2017). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir
- Evirgen, Ö.F., Özlem, J., Öztürk, S., Özduval, Z., (2017). Ortaokul Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı, İstanbul: MEB Yayıncılık, Bilnet Matbaası
- Fidan, S., Çelen, S., Hayır Kanat, M., (2018). 2017 Programına Göre Hazırlanan Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabının Öğrenme Etkinlikleri Açısından Değerlendirilmesi, IGGE, 7(2), 326-350
- Gülersoy, A.E., (2013). İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi, IJTASE, 2(1), 8-26
- Gülersoy, A.E., Semenderoğlu, A.,(2005) Eski ve Yeni 4-5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi, DEÜBEF Dergisi, 18, 141-152
- Hayırsever, F., (2010). Sosyal Bilgiler Ders, Öğretmen Kılavuz ve Öğrenci Çalışma Kitaplarının Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kazandırılması Hedeflenen Beceriler Açısından Analizi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010
- Kabapınar, Y. (2007) “1998 ve 2004 Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sosyal Olay ve Değerlerin Sunumu: İşlev ve Nitelik Açısından Farklı Bir Noktaya Geldik mi?”, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 25, 109-127
- Kabapınar, Y., Akbal, Y., (2010) Sınıf Öğretmenlerinin 1998 ve 2004 Yılı İlköğretim Programlarına Göre Hazırlanmış Hayat Bilgisi Ders Kitaplarına İlişkin Değerlendirmeleri, M.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi, 32, 95-122
- Kalın, Ö.U., Aydemir, A., (2017). 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Farklı Okunabilirlik Formüllerine Göre İncelenmesi, SERD, 1(1), 83-108
- Kalın-Ulu, Ö., (2007). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2004) ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum
- Kalıpçı, G., (2008). İlköğretim 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarına Göre Yazılmış 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenme Anlayışları,

İçerik ve Kullanılabilirlik Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

- Karagöz, D., Tekerek, M., Kaya, N., Azer, H., Alıç, M.D., Yılbat, B., Koyuncu, M., Ulusoy, K., (2005). Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı, Ankara: MEB Yayınları, İmaj İmpress
- Keçe, M., (2013), Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Öğrenme-Öğretme Süreci, Akbaba, B., (ed) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, (s. 30-50), Ankara: Pegem Akademi
- Kılcan, B., Keçe, M., Çepni O., (2013), Sosyal Bilgiler Kitaplarında Bilimsel İçerik, Akbaba, B., (ed) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler, (s.79-104), Ankara: Pegem Akademi
- Kılıç, Z., Atasoy, B., Tertemiz, N., Şeren, M., Ercan, L., (2001). Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Fen Bilgisi 4-8, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kılıçoğlu, G.,(2015), Sosyal Bilgiler Programı ve Öğretmen Yeterlilikleri, Safran, M., (ed) Sosyal Bilgiler Öğretimi, (s.3-16),Ankara: Pegem Akademi
- Kızılcılık, S., (2004), Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırmak, Ankara: Anı yayıncılık
- Korkmaz, A., (2011), İlköğretim Ders Kitaplarında Ölçme ve Değerlendirme, Küçükahmet, L., (ed) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu,(116-146), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Köksal, H., (2011), Ders Kitabında Görsel Materyaller, Küçükahmet, L.,(ed) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, (s.106-113), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Küçükahmet, L.(2011), Eğitim Programlarında Ders Kitabının Yeri, Küçükahmet, L. (Ed) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu,(s.2-16),Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- MEB TTKB, Taslak Ders Kitaplarının ve e-İçeriklerinin Panel İncelemesi,(tarihsiz),(https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/11161342_kurul_mu776talaasY.pdf sitesinden 15.04.2019 tarihinde erişilmiştir.)
- MEB, (2015). Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

(<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=> 05.03.2019 tarihinde erişilmiştir.)

- MEB, (2016). MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_01/12113913_yonetmelikderskitapla ri.pdf 05.03.2019 tarihinde erişilmiştir.)

- MEB, (2017). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, (<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=> 15.01.2019 tarihinde erişilmiştir.)

- MEB, (2017)., Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Sunusu, (https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_06/13140945_SOSYAL_BYLGY LER_SUNU.pdf sitesinden 21.02.2019 tarihinde erişilmiştir.)

- Ocak, G., Yurtseven, R., (2009). Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımına Göre Değerlendirilmesi, BAÜ SBED, 12(22), 94-106

- Oruç, Ş., (2015), Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, Safran, M., (ed) Sosyal Bilgiler Öğretimi, (s. 267-282), Ankara: Pegem Akademi

- Özdemir, S.M., (2015), Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı ve Değerlendirmesi, Safran,M.,(ed) Sosyal Bigiler Öğretimi, (s.17-48), Ankara: Pegem Akademi

- Sönmez, V., (2010), Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu, Ankara: Anı Yayıncılık

- Sözen, E., Ada, S., (2018), 2005 ve 2018 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının (SBDÖP) Karşılaştırılması, Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi, 6(1), 53-71

- Şentürk, M., (2014). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bulunan Karikatürlerin Hedef Kavramların Öğretilmesine ve Öğrenci Tutumuna Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum

- Şimşek, N., (2015), Sosyal Bilgilerde Ölçme Değerlendirme, Safran, M., (ed) Sosyal Bilgiler Öğretimi, (s.613-666), Ankara: Pegem Akademi

- Taş, A. M., (2007). Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, 519-532

- Taş, A.T., (2015). Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla
- Taş, H., Kıroğlu, K., (2018). 2017 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, İlköğretim Online, 17(2), 697-716, <http://ilkogretim-online.org.tr> doi 10.17051/ilkonline.2018.419041, (7.11.2018 tarihinde erişilmiştir.)
- Tay, B., (2017). 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Taslak Öğretim Programının Karşılaştırılması, IJOESS, 8(27), 461-487
- Tertemiz, E., Ercan, L., Kayabaşı, Y., (2011), Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi, Küçükahmet, L.,(ed) Ders Kitabı Konu alanı İnceleme Kılavuzu, (s.34-66), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Tonga, D., (2007). İlköğretim 5. Sınıf MEB Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Görsel Materyallerin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Tonga, D., Aksoy, B., (2013), Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Ölçme ve Değerlendirme, Akbaba, B., Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler, (s. 431-455)
- Turan, M., (2015). Ortaokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon Kocatepe
- Ünal, F., Özdemir, H., Ünal, M., Evirgen, Ö.F., Dağ, Ö., Kutay, S., (2017). Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı, MEB Yayınları
- Yaylak, E., (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eğitimde Sosyal Medyayı Kullanım Düzeyleri ve Görüşleri, Doktora tezi, PAÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli
- Yel, S., (2011), Ders Kitabı İncelemesi (Örnek Bir Çalışma), Küçükahmet,L.,(ed) Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu,(s.147-173), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Yılmaz, M., (2016). Ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkocatepe

EKLER

EK 1.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Merve UYAR		
E-postası/Web Sayfası			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı			
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	2012
Tez Başlığı	2005-2017 Öğretim Programlarında Kullanılan 5. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırılması: MEB Yayınları Örneği		
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Doğan DUMAN		

